

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IOAN-AUREL POP, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 1-2, IANUARIE-FEBRUARIE 2025

Anul XXXV • 411-412

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
mai 2014 – decembrie 2017

Acad. Cristian HERA
ianuarie 2018 – aprilie 2018

Acad. Ioan-Aurel POP
mai 2018

COORDONATOR:

Acad. Marius ANDRUH
Vicepreședinte al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Redactori I
Dr. Andrei MILCA
Mihaela-Dora NECULA

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Marius ANDRUH
Acad. Mircea DUMITRU
Acad. Dumitru MURARIU
Acad. Nicolae-Victor ZAMFIR
Acad. Ioan DUMITRACHE

Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Cristian HERA
Acad. Constantin IONESCU-TÎRGOVIȘTE
Acad. Maria ZAHARESCU

SECTOR TEHNIC:

Grafică
Lect. dr. Roland VASILIU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Monalisa STANCA

Responsabili de număr:
Mihaela-Dora Necula
Andrei Milca
Narcis Zărnescu

Coperta 1: Din colecția Bibliotecii Academiei Române

E-mail: academica@acad.ro

revista_academica2006@yahoo.com

Adresa web: http://www.acad.ro/academica2002/pag_academica.htm

Tel. 021 3188106/2712, 2713; Fax: 021 3188106/2711

Ziua Culturii Naționale

Ioan-Aurel Pop, <i>Eminescu și cultura națională</i>	6
Ion Tighineanu, <i>15 ianuarie 2025 – Ziua Culturii Naționale și lansarea Anului Mihai Eminescu</i>	10
Sergiu Prodan, <i>175 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu</i>	12
Mircea Dumitru, <i>Ziua Culturii Naționale</i>	13
Ion Marin, <i>Sunetul identității naționale</i>	19

Sesiunea omagială „Anul Cardinal Iuliu Hossu”

Ioan-Aurel Pop, <i>Iuliu Hossu, la 140 de ani de la naștere și la 55 de ani de la moarte</i>	22
ES Monsenior Giampiero Gloder, <i>Iuliu Hossu: exemplu de fidelitate și coerență morală</i>	23
IPS Aurel Percă, <i>Cardinalul Iuliu Hossu – simbol al rezistenței spirituale și al curajului în fața persecuțiilor comuniste</i>	27
PS Mihai Frățilă, <i>„Viața și alegerile Episcopului Hossu, lupta lui cu sinele și încrederea de care a dat dovadă s-au răsfrânt inevitabil asupra binelui comun”</i>	30
Ana Blandiana, <i>Cardinalul Iuliu Hossu, ca simbol</i>	32

George Emil Palade – 50 de ani de la decernarea Premiului Nobel

Ileana Mânduțeanu, <i>De la descoperiri fundamentale privind biologia inflamației la noi mecanisme moleculare și perspective terapeutice</i>	35
Alexandru Babeș, <i>O contribuție majoră a prof. George E. Palade în Neuroștiințe: rezolvarea conflictului dintre teoria neuronală și cea reticulară</i>	41
Cristina Popescu, <i>George Emil Palade, omagiat în filatelia românească</i>	45

Îndreptar ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație

Gabriela Pană Dindelegan, <i>Îndreptar ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație</i>	47
Oana Fotache Dubălaru, <i>Îndreptarul – „ghid de vorbire și scriere corectă”</i>	49

Sesiunea omagială „Inginerul Constantin Orghidan – industriașul și numismatul, ctitorul și binefăcătorul”

PF Daniel, <i>Generozitatea este lumina sufletelor mari</i>	52
PS Lucian, <i>Inginerul numismat Constantin Orghidan – ctitor și binefăcător în Banat</i>	53
Emanuel Petac, <i>Inginerul Constantin C. Orghidan (1874–1944), colecționarul, mecenatul, vizionarul</i>	56

Sub cupola Academiei

Dan Timotin, <i>David Emmanuel: un întemeietor</i>	68
Carol Iancu, <i>Moses Gaster (1856–1939). De la București la Londra</i>	71

Convorbiri

Cătălin Mosoia, <i>Dialoguri despre cercetarea româno-polonă cu prof. Helena Krasowska și prof. Constantin Geambașu</i> – Interviu cu prof. Helena Krasowska (Polonia) și prof. Constantin Geambașu (România)	75
---	----

Preocupări contemporane

Cristina Elena Popa Tache, <i>Despre dezvoltarea unui curriculum transdisciplinar în drept și nu numai. Dreptul internațional în fața reconstrucției sale</i>	81
---	----

Istoriografie

Alexandru Porțeanu, <i>La Centenarul înființării Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române</i>	89
--	----

Evocări

Petru Urdea, <i>Marco Polo: dincolo de geografie, cu îndrăzneală și curiozitate (I)</i>	91
Andrei Milca, <i>Receptarea lui Eugen Barbu la Centenar (II)</i>	97
Robert Păiușan, <i>Manoilescu și patru proiecții asupra economiei românești interbelice</i>	104

In memoriam

Ioan Coriolan Balintoni, membru corespondent al Academiei Române	107
--	-----

Cronica vieții academice	109
Apariții la Editura Academiei	111
Ghid pentru autori	113

Ziua Culturii Naționale

Eminescu și cultura națională*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

Trăim într-o lume relativ prosperă care, deși este atinsă de boli care par pe alocuri incurabile, ne dă răgazul necesar să ne gândim din când în când și la cultură, adică la universul spiritual care ne înconjoară și care, în același timp, se află și înăuntrul nostru. Cultura națională cuprinde ansamblul manifestărilor spirituale ale unui popor, ilustrate prin creații și realizate adesea în cadrul unor instituții. De aceea, includem în cultură, de exemplu, deopotrivă poezia (creație) și școala (instituție). Azi, se cuprind tot mai mult în cultură și științele exacte, fiindcă sunt tot produse ale spiritului omenesc. Eminescu, spre a fi capabil de creația superioară la care a ajuns, a învățat și multă matematică și fizică. Creațiile spiritului omenesc ne arată că „la început a fost Cuvântul” și că din acesta s-au întrupat apoi toate, cele văzute și cele nevăzute, cele palpabile și cele inefabile. **Cultura se cheamă națională la popoarele care au atins stadiul de națiuni moderne, iar acest nume nu jighește pe**

nimeni, nu are în el nimic ofensiv, individualist sau discriminatoriu.

Unii se întreabă de ce Ziua Culturii Naționale se ține de ziua nașterii lui Eminescu. Este simplu: **când se vorbește despre cultură la români, este imposibil să se facă abstracție de Eminescu.** Dincolo de calificativele superlative care s-au adăugat numelui și personalității sale, Eminescu cuprinde *in nuce* cultura românească însăși, cu mai toate operele (creațiile) și instituțiile sale. Eminescu a născut poezie, proză, teatru, basm, eseu, reportaj, istoriografie, filosofie, discurs politic, sociologie, considerații matematice, fizice, economice. Manuscrisele sale – 46 de volume, aproximativ 14 mii de file – au fost dăruite de Titu Maiorescu Academiei Române. Ele s-au materializat în 14 volume tipărite, prezentate și digital în șapte CD-uri. De aici se vede capacitatea miraculoasă a scriitorului de a cuprinde în mintea sa lumea. Eminescu a cunoscut direct instituții de cultură precum școlile de

**Alocuțiune susținută la Sesiunea „Ziua Culturii Naționale”
(15 ianuarie 2025, Aula Academiei Române)*

toate gradele, bibliotecile, teatrele, casele de cultură, cenaclurile, tipografiile, revistele și presa în general. Poetul a fost conștient de problemele școlii românești, căci, la 1 iulie 1875, Titu Maiorescu, pe atunci ministrul Învățământului și Cultelor, l-a numit revizor școlar al județelor Iași și Vaslui, funcție deținută până-n 4 iunie 1876. Avea obligația ca, de două ori pe an, să inspecteze 152 de școli din cele două județe și să îndeplinească sarcinile administrative ale cancelariei revizorului. De aceea, poetul a rostit în cunoștință de cauză **adevăruri despre educație**: „Educațiunea e cultura caracterului, cultura e educațiunea minții. Educațiunea are a cultiva inima și moravurile, cultura are a educa mintea. De aceea, un om bine educat, cu inimă, caracter și moravuri bune, poate să fie cu un cerc restrâns de cunoștințe, pe când, din contra, cultura, cunoștințele cele mai vaste pot fi cuprinse de un om fără caracter, imoral, fără inimă”. S-ar înțelege că acele două, caracterul bun și cultura mare, ar trebui să interfereze, să se unească în aceeași persoană ca să rezulte din aceasta o personalitate. Eminescu are multe constatări teoretice despre cultură, dar are o latură critică la adresa formării culturii din România timpului: „Într-o țară în care **religia și curăția moravurilor** au fost înlăturate prin epicureism și sibaritism, în care conștiința de drept și nedrept, de bine și rău sunt zilnic jignite prin ridicarea socială a unor pături de oameni neonești, în care nepăsarea a ajuns a admira oamenii de nimic, spiritul public caută în zadar un razim în contra corupțiunii. Departe de a găsi undeva acest razim, el e din contră atras de vârtejul general și ajunge a crede că legile morale, uniforme pentru toate popoarele, sunt vorbe goale care pretextează din gură, dar pe care nu le crede nimeni”. **Epicureismul** a fost un curent filosofic în antichitate, dar a fost reluat periodic în anumite timpuri și societăți, cu variante. Doctrina filosofică materialist-ateistă a lui Epicur îmbogățea atomismul antic, iar în etică încerca să creeze o teorie a plăcerii raționale, la baza căreia să stea un ideal individualist, de evitare a suferinței și de dobândire a unei fericiri senine. Pentru epicureici, cel mai rezonabil lucru erau repaosul și liniștea, nu activitatea. Termenul de **sibaritism** este derivat din numele orașului grec Sybaris (din sudul Italiei), bine cunoscut în antichitate pentru înclinația locuitorilor către lux și lascivitate. Cuvântul a fost apoi asociat cu persoane, tendințe și curente de-

votate plăcerii și huzurului. Mitologia păstrează, în legătură cu pieirea orașului Sybaris, o istorisire aproape neverosimilă: frunțașii excentrici ai caveriei orașului și-au învățat caii să danseze în sunet de muzică, încât, atunci când o armată inamică a atacat cetatea în acompaniamentul muzicii, au fost înfrânți foarte ușor; atacatorii au zdrobit caii dansatori și călăreții lor neajutorați. Aici, **Eminescu nu se arată deloc autohtonist** – cum este el grăbit caracterizat câteodată de exegeți – ci de-a dreptul prooccidental, adept al acțiunii, al muncii, al seriozității bazate pe spiritul concurențial-individualist. Succesul într-o societate nu vine prin inactivitate, prin plăceri și lux, ci printr-o educație sănătoasă, bazată pe valorile verificate de istorie. „**Ridicarea socială a unor oameni neonești**” și plasarea lor în postura de conducători este deplânsă de Eminescu și considerată un izvor al corupției și al bagatelizării „legilor morale”, fără de care o societate performantă nu poate funcționa. Pentru inspectorul școlar evocat, „științele sănătoase” au menirea nu doar de a informa elevii, ci de a-i responsabiliza în a fi capabili să pună umărul la propășirea spirituală și materială a poporului român. Eminescu crede că prin orice disciplină școlară se face educație și că educația trebuie bazată pe principii morale serioase. Critica poetului la adresa educației timpului său este ascutită: „Prin ignorarea laturii educative a școlii, a bisericii, a vieții de stat, am ajuns a face dintr-o țară înzestrată cu atât de multe condiții de dezvoltare sănătoasă [...] o țară în care totul e atins de morbiditate. Dacă starea materială a populațiilor noastre e rea, cea morală e aproape și mai rea”. Astfel sărăcia materială se asociază cu sărăcia morală și spirituală.

Eminescu vede în credință și în Biserică o „armă” în lupta națională. Să nu uităm că atunci când scria Eminescu abia se reunise Dobrogea cu România (1878) și că majoritatea românilor trăiau încă în provincii ocupate de imperiile străine, unde lupta de emancipare națională era în toi. Dar, pentru identitatea noastră, Eminescu invoca, după Biserică, **limba română** și-i vestejea pe politicienii conducători: „Disprețuind limba prin împetrișări și prin frazeologie străină, au lovit un al doilea element de unitate; disprețuind datinile drepte și vechi și introducând la noi moravurile statelor în decadentă, ei au modificat toată viața noastră publică și privată în așa grad încât românul ajunge a

se simți străin în țara sa proprie”. Aceste cuvinte par a fi fost scrise acum.

Viața lui Eminescu, desfășurată în intervalul 1850–1889, adică pe parcursul a 39 de ani, dintre care 33 activi pe de-a-ntregul, a cunoscut toată zbaterea marilor noștri intelectuali de consolidare a identității și de făurire a unității politice naționale. **Proiectul românesc de țară s-a pus în practică între 1848 și 1918, iar Eminescu a trăit două dintre cele trei etape mari ale sale: unirea de la 1859 și independența de la 1877.** Poetul a fost conștient de acest plan de țară, la realizarea căruia a contribuit din plin. Academia Română se crease în 1866 anume pentru a cultiva, fortifica și norma limba română, a face cunoscute istoria (faptele trecutului) și folclorul (obiceiurile poporului). Tocmai despre acestea vorbește poetul; el nu mai dorește „împestrițări” și frazeologie străină în limba română și nici „dispreț față de datinile drepte și vechi”. El pledează pentru puritatea și frumusețea limbii române, creatoare de literatură națională („Când privesc zilele de-aur a scripturelor române,/ Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine/ Și în jur parcă-mi colindă dulci și mândre primăveri./ Sau văd nopți ce-ntind deasupra-mi oceanele de stele,/ Zile cu trei sori în frunte, verzi dumbrăvi cu filomele,/ Cu izvoare-ale gândirii și cu râuri de cântări.”), de poezie de înaltă calitate („Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere.”). Vrea să se cunoască și să se cultive „datinile drepte și vechi”, posibil de reînviat prin istorie. Aici, Eminescu apără specificul național în context european. Românii trebuie să existe în Europa – consideră poetul – prin afirmarea propriei lor personalități, nu prin imitare mecanică și moravuri nepotrivite. Judecata finală din citatul de mai sus este amară: „românul ajunge a se simți străin în țara proprie”.

Cum spuneam, în unele privințe, gândurile poetului par a fi fost puse în pagină acum, în timpul prezent. **Pervertirea limbii, disprețul față de datini, înstrăinarea a milioane de români se petrec sub ochii noștri și mulți dintre noi privim neputincioși toate aceste rele, fără să reacționăm. Iar reacțiile sănătoase – atâtea câte sunt – apar, în ochii unora chemați sau auto-chemati „progresiști”, neomarxiști, „anulatori ai culturii”, „treziți” etc., drept „naționaliste”, „arierate”, „fasciste” sau de alte feluri.** Chiar invocarea

lui Eminescu le stârnește unora sentimente de respingere, de condamnare, de ură. Firește, laudele excesive aduse poetului sunt la fel de dăunătoare ca și criticile neoneste. Eminescu a fost un geniu al culturii românești, dar a fost om, cu merite și cu defecte (păcate). Anumite atitudini ale sale (care pot fi astăzi interpretate ca xenofobie sau antisemitism) nu trebuie scoase din contextul epocii în care a trăit Eminescu. *Eminescu nu a exprimat niciodată ură față de alte popoare luate în ansamblul lor, ci doar față de anumite grupuri care-i asupreau pe românii situați, de exemplu, în provincii românești înstrăinate.* Astfel, el se referă la „muscalii” care ocupau Basarabia, la maghiarii și la austriecii care dețineau Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul și Bucovina. Istoria i-a dat dreptate lui Eminescu, prin unirea din 1918 și prin recunoașterea internațională a acestui act al românilor la Conferința de Pace de la Paris din 1919–1920. Eminescu a exprimat idei de respingere față de anumiți evrei asupritori, cum făceau mai toți oamenii de cultură din Europa timpului, iar numele de antisemitism abia atunci se năștea și nici nu a fost cunoscut de Eminescu. Oricum, asemenea atitudini trebuie condamnate, iar istoria le-a condamnat. Însă **condamnarea fără drept de apel a națiunii, respingerea termenului de „național”, exprimarea urii față de români și România, încercările de a le scoate din cultura românească pe unele dintre marile personalități**, pe anumiți creatori de mari valori – direcții care se mai întâlnesc pe ici, pe colo – nu au în sine nimic drept și corect. Acestea amintesc de anii dictaturilor, când se **făceau index-uri ale operelor interzice, când se ardeau cărțile, când erau arestați scriitorii, când se iveau „toboșarii vremurilor noi”, adevărați in-chizitori ai regimurilor de extremă dreaptă și de extremă stângă.** Or, cultura înaltă și creația autentică trebuie să fie deasupra acestor interdicții, să conducă la concordie și unire. Nu-i putem face pe creatorii înaintași să gândească la fel ca noi și nici nu se cade să-i pedepsim *post mortem*. Europa viitorului nu trebuie să ne omogenizeze – nici nu va putea – ci să cultive armonia între națiuni și între indivizi, cu respectul democrației, al dreptului de a ne contrazice în libertate. Iar pe Eminescu, dacă îl criticăm, să o facem în cunoștință de cauză și cu deferență. Eminescu are puncte vulnerabile și poate să fie criticat, dar de către cunoscători, nu de

către oameni fără personalitate culturală, fără creație, fără cunoașterea lumii lui Eminescu, a istoriei timpului și locului său. Altminteri, ne aflăm „ca musca la arat”, vorbind singuri și câștigându-ne doar disprețul lumii.

Eminescu a avut, în ciuda pesimismului său, prezent pe o paletă largă a manifestărilor vieții – de la dragoste până la politică – **un sentiment tonic față de români și față de România, realități pe care le vedea ca o punte dintre Orient și Occident**, ca pe om sinteză a celor două Europe. Eminescu nu a supraestimat cultura și civilizația românească, ci a militat pentru recunoașterea valorii lor, pentru îndreptarea lor, pentru transformarea țării într-un loc dorit și iubit de toții fiii ei. Mesajul eminescian este valabil și azi și nu există nimic rău în îndemnul și urările rămase de la poet față de România, „țara mea de glorie, țara

mea de dor: „Fiii tăi trăiască numai în frăție/ Ca a nopții stele, ca a zilei zori,/ Viața în vecie, glorie, bucurie,/ Arme cu tărie, suflet românesc,/ Vis de vitejie, fală și mândrie...”). Dorirea aceasta, cu tot aspectul său patetic romantic, este similară doririlor tuturor marilor poeți din epocă pentru țările lor, de la Goethe și Victor Hugo până la Sándor Petőfi și Taras Șevcenko. Eminescu exprimă cel mai bine sufletul românesc, definește cel mai bine statutul nostru de „enclavă latină la porțile Orientului” și înțelege cel mai bine cultura românească, populară și cultă. **De aceea, ziua nașterii sale a devenit și Ziua Culturii Naționale, deopotrivă în dreapta și stânga Prutului, în acea unitate pe care poetul a visat-o, a preamărit-o și a construit-o, cu mintea și inima, pe-acest „picior de plai” al nostru.**

15 ianuarie 2025 – Ziua Culturii Naționale și lansarea Anului Mihai Eminescu*

Ion Tighineanu**

Membru de onoare al Academiei Române

Onorați oaspeți,

Ziua de astăzi, 15 ianuarie 2025, are o însemnătate dublă: în primul rând, sărbătorim împreună Ziua Culturii Naționale, și, în al doilea rând, în cadrul acestei ședințe festive lansăm Anul Mihai Eminescu în contextul împlinirii a 175 de ani de la nașterea Luceafărului Poeziei românești. Ideea de a declara 2025 Anul Eminescu a devenit realitate grație eforturilor consolidate a două Academii surori – Academia Română și Academia de Științe a Moldovei. La 25 noiembrie 2024, conducerea Academiei a lansat o inițiativă comună de a declara anul 2025 Anul Mihai Eminescu. Această inițiativă a rezonat puternic în mass-media de pe ambele maluri ale Prutului. Iar la mijlocul lunii decembrie ideea a fost preluată de factorii de decizie. Rezultatul este cunoscut: la 26 decembrie Parlamentul Republicii Moldova a decretat anul 2025 *Anul Mihai Eminescu*. Aducem mulțumiri tuturor colegilor, care au contribuit la promovarea frumoasei inițiative, membrilor a două Academii, a căror voce s-a făcut auzită, și exprimăm toată recunoștința ministrului Culturii Sergiu Prodan pentru implicarea sa personală.

În contextul incertitudinilor pe care le trăim, a provocărilor tot mai stringente, consolidarea oamenilor de știință, a mediului academic este o chemare a timpului. La 12 noiembrie 2024, Academia Română și Academia de Științe a Moldovei, în parteneriat cu Academiiile de ramură

din România – Academia de Științe Medicale, Academia de Științe Juridice, Academia de Științe Tehnice și Academia de Științe Agricole și Silvice „Gheorghe Ionescu-Șișești” – au lansat Deceniul Internațional al Științelor pentru Dezvoltare Durabilă (2024–2033) în întreg spațiul românesc. Amintim că la scară globală Deceniul a fost proclamat de Adunarea Generală a Națiunilor Unite pe 25 august 2023. Pentru a face față provocărilor secolului XXI, este nevoie de o abordare multidisciplinară, de o conlucrare sinergică a oamenilor de știință din diverse domenii, a factorilor de decizie și a societății civile. Cred că Academiiile noastre, prin secțiile și filialele lor, pot oferi societății acele platforme de interacțiune ce ar facilita realizarea proiectelor interdisciplinare cu impact național.

La reuniunea anuală a membrilor europeni ai Consiliului Științific Internațional, găzduită pe 21–22 noiembrie 2024 de Academia Regală de Științe din Suedia, a fost reiterat rolul Academiei privind promovarea excelenței în cercetare și suportul acordat guvernelor și societății pentru depășirea situațiilor de criză și incertitudine. Doamna Alexandra Olajos-Szabo de la Centrul Comun de Cercetare al Comisiei Europene a demonstrat că cererea publică pentru politici bazate pe dovezi este mare, în timp ce răspândirea de știri false și dezinformare prezintă o provocare îngrijorătoare. Elaborarea politicilor bazate pe dovezi este astăzi crucială în societățile complexe

*Alocuțiune susținută la Sesiunea „Ziua Culturii Naționale”
(15 ianuarie 2025, Aula Academiei Române)

**Președintele Academiei de Științe a Moldovei

cu multiple crize, utilizarea dovezilor consolidând încrederea în guverne. Atrag atenția la faptul, că, în cadrul reuniunii de la Stockholm, reprezentanta Centrului Comun de Cercetare a demonstrat corelația dintre frecvența luării deciziilor bazate pe dovezi și gradul de încredere publică în guvernele naționale, adică gradul de încredere în guverne crește în cazul luării deciziilor pe bază de dovezi științifice. În opinia mea, este o informație extrem de importantă ce trebuie luată în considerare și în spațiul nostru românesc.

Dar să revenim la Eminescu, steaua călăuzitoare a tuturor românilor. La ședința din 9 ianuarie curent, Prezidiul Academiei de Științe a Moldovei a propus sintagma „*Eminescu ne unește*” drept motto al activităților ce vor fi realizate sub egida „*Anului Mihai Eminescu*”. Am preconizat un ambițios program academic, ce include o serie de manifestări culturale și științifice împreună cu Academia Română, în conformitate cu Planul de acțiuni comune, dar și cu implicarea instituțiilor și experților din întreaga lume, care promovează cultura noastră în cadrul dialogului valoric universal.

Sub egida „*Anului Mihai Eminescu*” vom sărbători și Ziua Europei, punând în discuție viziunile marelui poet cu privire la identitate, tradiții și valori, subiecte ce sunt discutate și astăzi de către cercetători și oameni de cultură în contextul integrării europene și al globalizării. Suntem pentru Europa și suntem încrezători că viitorul întregului spațiu românesc este în Uniunea Europeană, dar păstrând cu sfințenie tradițiile strămoșești, credința, cultura și identitatea noastră românească. La asta ne îndeamnă geniul literaturii românești Mihai Eminescu, creația lui fiind actuală astăzi, nu mai puțin actuală decât în secolul XIX, astfel va rămâne și peste secole.

O atenție deosebită va fi acordată procesului educațional prin organizarea în cadrul Școlii de vară pentru elevi, ajunsă la cea de-a treia ediție, a sesiunilor, dedicate vieții și operei lui Eminescu. Vom iniția o întâlnire cu scriitorii din spațiul românesc pentru a-și împărtăși cunoștințele cu elevii.

În conformitate cu Planul comun de acțiuni al Academiei Române și Academiei de Științe a

Moldovei, ne vom da întâlnire pe 31 august la lecturi academice, organizând o ședință festivă dedicată Sărbătorii Naționale *Limba Română* și *Anul Eminescu*, genericul fiind propus „*Eminescu și Parlamentarismul*”. De asemenea, pe 31 august va avea loc și ceremonia de deschidere a celei de-a 14-a ediții a Congresului Mondial al Eminescologilor, ajuns la a 14-a ediție.

Avem astăzi o agenda plină, inedită, fiind preconizate mai multe activități în incinta Academiei noastre. Voi menționa, pe lângă comunicările distinșilor oameni de știință și de cultură, activități ce se regăsesc ca într-o oglindă în Expoziția foto-documentară „Identitate românească / Identitate europeană” de la Academia Română și o Expoziție similară „*Eminesciana-2025*” la Academia de Științe a Moldovei, recitalul muzical oferit de Corul Național de Cameră „*Madrigal – Marin Constantin*” la București și lansarea, la Chișinău, a „*Odei lui Eminescu*”, autor profesorul Constantin Rusnac, secretar general al Comisiei Naționale a Republicii Moldova pentru UNESCO, interpretată de Capela Corală „*Moldova*”, IP Compania „*Teleradio-Moldova*”, dirijor Gabriela Tocari. În Sala Azurie, la Chișinău, ședința festivă se va finaliza cu proiecția filmului documentar „*Cufărul lui Eminescu*” în regia lui Cristian Radu Nema. Filmul pune în prim plan povestea cufărului de călătorie al lui Mihai Eminescu, care a fost scos la o licitație și cumpărat de un mare admirator al poetului. Tânărul care a reușit să cumpere cufărul este interesat să descopere istoria cufărului și a manuscriselor pe care poetul le păstra în el. Reamintesc că premiera filmului documentar în România a avut loc în 2019, iar prezentarea lui la scară mondială – la Festivalul de Film de la Cannes.

Avem o mare responsabilitate și suntem conștienți de faptul că acțiunile preconizate pentru 2025 și anii ce urmează pot fi realizate doar atunci când vom fi uniți cu toții prin Eminescu, prin creația sa pluridisciplinară, prin atitudinea noastră față de ceea ce facem și investim în oameni. Vom reuși prin unitatea noastră, ne vom impune în lumea modernă prin cultura și valorile noastre autentice românești!

175 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu*

Sergiu Prodan**

Stimați membri ai Academiei Române,
Stimați membri ai Academiei Republicii
Moldova,
Doamnă ministru al Culturii al României,
Doamnelor și domnilor,

Ne aflăm aici pentru a omagia figura emblematică a culturii noastre naționale, pe Mihai Eminescu, poetul, gânditorul și simbolul identității românești. Cu prilejul aniversării a 175 de ani de la nașterea sa, aducem un omagiu nu doar unui mare scriitor, ci și unui spirit care continuă să lumineze conștiința națională pe ambele maluri ale Prutului.

Eminescu nu a fost doar „Luceafărul poeziei românești”, ci și un om care a trăit intens dragostea de țară, de neam și de cultură. În scrierile sale găsim ecoul unei epoci, dar și adevăruri perene care transcend timpul și spațiul. Opera sa este un testament al limbii române, al aspirațiilor naționale și al unității spirituale dintre românii de pretutindeni.

Fiecare vers eminescian pulsează de o forță creatoare rar întâlnită, iar bogăția limbajului său a devenit etalonul pentru frumusețea și profunzimea limbii române. În poeziile lui, natura capătă o dimensiune metafizică, iubirea devine absolută, iar meditația filosofică ne duce în universul marilor întrebări ale umanității. Eminescu nu este doar al trecutului, ci și al prezentului și viitorului, pentru că esența operei sale rămâne vie și actuală.

Astăzi, în fața membrilor Academiei Române și ai Academiei Republicii Moldova, reafirmăm importanța menținerii vii a moștenirii lui Mihai Eminescu. Opera sa este puntea care ne leagă,

un simbol al unității noastre culturale și istorice. Într-un context european și global tot mai dinamic, Eminescu rămâne reperul nostru identitar, cel care ne reamintește cine suntem și care sunt valorile noastre fundamentale.

„Ce e rău și ce e bine

Tu te-ntreabă și socoate...”

Cuvintele lui Eminescu sunt valabile mai mult ca oricând.

Pe ambele maluri ale Prutului.

Faptul că ne aflăm împreună, români din România și din Republica Moldova, este o dovadă că spiritul lui Eminescu trăiește în noi. Să continuăm să-l studiem, să-l promovăm și să-l transmitem generațiilor viitoare, pentru ca mesajul său să dăinuie și să inspire!

Dragi colegi,

Astăzi, Mihai Eminescu nu este doar o personalitate a trecutului, ci un far al culturii și identității românești. Fie ca opera sa să ne fie mereu călăuză, iar idealurile sale să ne inspire să construim o societate unită, cultivată și demnă.

Vă mulțumesc pentru această ocazie de a reflecta împreună asupra moștenirii lui Mihai Eminescu și vă invit să ne angajăm cu toții în promovarea culturii și valorilor pe care el le-a întruchipat.

La mulți ani culturii românești, la mulți ani spiritului eminescian!

Vă mulțumesc!

*Alocuțiune susținută la Sesiunea „Ziua Culturii Naționale”
(15 ianuarie 2025, Aula Academiei Române)

** Ministrul Culturii, Republica Moldova

Ziua Culturii Naționale*

Acad. Mircea Dumitru

Vicepreședinte al Academiei Române

Distinși colegi,
Domnilor academicieni,
Dragi invitați,
Doamnelor și domnilor,

Circulă de ceva vreme pe Internet două pilde care au în centru cultura și educația. Iată-le! Drept răspuns la presiunile de a reduce drastic cheltuielile bugetare în domeniul culturii din cauza austerității economiei de criză, Primul Ministru ar fi replicat: „Dar dacă distrugem cultura, atunci care ar mai fi rostul economiei noastre (și chiar al nostru)?” Și a doua: hărțuit de presiunile de a reduce cât se poate de mult fondurile și cheltuielile pentru cultură sau învățământ, pentru că ar fi foarte mari, din nou, Primul Ministru răspunde: „Dacă vi se pare că ne costă mult prea mult cultura și educația, ați încercat vreodată să vedeți cât ne va costa incultura și lipsa educației?”

Cred și sper că România nu se va afla într-o astfel de situație; și îmi doresc ca Prim Ministrul României să susțină o astfel de poziție.

Astăzi, fiind Ziua Culturii Naționale, care coincide, deloc întâmplător, cu ziua în care s-a născut Mihai Eminescu, „omul deplin al culturii românești”, cum l-a numit Constantin Noica, este cât se poate de legitim să reflectăm, fie și sumar, asupra rosturilor culturii în general în viața societății noastre. În anii anteriori, am vorbit despre Eminescu, despre rolul său cultural, literar, poetic, decisiv pentru cultura noastră

modernă, despre eforturile sale notabile de a fixa terminologia filosofică (în traducerea fragmentelor *Criticii rațiunii pure* a lui Kant).

Punctul meu de pornire, de data aceasta, este una dintre cele mai bine articulate și originale poziții formulate de un autor canonic al ultimei jumătăți de secol în domeniul antropologiei culturale. Clifford Geertz, ale cărui studii și contribuții la înțelegerea culturii sunt fundamentale, explorează, în *The Interpretation of Cultures*,¹ modul în care cultura modelează comportamentul, mintea și producerea sau creația de sensuri și conținuturi simbolice specifice culturilor omenești.

Clifford Geertz a revoluționat antropologia culturală, subliniind importanța înțelegerii culturii ca un sistem de simboluri și semnificații. Conceptul său de *thick description* (descriere densă) rămâne un termen-cheie în cercetarea antropologică, promovând o abordare interpretativă care valorizează bogăția și complexitatea culturilor umane. Pentru a înțelege o cultură, trebuie să trecem dincolo de observațiile de suprafață și să explorăm semnificațiile simbolice profunde din spatele practicilor sociale.

În eseuul său fundamental *The Impact of the Concept of Culture on the Concept of Man*,² antropologul susține că înțelegerea modernă a umanității s-a schimbat fundamental datorită modului în care înțelegem cultura. El prezintă o critică a determinismului biologic și subliniază că natura umană nu poate fi înțeleasă în afara culturii.

*Alocuțiune susținută la Sesiunea „Ziua Culturii Naționale”
(15 ianuarie 2025, Aula Academiei Române)

Geertz consideră cultura drept trăsătură definitorie a umanității, modelând nu numai ceea ce facem, ci și cine suntem la cel mai fundamental nivel.

Cultura este trăsătură definitorie a naturii umane. Geertz contestă ideea că biologia sau instinctul determină, în primul rând și în mod fundamental, comportamentul uman. El susține că oamenii sunt unici, deoarece trăiesc într-o lume mediată simbolic creată de cultură. Natura umană nu este preprogramată: spre deosebire de alte animale, oamenii nu se nasc cu un set de instincte fixe. În schimb, comportamentul nostru este modelat de sistemele culturale – simboluri, valori și semnificații comune.

Cultura umple golurile. Biologia umană oferă doar cadrul de bază pentru supraviețuire, iar cultura este cea care umple golurile, oferind oamenilor capacitatea de a funcționa și de a prospera. Omul este un animal incomplet care se completează prin cultură. Comportamentul uman este ghidat de simboluri – limbaj, ritualuri și semnificații comune. Aceste simboluri constituie fundamentul culturii, modelând modul în care oamenii percep lumea, o interpretează și interacționează cu ea.

Cultura este o „rețea de semnificații” creată de oameni prin simboluri comune. Aceste simboluri (cum ar fi ritualurile, limbajul sau tradițiile) oferă un cadru pentru interpretarea lumii. Cultura nu este doar un set de comportamente, ci un sistem de semnificații care ghidează acțiunile umane. Una dintre cele mai influente idei ale lui Geertz este conceptul de „descriere densă”, împrumutat de la filosoful englez Gilbert Ryle. În analiza culturală, Geertz pledează pentru o descriere densă pentru a înțelege straturile subtile și complexe de semnificație încorporate în practicile sociale. El vede cultura ca pe un text care poate fi „citit” și interpretat, la fel ca o operă literară. Sugerează că practicile, ritualurile și simbolurile culturale sunt narațiuni pe care oamenii și le spun despre cine sunt și cum se raportează la lume. (De aici derivă și rolul capital al istoriei și literaturii în viețile noastre și preferința oamenilor pentru acestea, mai degrabă decât pentru filosofie, de pildă.) În loc să

caute legi universale ale comportamentului uman, Geertz pledează pentru o abordare interpretativă care pune accentul pe înțelegerea culturilor specifice în termenii lor proprii. De aceea, el contestă abordarea științifică pur cantitativă a antropologiei, care încearcă să descopere legi universale ale comportamentului uman. În schimb, el vede antropologia ca pe o disciplină interpretativă care urmărește să înțeleagă particularitățile fiecărei culturi. Geertz se bazează pe hermeneutică (teoria interpretării) pentru a susține că înțelegerea culturilor necesită interpretarea simbolurilor, ritualurilor și practicilor lor în context.

Oamenii nu acționează exclusiv pe baza instinctului. În schimb, acțiunile noastre sunt învățate cultural și influențate de semnificațiile comune încorporate în societățile noastre. De aceea, antropologul respinge determinismul biologic, adică acea convingere potrivit căreia comportamentul uman este controlat în primul rând de factori genetici sau evolutivi. El susține că această perspectivă este inadecvată pentru înțelegerea vieții umane. Dimpotrivă, cultura modelează biologia. Deși oamenii sunt ființe biologice, cultura este cea care determină modul în care avem experiențe și ne exprimăm nevoile biologice. De exemplu, mâncatul este o necesitate biologică, dar ce, când și cum mâncă oamenii este determinat cultural. Nu există o natură umană independentă de cultură.

Geertz subliniază plasticitatea naturii umane – capacitatea oamenilor de a se adapta la o gamă largă de medii culturale. Această flexibilitate este cea care permite oamenilor să creeze societăți complexe cu obiceiuri, limbi și valori diverse. Oamenii sunt incompleți fără cultură. Spre deosebire de animalele care se bazează pe instincte, oamenii au nevoie de cultură pentru a-și completa dezvoltarea. Cultura oferă regulile, normele și semnificațiile care permit indivizilor să funcționeze în societate.

În concluzie, ceea ce se desprinde ca o temă mai generală din concepția lui Geertz este această idee: cultura nu este doar un aspect al vieții

umane, ci o caracteristică definitorie a acesteia. Oamenii sunt creaturi incomplete care se bazează pe cultură pentru a supraviețui și a se dezvolta. Eseul lui Geertz contestă determinismul biologic și subliniază importanța înțelegerii culturii ca un sistem de simboluri și semnificații comune. Prin aceasta, el a pus bazele antropologiei culturale moderne și ale abordării interpretative a studiului comportamentului uman.

În centrul sistemului cultural al studierii și interpretării moravurilor și comportamentului uman se plasează, fără îndoială, literatura și istoria. De aceea, este util să reflectăm asupra completării considerațiilor teoretice ale lui Clifford Geertz cu câteva note privitoare la legătura dintre literatură și specificitatea sau identitatea (culturală) națională.

Astfel, în Academia Română și contemporan cu noi, academicianul Mircea Martin a produs un corpus substanțial de studii și eseuri care examinează această tematică. Mircea Martin susține că demersul specific criticii literare nu este doar un act de interpretare a textelor, ci o formă de participare la viața culturală și socială. El analizează modul în care criticul literar își asumă responsabilitatea de a defini valori estetice și de a media relația dintre scriitori și public. Autorul deplânge tendințele de subiectivizare excesivă a criticii și afirmă că rolul criticului ar trebui să fie reconcilierea între tradiție și modernitate. Critica literară trebuie să rămână un act de echilibru între raționalitate și empatie, între estetic și etic.

Mircea Martin explorează conceptul de identitate culturală, arătând că aceasta este un proces dinamic și în continuă schimbare, influențat de factorii istorici, politici și sociali. Autorul subliniază că identitatea românească este marcată de dorința de sincronizare cu valorile occidentale, dar și de un complex de inferioritate față de cultura globală. Identitatea culturală trebuie înțeleasă nu ca un set fix de trăsături, ci ca un dialog constant între tradiție și modernitate, între național și universal.

Acum, în siajul concepției profunde și originale a lui Geertz, permiteți-mi ca în încheierea considerațiilor mele să conectez ideile mai generale ale antropologiei sale interpretative

cu semnificația practicilor culturale care definesc activitatea Academiei Române și în mod special cu dimensiunea simbolică a rememorării operei acelora pe care îi omagiem azi.

În propria mea interpretare, *descrierea densă* prezintă o ambiguitate sistematică. Ea, descrierea, comportă cel puțin două sensuri: (1) descrierea densă a practicilor culturale *per se* pe care o realizează antropologul sau etnograful; dar și (2) descrierea densă, care revine drept sarcină instituțiilor de cultură, cercetare științifică sau de educație – așa cum este și Academia noastră – a semnificațiilor, importanței și impactului *operelor creatorilor* care configurează profilul stilistic cultural al unei societăți, națiuni sau epoci de creație culturală.

Astfel, anul acesta, Academia Română anunță omagierea nu numai a lui Mihai Eminescu, de la a cărui naștere se împlinesc 175 de ani. Și aceasta nu reprezintă o diminuare a recunoașterii valorii operei sale sau un fel de afront. Dimpotrivă, Academia solicită Guvernului și Parlamentului luarea unor decizii de politică culturală de declarare a anului 2025 drept Anul (cultural) Eminescu, alături de colegii noștri din Republica Moldova, unde deja anul 2025 a fost declarat „Anul Eminescu”. Dar, trebuie să înțelegem că o cultură densă nu poate să rezide doar într-un singur creator, oricât de important ar fi acela, chiar genial – așa cum a fost creatorul limbii române poetice contemporane.

Tocmai de aceea, Academia prezintă în 2025 Identitatea românească și dimensiunile europene ale acestei identități politice, culturale și religioase așa cum se reflectă multiplu în opera a douăsprezece personalități creatoare, alături de Mihai Eminescu: Marin Constantin, Gheorghe Dima, Ion Barbu/Dan Barbilian, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, George Călinescu, Grigore Vieru, Titu Maiorescu, Șt. O. Iosif, Ioan Slavici și Regina Maria a României.

Avem obligația de a-i prezenta și interpreta pe fiecare dintre aceștia. Evident, nu voi putea face așa ceva în acest eseu. Dar, pornind de la considerațiile prezentate și de la această listă a marilor creatori de la a căror naștere sau moarte

a trecut un anumit număr de ani pe care-i socotim semnificativi-simbolic, și având în vedere și propriile mele gusturi și – de ce să nu recunosc – bias-uri cognitive, mă opresc la un creator care este ctitor-fondator al culturii noastre moderne pe dimensiune raționalist-critică – Titu Maiorescu și Junimismul – și la o operă fundațională a începutului de secol al XX-lea și, bineînțeles, și la autorul ei – *Istoria civilizației române moderne* de Eugen Lovinescu.

Opera lui Titu Maiorescu este fundamentală pentru dezvoltarea culturii și literaturii române moderne, având o semnificație majoră în domenii precum critica literară, filosofia și politica. El a fost mentorul mișcării „Junimea” și un promotor al direcției moderne în cultura română, punând bazele unei estetici riguroase și unui spirit critic bazat pe valori autentice.

Ce trebuie să reținem în privința semnificației generale a operei lui Titu Maiorescu:

1. A fost unul dintre principalii fondatori ai criticii literare moderne în România. Maiorescu a fost primul critic literar român care a impus criterii estetice obiective pentru evaluarea creațiilor literare. El a susținut că opera artistică trebuie apreciată după valoarea sa estetică, nu după ideologii politice, morale sau sociale.

2. Este creatorul teoriei „Formelor fără fond”. Una dintre cele mai importante contribuții ale lui Maiorescu este conceptul de forme fără fond, prin care el critică adoptarea superficială a modelelor occidentale în România. El susținea că modernizarea trebuie să pornească de la realitățile culturale și sociale ale țării, nu prin imitarea formală a Occidentului fără a crea un „fond” autentic.

3. A insistat asupra dezvoltării literaturii române. Maiorescu a fost un susținător al marilor scriitori români, precum Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale și Ioan Slavici. El a contribuit la afirmarea lor, considerând că acești autori au valoare artistică autentică și reprezintă fundamentul literaturii române moderne.

4. A adus valoroase contribuții filosofice și educaționale. Maiorescu a fost un filosof de

inspirație herbartiană și kantiană, preocupat de adevăr, moralitate și educație. El a pledat pentru o reformă educațională, susținând că școala trebuie să formeze oameni capabili să gândească critic și să contribuie la dezvoltarea societății.

5. A avut un rol politic și social decisiv. În plan politic, Maiorescu a fost un promotor al conservatorismului moderat și a pledat pentru reforme graduale, care să țină cont de realitățile românești. El a fost ministru și prim-ministru, influențând dezvoltarea instituțiilor statului modern român.

6. Contribuțiile sale literare majore sunt de două tipuri: critice (prin *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867, Direcția nouă în poezia și proza română*); și filosofice: este autorul *Logicii* – un manual de logică pentru elevi, care a fost folosit decenii întregi în școlile românești.

În rezumat, impactul operei lui Titu Maiorescu este masiv și durabil: a pus bazele criticii literare românești moderne; a contribuit la promovarea marilor clasici români; a impus standarde estetice riguroase pentru literatura română; a introdus ideea că progresul trebuie să fie bazat pe realitățile locale, nu pe imitație. Opera lui Titu Maiorescu rămâne un reper fundamental în cultura română, fiind esențială pentru dezvoltarea spiritului critic și pentru afirmarea valorilor autentice în literatură și societate.

Celălalt reper valoric la care mă raportează este *Istoria civilizației române moderne* de Eugen Lovinescu, o lucrare fundamentală a culturii române și un reper nu doar intelectual, ci și ideologic. Publicată în 1924 (vol. 1, 1925 vol. 2), *Istoria* dezvoltă o teorie și o analiză ale fenomenului de sincronizare cu valorile culturale și modelele instituționale occidentale. Mai mult, în mod implicit, ea creează un cadru pentru o analiză comparativă și critică a influențelor și schimbărilor aduse de contactul cu civilizația occidentală – reacții, contrareacții, delimitări, sinteze, alternative și clivaje – oferind astfel posibilitatea dezvoltării unei perspective cuprinzătoare asupra evoluției culturale a

proiectului național-statal-cultural român în secolele al XIX-lea și al XX-lea. Altfel spus, lucrarea oferă cadrul organizării, în jurul tezelor sale, a parametrilor întregii dezbateri naționale cu privire la proiectul și fenomenul național românesc, o dezbateri la care au contribuit major gânditori, precum C. D. Gherea, T. Maiorescu, C. Stere, S. Zeletin, M. Manoiilescu, V. Madgearu, D. Gusti, L. Pătrășcanu etc.

La centenarul publicării acestei lucrări și în recunoașterea importanței temei și a ideilor avansate de Eugen Lovinescu, Academia Română și BNR, în parteneriat cu o parte dintre cele mai importante și relevante instituții culturale, academice și educaționale naționale au lansat un dialog-dezbateri la nivel național privind proiectul național-statal-cultural român în secolul al XXI-lea.

Istoria civilizației române moderne de Eugen Lovinescu este o lucrare fundamentală pentru înțelegerea procesului de modernizare a societății românești. Publicată între 1924 și 1925, această operă prezintă teoria sincronismului și explică modul în care civilizația românească s-a aliniat, treptat, la valorile și standardele culturale occidentale. Această lucrare are o semnificație deosebită în cultura română, deoarece oferă o viziune modernă și progresistă asupra evoluției societății românești și combate teoriile conservatoare susținute anterior de critici precum Titu Maiorescu. Lovinescu pledează pentru acceptarea influențelor externe și adaptarea lor la realitățile românești, considerând că progresul unei societăți este posibil doar prin sincronizarea cu civilizațiile avansate din Occident.

Iată doar câteva teme și considerații cu privire la semnificația și importanța lucrării *Istoria civilizației române moderne*.

1. Teoria sincronismului. Lovinescu introduce conceptul de sincronism, care afirmă că dezvoltarea unei civilizații moderne este posibilă doar prin alinierea (sincronizarea) la valorile culturale și sociale ale Occidentului.

2. Combaterea „formelor fără fond”. Lovinescu polemizează cu teoria lui Titu Maiorescu despre „forme fără fond”. Spre deosebire de

Maiorescu, care considera că adoptarea formelor occidentale este lipsită de un „fond” autohton adecvat, Lovinescu susține că formele moderne vor genera, în timp, și fondul necesar.

3. Rolul influențelor externe în cultură și literatură. Lovinescu consideră că literatura română trebuie să se sincronizeze cu tendințele literare europene. El susține că progresul literar nu poate avea loc în izolare, ci doar prin acceptarea influențelor externe și prin adaptarea lor la specificul național.

4. Modernizarea prin urbanizare și industrializare. În lucrarea sa, Lovinescu subliniază faptul că modernizarea societății românești este legată de procesul de urbanizare, industrializare și democratizare. El vede dezvoltarea orașelor și apariția unei clase de mijloc ca fiind esențiale pentru sincronizarea României cu Occidentul. Orașele devin simboluri ale modernității, în timp ce lumea rurală este asociată cu stagnarea. Lovinescu consideră că literatura română trebuie să reflecte aceste schimbări, distanțându-se de tematica rurală tradițională.

5. Impactul asupra literaturii române. Lovinescu susține că literatura modernă trebuie să se îndepărteze de tradiționalismul rural promovat de scriitori precum Mihail Sadoveanu sau Liviu Rebreanu și să adopte teme și forme noi, inspirate din literatura occidentală. Tocmai de aceea, Lovinescu a sprijinit scriitori moderni precum Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Ion Barbu și Tudor Arghezi. A promovat apariția romanului psihologic și realist, în ton cu tendințele literare din Europa.

Istoria civilizației române moderne este o operă esențială pentru înțelegerea procesului de modernizare a societății românești. Prin teoria sincronismului, Lovinescu a oferit o perspectivă progresistă asupra culturii și literaturii române, subliniind necesitatea adaptării la valorile și tendințele europene. Această lucrare a avut un impact profund asupra culturii românești și a contribuit la afirmarea literaturii moderne românești.

Luând ca reper tezele și ideile avansate de E. Lovinescu, precum și de întreaga pleiadă de

gânditori români care s-au aplecat din unghiuri complementare sau opuse asupra fenomenelor discutate și teoretizate de acesta în influența sa lucrare, Academia Română și partenerii săi instituționali au inițiat și au organizat, începând de acum un an, și urmează să organizeze în continuare anul acesta o serie de evenimente publice în care mediul academic, intelectual și publicistic românesc este chemat să discute, să evalueze, să reconsidere, să redefinească și să elaboreze marile teze și teme ale acestei perene dezbateri naționale. În discuție nu vor fi doar tezele și teoriile lui Eugen Lovinescu, ci și întregul set de teorii, perspective și abordări alternative sau complementare despre modernizarea societății românești, teorii care au fost dezvoltate și discutate în sfera culturală, intelectuală și academică românească în ultimii o sută de ani.

Văd consolidat rolul Academiei Române, exprimat simbolic la această Zi de sărbătorire a

Culturii Naționale, în primul rând prin definirea cadrului unui dialog extins cu instituții și membri ai societății românești, prin care împreună să putem aduce o contribuție la această descriere, dar și explicație densă, care să ne ajute, totodată, să ne înțelegem și să ne acceptăm ca societate coezivă, dincolo de diferențele reale dintre noi, dincolo de și în prelungirea controverselor adesea superficiale, uneori atât de zgomotoase și de cacofonice între principalii actori politici și culturali ai acestei țări.

Cultura ne cuprinde pe toți. Cultura ne definește și ne completează identitatea noastră personală și de grup. Cultura este destinul nostru. Cultura este sensul sau noima vieților noastre.

Note

¹ Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, New York, 1973.

² Clifford Geertz, „The Impact of the Concept of Culture on the Concept of Man”, în *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, New York, 1973, pg. 37-61.

Sunetul identității naționale*

Ion Marin**

Garant al continuității istorice a spiritului românesc, **Academia Română** se află dintotdeauna în centrul demersurilor de protejare și promovare a ceea ce am fost, suntem și aspirăm să devenim.

Cu mult mai mult decât o comemorare simbolică, **Ziua Culturii Naționale** este un prilej de reflecție asupra valorilor care ne definesc identitatea ca popor. În această zi, România își reafirmă rădăcinile și își onorează moștenirea, amintind tuturor că în fiecare moment cultural se regăsește o parte esențială din spiritul național.

Fie că este vorba despre literatură, arte vizuale, teatru sau muzică, cultura națională este puntea care unește trecutul cu viitorul și care deschide orizonturi spre universalitate. Cultura națională este însăși limfa existenței noastre și bunul cel mai de preț care ne înobilează perindarea prin scurtul fluviu al vieții. Mai mult decât atât, conștiința apartenenței răspunde, în

mod axiomatic, oricăror întrebări sau nesiguranțe existențiale.

Nu mă aflu aici pentru o pledoarie dedicată spiritului culturii. Ar fi cel puțin superfluu să fac asta sub această cupolă. Motivul principal este legat de o aniversare, 100 de ani de la nașterea lui Marin Constantin, pentru iubitorii muzicii din România și din multe țări ale lumii, prilej de mândrie, bilanț elogios și onoare statistică. În ceea ce mă privește, recunoștința filială se amestecă cu reala bucurie a continuității și cu gratitudinea pentru privilegiul inițierii în alchimia sunetului de care am beneficiat.

Muzica transcende limbajul conceptual și aspiră la universalitatea emoției, deschizând porți către înțelesuri care nu pot fi exprimate în cuvinte. În meta-semantica limbajului muzical, sunetele se transformă în vibrații care unesc, inspiră și vindecă. Marin Constantin a atins această

*Alocuțiune susținută la Sesiunea „Ziua Culturii Naționale”
(15 ianuarie 2025, Aula Academiei Române)

** *Dirijor, Director de onoare al Corului Național de Cameră „Madrigal – Marin Constantin”*

universalitate emoțională prin creația sa vizionară, Corul Madrigal, devenit un mesager sonor al identității românești, capabil să vorbească direct inimii ascultătorilor din orice colț al lumii.

Dirijor, compozitor, profesor și vizionar excepțional, Marin Constantin a lăsat o amprentă de neșters asupra muzicii corale românești și internaționale. Viziunea sa pentru Corul Madrigal, fondat în 1963, a fost înrădăcinată într-un profund respect pentru tradițiile corale românești și dorința de a le ridica la un standard artistic de neegalat. Prin decenii de excelență artistică, binomul Madrigal Marin Constantin a devenit un simbol al sufletului cultural al României, un far al unității și o dovadă a puterii de durată a muzicii în conturarea conștiinței naționale.

Corul Național de Cameră „Madrigal – Marin Constantin” reprezintă mai mult decât un ansamblu de voci talentate. Este un far al identității românești, o întruchipare vie a ethosului cultural al României în context european, îmbinând tradițiile folclorice ale țării, muzica liturgică bizantină și capodopere ale tradiției clasice europene. Lucrările din literatura muzicală contemporană din România și din străinătate, dedicate Madrigalului, au extins formele de expresie corală către o dimensiune necunoscută până atunci.

Mai multe generații de compozitori, Tiberiu Olah, Anatol Vieru, Myriam Marbé, Ștefan Niculescu, Cornel Țăranu, Adrian Iorgulescu, au contribuit la extinderea repertoriului modern al corului, astfel încât acesta să rămână relevant într-un peisaj cultural aflat în schimbare rapidă.

Abordarea meticuloasă de către Marin Constantin a noilor limbaje și colaborarea directă cu compozitorii au fost esențiale în realizarea acestui lucru. Abilitatea sa de a scoate la lumină subtilitățile polifoniei, de a crea un echilibru armonios și de a evoca răspunsuri emoționale profunde a transformat calitatea și intensitatea percepției fenomenului sonor. Geniul lui Marin Constantin a constatat în înțelegerea faptului că muzica, în special cea corală, nu este doar o formă de artă, ci o experiență comună, un dialog între trecut și prezent, între individ și colectivitate. Este de altfel sursa ce a inspirat Programul Național

Cantus Mundi, cel mai important sistem de integrare socială prin muzică din Europa pentru copiii din toate realitățile economice, etnice sau psiho-fizice.

Una dintre cele mai importante contribuții ale lui Marin Constantin a fost înțelegerea potențialului muzicii ca instrument al diplomației culturale.

Într-o perioadă în care România era adesea izolată politic, Corul Madrigal a devenit un ambasador cultural care a servit drept punte între națiuni, prezentând bogăția culturii românești. Aparițiile lor pe scene legendare din Europa de Vest, Asia și America au adus recunoaștere globală întregului patrimoniu artistic al României.

Capacitatea corului de a transcende barierele lingvistice a stat la baza succesului său ca diplomat cultural. Muzica, artă efemeră cu timp și spațiu proprii, se adresează direct inteligenței emoționale a publicului. Tandrețea artistică, respectul și incandescența interpretării sunt darurile cele mai de preț pentru cel ce ascultă. De aici succesul internațional al Madrigalului.

De la Marin Constantin și de la Corul Madrigal am învățat că, deși muzica este profund înrădăcinată în tradițiile naționale, apelul său este universal. Interpretările corului surprind esența identității românești, însă rezonanța lor emoțională transcende granițele, națiunile sau credințele.

Într-o lume globalizată, unde diferențele culturale pot uneori să dispară, Corul Madrigal ne amintește de importanța păstrării și celebrării tradițiilor unice. Cântul lor este o punte între trecut și viitor, asigurându-ne că bogatul patrimoniu al României va continua să inspire generațiile viitoare.

Comemorând centenarul nașterii lui Marin Constantin, avem ocazia să reflectăm asupra moștenirii sale de durată. O mărturie a împlinirii visului de a putea dăruia aproapelui nostru binele și armonia.

Măiestria lui Marin Constantin ne reamintește că identitatea culturală nu este niciodată statică, ci o expresie vie, în continuă evoluție, a istoriei, valorilor și aspirațiilor unui popor. Și că, uneori, la capătul unei vieți trăite cu pasiune, Naționalul și Universalul pot deveni o unică dimensiune.

Sesiunea omagială „Anul Cardinal Iuliu Hossu”

Iuliu Hossu, la 140 de ani de la naștere și la 55 de ani de la moarte*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

Se spune că românii știu, în general, despre episcopul Iuliu Hossu (1885-1970), că a fost primul cardinal român, că a prezentat rezoluția de Unire a Transilvaniei cu România de la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918 și că a luptat pentru libertatea credinței sub comunism, spunând celebrele cuvinte: „Credința noastră este viața noastră”. Măcar dacă ar ști românii aceste lucruri și tot am putea fi împăcați și am putea să spunem că nimic din zestrea spirituală a românilor și a lumii nu este pierdut.

Dar Iuliu Hossu a fost un om între oameni, a îndeplinit multe funcții și a avut multe îndatoriri. Nu trebuie să uităm că a fost senator de drept în Parlamentul României, membru de onoare al Academiei Române, fiind beatificat recent de Sfântul Părinte Papa Francisc, sărbătorit în calendar la 2 iunie, alături de ceilalți șase confrăți martiri.

A învățat la un gimnaziu luteran (Gimnaziul Luteran din Reghin), apoi la un liceu romano-catolic (Liceul Romano-Catolic din Târgu Mureș), apoi la școli superioare greco-catolice (la Blaj) și, în fine, la Colegiul „De Propaganda Fide” din Roma, unde a devenit doctor în teologie (1910). A fost hirotonit preot de episcopul Gherlei. A fost pe rând referent, arhivar, bibliotecar, vicar și secretar episcopal la eparhia din Lugoj, colector de bunuri pentru familiile soldaților români mobilizați la Timișoara, voluntar (ca preot militar) în grad de sublocotenent în armata austro-ungară (după moartea unui frate pe frontul rusesc). În decembrie 1914,

patru preoți militari ortodocși și patru greco-catolici au plecat la Viena, cu un regiment însărcinat cu paza capitalei imperiale. Între ei era și sublocotenentul Iuliu Hossu, care a acordat ca preot asistență spirituală militarilor, internaților, răniților. A devenit în 1917 episcop și s-a considerat rămas episcop până la moarte (53 de ani). S-a opus desființării Bisericii Greco-Catolice, a fost arestat și a făcut închisoare ca deținut politic, a avut domiciliu forțat, dar a rămas convins că „Credința noastră este viața noastră”.

Nu a acceptat compromisuri cu regimul comunist, deși i-a sfătuit pe preoți să se supună, ca să rămână împreună cu „turma”, care „nu trebuia lăsată să rătăcească”. Nu a înțeles niciodată de ce unii români puteau rămâne ortodocși, sașii puteau rămâne luterani, ungurii (cu secuii) romano-catolici, calvini și unitarieni, turcii musulmani, evreii mozaici etc., dar alți români nu puteau rămâne greco-catolici. A fost un far al bisericii sale în clandestinitate și a orientat spiritele spre rezistență, răbdare, speranță și iertare. A lăsat în urmă o moștenire despre care se va vorbi aici și care-i va lăsa numele mereu neșters în istoria bisericii unite și a românilor. Chiar dacă din toată viața lui Iuliu Hossu ar rămâne doar rezoluția de unire a Transilvaniei cu România și convingerea că „Credința noastră este viața noastră”, și tot am avea cel mai înalt exemplu de patriotism și de demnitate umană, ale unei personalități de excepție, cu statură românească și europeană și cu un mesaj valabil peste secole.

**Alocuțiune susținută la Sesiunea omagială „Anul Cardinal Iuliu Hossu”
(29 ianuarie 2025, Aula Academiei Române)*

Iuliu Hossu: exemplu de fidelitate și coerență morală*

ES Monsenior Giampiero Gloder**

Stimate domnule președinte al Academiei Române și distinși membri ai acesteia,
Excelențele Voastre,
Dragi profesori, dragi elevi,
Doamnelor și domnilor,

Intervenția mea în cadrul acestui Act solemn nu este destinată să aibă caracterul unui raport, deoarece, aici în sediu, există specialiști în acest domeniu.

Cuvintele mele sunt menite a fi un salut, dar acesta se transformă și într-un omagiu devotat adus unei personalități, unui fiu al României, unui om, unui creștin, unui Episcop, de care nu numai Biserica, ci întreaga națiune trebuie să fie profund mândră.

Citind *Memoriile* sale, care poartă în mod corespunzător titlul „Credința noastră este viața noastră”¹, am fost profund impresionat de caracterul scrierii, care aproape că este o lungă Scrisoare pastorală adresată Clerului și credincioșilor Bisericii sale, dar și întregului popor român, bogată în iubire concretă și sinceră față de patria și de Biserica sa. Aceste *Memorii* par aproape ca făcând parte dintr-o mare Liturghie în care Fericitul Iuliu Hossu, prin intermediul multor amintiri precise și punctuale, a adus înaintea lui Dumnezeu și a Sfintei Fecioare Maria, nu atât pe el însuși, ci Poporul Sfânt pe care Domnul i-l încredințase lui, pe Episcopii, Preoții și întreaga națiune română, pentru care a putut înfrunta, plin de curaj, cu o perseverență și credință de nezdruccinat, suferințele fizice și morale provocate

de teribilul Regim comunist, care a marcat istoria României timp de câteva decenii.

Permiteți-mi, așadar, să fac referire doar la un singur aspect, cel uman și eclezial, al Cardinalului Hossu, ilustrându-l nu atât cu referiri la *Memoriile* sale, pe care, cu siguranță, le cunoașteți mai bine decât mine, ci la o parte din *Positio super martyrio*, adică Documentația colectată pentru procesul de beatificare, în mod special la perioada domiciliului forțat al episcopului Hossu la Mănăstirea Căldărușani.

Acest aspect constă în fidelitatea sa față de Dumnezeu, față de Biserică, față de Sfântul Scaun și față de neam, consecvența sa morală în trăirea Ministerului, a propriei îndatoriri, a slujirii sale față de Biserică și față de România, realizată întotdeauna cu mare angajare, fără a-și cruța forțele și care reprezintă un exemplu strălucitor pentru noi toți.

Această caracteristică o putem constata deja încă din anii săi de formare. În „Testimonium Gymnasiale Maturitatis”, certificatul de maturitate al Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Blaj, datat 30 iunie 1904, vedem că la toate materiile apare calificativul „praeclarus”, „excelent”², și, într-adevăr, doar la Geometrie e notat cu „bonus”, „bun”, și, cu tot respectul pentru specialiștii în această materie, îl înțeleg foarte bine.

Este interesant de citit și evaluarea dată de superiorii Colegiului Urbanian al Congregației „De Propaganda Fide” de atunci, în timpul studiilor superioare de Filosofie și Teologie pe care tânărul

*Alocuțiune susținută la Sesiunea omagială „Anul Cardinal Iuliu Hossu”
(29 ianuarie 2025, Aula Academiei Române)

**Nunțiul Apostolic în România și Republica Moldova

Hossu le-a urmat la Roma. Evaluarea spune textual: „Evlavie fermă, conduită ireproșabilă, ingeniozitate neobișnuită și aplicare serioasă asupra studiilor, cu un rezultat foarte fericit. A obținut în mod minunat diplomele în filozofie și teologie. A îndeplinit cu satisfacție funcțiile de Sacristan, Viceprefect și Prefect”⁷³. Este o evaluare din care se întrezărește deja inteligența sa vie și neobișnuită, seriozitatea angajamentului său de pregătire pentru Slujirea Ministerială, constanța și fidelitatea în îndeplinirea sarcinilor care i-au fost încredințate.

Sunt semnificative și cele trei scrisori trimise de tânărul preot Iuliu Hossu prefectului Congregației „De Propaganda Fide”, cardinalului Girolamo Gotti, așa cum era obiceiul la acea vreme, pentru a relata despre Slujirea sa. De fapt, alături de recunoștința pentru formarea pe care a primit-o la Roma, în ceea ce el numește „zidurile sacre ale Colegiului Urbanian care m-a hrănit și m-a educat pentru Sfânta Misiune a mântuirii sufletelor”⁷⁴, tânărul Hossu manifestă o conștientizare profundă a Ministerului său și a angajamentului total în îndeplinirea acestuia. El scrie: „încerc să lucrez cât pot eu de bine... încerc să o fac cu toată râvna sufletului meu, păstrând mereu în fața ochilor sfintele principii primite în Universitatea noastră «De Propaganda Fide»”⁷⁵.

În cea de-a treia scrisoare către prefect, raportând că, din noiembrie 1914, a fost chemat la Viena pentru a efectua serviciul militar activ fiind Capelan, el scrie: „în timpul serviciului meu am fost distins de două ori, în semn de recunoaștere a serviciului eminent... încerc, cu ajutorul Domnului și al Sfintei Fecioare Maria, să răspund îndatoririlor mele cu acea ardoare care mi-a fost insufflată la Colegiul Urbanian”⁷⁶. Această profundă coerență a vieții, această fidelitate fermă față de Cristos, față de poporul român, față de Biserica sa și față de Sfântul Părinte, nu-l vor abandona niciodată.

Slujirea sa episcopală este animată și de o activitate neîncetată, cu acea apropiere specifică față de poporul său, despre care Papa Francisc ne-a amintit de mai multe ori că este o caracteristică a episcopului, ca om și ca Păstor; apropiere care a dus la definirea Fericitului Iuliu Hossu drept „Episcop al vizitelor canonice”, având în vedere că, între 1920 și 1926, a vizitat peste 700 de

parohii, iar între 1931 și 1934, cu 147 de vizite canonice, a intrat în aproape 1000 de parohii, biserici, mănăstiri, oprindu-se și în case, ferme și câmpuri⁷⁷. Motto-ul său preoțesc și episcopal, căruia i-a rămas fidel toată viața, confirmă iubirea sa profundă pentru misiunea sa: „Să se lipească limba mea de gâttelejul meu, de-mi voi uita de tine Sioane”⁷⁸, dacă nu voi face din Sion culmea bucuriei mele; iubirea față de Biserică și de patria sa, mai presus de orice bucurie. Angajamentul său curajos de a-i salva pe evrei de la Holocaust este, de asemenea, un semn al acestei iubiri care nu face diferențe. Scrisoarea Sa Pastorală, emisă la 2 aprilie 1944, cu titlul „Către Preoți și Mireni, chemare pentru ajutorarea evreilor”⁷⁹, a dat naștere la „Rețelele Omeniei” prin care mii de evrei au scăpat de la moarte.

Această coerență morală, această fidelitate devin și mai luminoase în persecuție, mai întâi în fața încercării regimului comunist de a-i face pe episcopi, preoți și credincioși să abandoneze Biserica Greco-Catolică Unită cu Roma, apoi, din ziua arestării sale, 28 octombrie 1948, până la moartea sa. Din *Memoriile* sale și din întâlnirile pe care le-a avut în închisoare și la domiciliul său forțat de la Mănăstirea Căldărușani, transpare, din nou, corectitudinea sa morală, fermitatea, consecvența în credința sa, în apartenența sa eclezială, în fidelitatea față de episcopul Romei și în dragostea sa față de poporul român.

În dialogul cu părintele Vasile Aștileanu, agent al „Securității”, se evidențiază invitația de a relata public doar faptul că Episcopul Hossu i-a iubit pe toți și îi iubește și acum, în iubirea infinită a lui Cristos⁸⁰. Este surprinzător, apoi, cum acest mare om al Bisericii subliniază că, în timpul anilor de detenție și domiciliu forțat, de două ori pe săptămână, s-a gândit de-a lungul unei zile întregi la toate vizitele canonice făcute în cei treizeci de ani de episcopat al său. Apoi, în *Memorii*, se vede cum tot Ministerul său a fost viu și prezent în mintea și inima sa, cu speranța fermă că perspectiva pentru viitor ne va fi întotdeauna dată de Domnul. În varii ocazii repeta că, sigur Biserica va învia, chiar dacă adăuga apoi că nu e sigur că el va ajunge la acel moment⁸¹. În acea lungă conversație cu părintele Vasile, o afirmație îi definește fermitatea și consecvența morală: „Aș fi mai fericit să mătur strada

Moșilor din Cluj, în fața reședinței mele, decât să renunț la principii, pentru că nu eu m-am pus ca episcop. Celui care m-a pus, lui trebuie să-i slujesc până la sfârșit”¹².

Cele două dăți în care autoritățile comuniste au decis să-i revoce domiciliul forțat, toate acestea retrase, l-au găsit pe Episcopul Hossu ferm în dorința de a-și stabili domiciliul în reședința sa episcopală de la Cluj.

Chiar și cererea sa, din cele trei scrisori trimise prim-ministrului, de a restaura Biserica Greco-Catolică, este văzută în mod constant ca un act de justiție care va consola sufletul poporului, va onora țara noastră iubită și va da prestigiu conducătorilor țării¹³. Aceeași fermitate reiese și în cadrul vizitei monseniorului Giovanni Cheli, trimis de Papa Paul al VI-lea, însoțit de părintele Petru Tocănel; recunoștința Episcopului Hossu pentru darurile trimise de Papa și pentru faptul de a i se fi comunicat că Sfântul Scaun nu va abandona niciodată Biserica Greco-Catolică din România se transformă într-o reacție vehementă atunci când i se oferă o ipoteză de compromis pentru a îmbunătăți situația, adică să creeze o singură Ierarhie cu o prezență Latină și Greco-Catolică. Răspunsul este unul singur: „Biserica mea trebuie să fie reabilitată”¹⁴. Cardinalul Hossu nu a primit niciodată scrisoarea pe care Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea i-a trimis-o cu ocazia celei de-a 50-a aniversări a Episcopatului său și în care i-a lăudat consecvența și l-a încurajat, invitându-l să continue să ajute turma care i-a fost încredințată, „în sfânta liniște căreia Vă dedicați, prin fervoarea rugăciunilor sfinte și oferind lui Dumnezeu răbdarea în suferințe”¹⁵.

A doua vizită a Monseniorului Giovanni Cheli la Mănăstire, pentru a-i comunica dorința Papei Paul al VI-lea de a-l ridica la rangul de cardinal, ca recunoaștere a meritelor sale, ca omagiu adus Bisericii Greco-Catolice, încurajare pentru episcopi, cler și credincioși și dovadă că Sfântul Scaun nu îi uită, dar cu condiția ca acesta să părăsească țara și să se stabilească la Roma, regăsește încă o dată coerența morală a episcopului român. Monseniorul Hossu afirmă cu forță că „Biserica a fost întotdeauna viața sa și nu a putut să o abandoneze... I-a mulțumit profund Sfântului Părinte, dar a simțit că nu trebuie să se despartă de turma sa”¹⁶.

Este emoționant să citești cum își manifestă devotamentul față de Papă, dar adaugă: „aș dori să fie convins că nu este bine pentru mine să devin Cardinal. Mă rog continuu pentru el, dar îl rog să mă lase să-mi continui lucrarea pentru Biserica mea”. Și a concluzionat: „Într-o zi se va ști că Papa m-a ținut în piept, și va fi prea aceasta spre slava Bisericii Unite”¹⁷, cerând și să-i fie prezentate, din partea sa, fidelitate, ascultare și iubire față de Sfântul Părinte. Când Papa Paul al VI-lea, care l-a creat Cardinal *in pectore*, a auzit înregistrarea cuvintelor episcopului Iuliu Hossu, adusă de Cardinalul Secretar de Stat, Agostino Casaroli, a început să plângă de emoție și a spus: „Este o figură gigantică”¹⁸.

Sanctitatea Sa Papa Francisc, în Omilia de la Blaj din timpul Sfintei și Dumnezeieștii Liturghii pentru beatificarea celor șapte Episcopi martiri greco-catolici, a subliniat că coerența morală și creștină a episcopului Hossu a ajuns chiar și la cea mai dificilă iertare, cea a persecutorilor săi: „Dumnezeu ne-a trimis în acest întuneric al suferinței pentru ca să dăruim iertarea și a ne ruga pentru convertirea tuturor”¹⁹.

Închei intervenția mea reluând definiția dată de Sfântul Papă Paul al VI-lea: „o figură gigantică”, pentru că ea evidențiază cu propriile sale cuvinte statura morală a acestui Episcop, până la moarte, fidel jurământului sacru al hirotonirii: „Să se lipească limba mea de gâttelej meu, de-mi voi uita de tine, de nu voi face din Sion culmea bucuriei mele”, acel Sion care era Biserica sa Unită cu Roma și națiunea sa iubită. Vă mulțumesc.

Note

1 I. HOSSU, *Memorii. Credința noastră este viața noastră*, Cluj-Napoca, 2022.

2 Cf. CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, *Positio super martyrio Valerii Traiani Frențiu et Vi Sociorum Episcoporum, Romae 2018* [*Positio super martyrio*], Doc. 531; Archivio della Sacra Congregazione per le Chiese Orientali [ACO], Doss. 366/1965, f.n.n.; CD 12, Folder 283, Img. 8370.

3 *Ibid.* Doc. 532; Archivio del Pontificio Collegio Urbano de Propaganda Fide, *Elenco degli Alunni del Collegio Urbano dall'anno 1895 all'anno 1962*, vol. IV, f. 39, traducere din limba italiană.

4 *Ibid.* Doc. 536; ACO, Doss. 366/1965, Documento no 11; CD 12, Folder 283, Img. 8381-8382, traducere din limba italiană.

5 *Ibidem*; *Positio super martyrio*, Doc. 537; ACO, Doss. 366/1965, Documento no 13; CD 12, Folder 283, Img. 8384-8385, traducere din limba italiană.

6 *Positio super martyrio*, Doc. 538; ACO, Doss. 366/1965, Documento no 15; CD 12, Folder 283, Img. 8387-8388, traducere din limba italiană.

7 Cfr. G. HOSSU, *Il Card. Iuliu Hossu. Spirito di verità*, Cluj-Napoca 2019, Pag. 31.

8 I. HOSSU, op. cit., p. 163-164.

9 În Scrisoarea Pastorală adresează o invitație clară întregii sale Eparhii: „Chemarea noastră se îndreaptă către voi toți, venerați frați și prea iubiți fii, să-i ajutați pe evrei nu numai cu gândul, dar și cu jertfa voastră, știind că azi nu putem face lucru mai bun decât această creștinească și românească ajutorare, din caldă iubire omenească. Prima preocupare a ceasului de față să fie această acțiune de ajutorare” (MOSHE CARMILLY-WEINBERGER, *Istoria evreilor din Transilvania (1623-1944)*, București, 1994, p. 175).

10 Cf. *Positio super martyrio*, Doc. 542; *Arhivele Consiliul Național pentru Studiarea Arhivelor Securității* [ACNSAS], Dosar individual, I 736, vol. 1, f. 98-103.

11 Cf. *Ibidem*.

12 Cf. *Ibidem*.

13 Cf. *Positio super martyrio*, Doc. 553; *Arhivele Naționale ale României*, Fond CC al PCR, Secțiunea Administrativ-Politică, Dosar 14/1966, vol. 1, f. 252-254.

14 *Positio super martyrio*, Doc. 558; ACNSAS, Dosar individual, I 736, vol. 7, f. 85-89, traducere din limba italiană. Este solicitarea repetată în mod constant până la sfârșit (I. HOSSU, op. cit., p. 433-434).

15 *Positio super martyrio*, Doc. 557; Archivio Storico della Seconda Sezione della Segreteria di Stato [AES], Romania 290, 1967-1968, 50° Anniversario di Episcopato di S.E.R. Mons. Iuliu Hossu, Lettera del S. Padre Paolo VI, f.n.n.; Copia Pubblica III, 1006-1008, traducere din limba latină.

16 *Ibid.*, Doc. 559; AES, Romania 290, f.n.n.; Copia Pubblica III, 987-990, traducere din limba italiană.

17 *Ibidem*, traducere din limba italiană.

18 *Positio super martyrio*, Doc. 562; Archivio della Postulazione, fondo Iuliu Hossu, f.n.n.; Copia Pubblica V, 1623-1627, traducere din limba italiană.

19 FRANCESCO, *Omelia*, Blaj, 2 giugno 2019, traducere din limba italiană.

Cardinalul Iuliu Hossu – simbol al rezistenței spirituale și al curajului în fața persecuțiilor comuniste*

IPS Aurel Percă**

„Amintiți-vă de conducătorii voștri care v-au vorbit despre cuvântul lui Dumnezeu și, considerând împlinirea vieții lor, imitați credința lor!” (Ev 13,7).

Aplicând acest pasaj din Scrisoarea către Evrei la viața episcopului martir Iuliu Hossu, putem înțelege mai bine profunzimea credinței sale și valoarea sacrificiilor pe care le-a făcut pentru Biserică și pentru libertatea religioasă a poporului român.

În anul dedicat cardinalului Iuliu Hossu, acest pasaj din Noul Testament ne amintește de statura de gigant a unei personalități care trebuie redescoperită și propusă ca model de fidelitate față de Biserică și popor, care de multe ori înseamnă jertfă și suferință personală.

Este un act lăudabil al Academiei Române, care în colaborare cu Muzeul Național al Literaturii Române și Arhivele Naționale, să deschidă seria manifestărilor omagiale ale personalității cardinalului Iuliu Hossu în anul care îi este dedicat.

Martiriul: o jertfă pentru libertate și adevăr

Martiriul creștinilor în epoca dictaturilor comuniste reprezintă una dintre cele mai profunde și tulburătoare expresii ale rezistenței spirituale în fața opresiunii. Acest capitol întunecat al istoriei umanității nu este doar o poveste despre suferință, ci și o mărturie despre puterea credinței, curajul în fața tiraniei și sacrificiul pentru adevăr.

În timpul regimurilor comuniste, creștinii au fost persecutați sistematic, deoarece credința lor reprezenta o amenințare pentru ideologia oficială a ateismului de stat. Bisericele au fost închise, proprietățile religioase confiscate, iar liderii religioși închiși sau executați. În spatele acestor acte de violență se afla o dorință profundă a regimurilor comuniste de a elimina orice sursă de putere morală și spirituală care ar fi putut rivaliza cu autoritatea statului.

Martirii prigoanei comuniste, însă, au refuzat să abdice de la convingerile lor, chiar și atunci când aceasta însemna să își sacrifice libertatea sau viața. Pentru ei, credința în Dumnezeu era mai puternică decât frica de moarte, iar martiriul era văzut ca o participare la suferința lui Cristos, o mărturie supremă a iubirii pentru adevăr și dreptate.

Cardinalul Iuliu Hossu: Vocea Unirii și Apărător al Evreilor

Un exemplu strălucit îl constituie Cardinalul Iuliu Hossu, iar Anul proclamat special pentru a-l omagia ne provoacă la aducerea lui în prim-planul memoriei colective, care este și un act de dreptate istorică și de recunoștință față de unul dintre cei mai importanți artizani ai României Mari.

Cardinalul Iuliu Hossu a fost o figură de o rară verticalitate morală și o voce puternică pentru credință și dreptate în cele mai întunecate momente ale istoriei României. Martor al unor transformări cruciale și al suferințelor generate de regimul

*Alocuțiune susținută la Sesiunea omagială „Anul Cardinal Iuliu Hossu” (29 ianuarie 2025, Aula Academiei Române)

** Arhiepiscop Mitropolit de București

totalitar, el a rămas neclintit în misiunea sa de a apăra adevărul, libertatea și credința.

Momentul care l-a consacrat în istorie a fost fără îndoială 1 Decembrie 1918, când, în fața poporului adunat la Alba Iulia, a citit Rezoluția Unirii. Cu o voce plină de emoție și de putere, episcopul Iuliu Hossu a transmis mesajul unității naționale, transformând acest act politic într-o mărturie spirituală. În acele clipe, el a rostit cuvintele care aveau să îi definească întreaga viață: „**Credința noastră este viața noastră!**”

După instaurarea regimului comunist, Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, a devenit ținta unei prigoane nemiloase. În 1948, regimul a desființat această Biserică, confiscându-i toate bunurile și interzicând orice formă de manifestare publică.

Episcopul Iuliu Hossu a fost unul dintre cei care au refuzat categoric să abdice de la credință. El a respins orice compromis, refuzând integrarea forțată în Biserica Ortodoxă, așa cum cereau autoritățile. Pentru această poziție de neclintit, el a fost arestat și internat în închisoarea de la Sighet, alături de alți episcopi greco-catolici și lideri religioși.

Timp de ani de zile, episcopul Hossu a îndurat condiții inimaginabile: frig, foame, umilințe și izolare. Cu toate acestea, el nu și-a pierdut niciodată speranța și nu a renunțat la rugăciune. Într-una dintre scrisorile sale din detenție, el mărturisea: „Sufăr pentru credință, dar sunt liber, căci adevărata libertate este în Dumnezeu.”

Luni, 27 ianuarie (anul 2025), a fost marcată Ziua Internațională de Comemorare a Victimelor Holocaustului. Nu putem trece cu vederea că episcopul greco-catolic al Gherlei și ulterior al Clujului a fost o personalitate remarcabilă nu doar în istoria Bisericii Greco-Catolice, ci și în apărarea drepturilor și vieților evreilor din România, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Curajul său și implicarea lui în apărarea valorilor umane universale l-au transformat într-un apărător al celor oprimați.

Acțiunile sale în sprijinul evreilor din România în unul din momentele cele mai negre ale

istoriei lor sunt o dovadă a compasiunii față de cei persecutați. El rămâne o figură demnă de respect și un adevărat apărător al drepturilor umane, indiferent de religie sau etnie.

În contextul politic dificil al vremii, poziția lui Iuliu Hossu a fost una riscantă. A înfruntat nu doar regimul autoritar, ci și presiunea ideologică venită din partea celor care susțineau antisemitismul. Acțiunile sale se înscriu într-o lungă tradiție a implicării Bisericii Greco-Catolice, și în general a Bisericii Catolice, în apărarea drepturilor fundamentale ale omului.

Un apel la memorie și acțiune

Într-o epocă în care valorile sunt adesea relativizate, iar credința riscă să devină doar un aspect periferic al vieții, martirii Bisericii Greco-Catolice, inclusiv Cardinalul Hossu ne oferă o lecție profundă: adevărata libertate se găsește doar în trăirea autentică a valorilor creștine.

Datoria noastră este să păstrăm vie memoria acestor martiri. Ei sunt o parte a istoriei noastre naționale și un simbol al demnității umane.

Evocându-l astăzi pe Fericitul Iuliu Hossu, nu cinstim jertfa, ci reafirmăm și angajamentul nostru față de valorile fundamentale: credința, libertatea și solidaritatea.

Închei prin a vă invita să reflectăm la cuvintele lui Tertulian aplicat la martirii secolului XX: „*Sângele martirilor este sămânța creștinilor*” (în latină: *Sanguis martyrum, semen christianorum*) este un dicton care provine din perioada primelor secole ale creștinismului, atunci când persecuțiile împotriva creștinilor erau frecvente. Dictonul subliniază ideea că sângele martirilor (cei care și-au pierdut viața pentru credința lor) a contribuit la creșterea și răspândirea creștinismului.

În contextul persecuției comuniste, unii ar putea interpreta acest dicton ca o „nouă versiune” a ideii că, în ciuda opresiunii și persecuțiilor din regimurile comuniste, martiriul celor care au fost persecutați pentru credința lor a avut un efect similar. Deși regimurile comuniste încercau să suprimă religia și biserica, persecuțiile lor nu doar că nu au reușit să distrugă creștinismul, dar,

în multe cazuri, au consolidat credința și au dus la renașterea Bisericii Greco-Catolice, așa cum s-a întâmplat după căderea sistemului totalitar comunist.

Moștenirea spirituală a Cardinalului Iuliu Hossu

Ce ne învață Cardinalul Iuliu Hossu astăzi, într-o lume care se confruntă cu noi provocări morale și sociale? Care este mesajul său pentru generațiile ce vin?

Cardinalul Iuliu Hossu ne-a arătat că identitatea noastră națională și personală este strâns legată de credința în Dumnezeu. Ea este farul care luminează calea în momente de întuneric și ne oferă puterea de a rezista în fața oricărei adversități.

Chiar și atunci când tăcerea ar fi fost mai comodă, el a ales să vorbească. A ales să rămână

fidel crezului său, chiar cu prețul pierderii libertății fizice și a vieții. Curajul său este un model pentru noi toți, mai ales într-o epocă în care adevărul este adesea relativizat.

Astăzi, mai mult ca oricând, avem nevoie de exemple precum Cardinalul Hossu. Exemplul său ne îndeamnă să lucrăm împreună pentru o societate mai dreaptă, mai unită și mai ancorată în valorile credinței și în spiritul respectării demnității umane.

Moștenirea lăsată de Iuliu Hossu este una de mare preț, impregnată cu spiritul curajului și sacrificiului în numele credinței, iar exemplul său rămâne o sursă de inspirație pentru toți cei care se luptă pentru libertate religioasă și pentru respectarea demnității umane.

„Viața și alegerile Episcopului Hossu, lupta lui cu sinele și încrederea de care a dat dovadă s-au răsfrânt inevitabil asupra binelui comun”.*

PS Mihai Frățilă**

„Domnul ne poruncește să iertăm, să lăsăm toată judecata Lui; iertăm din suflet și cerșim iertare Domnului pentru dâșii, pentru dreapta pocăință. Ținut în această situație (în închisoare), mi-a rămas puterea rugăciunii; mă străduiesc să mă țin strâns de Domnul, să cerșesc harul pentru a bine-plăcea Lui în toată clipa vieții, slujind pe această cale cauza sfintei noastre Biserici”. Astfel își încheia în 1961, în domiciliul forțat de la mănăstirea Căldărușani, episcopul Iuliu Hossu memoriile în caietul unde și le-a așternut clandestin, caiet care a ajuns până la noi prin grija unui frate al său. Mai avea de trăit nouă ani de viață, bând paharul suferinței până în ultima clipă a vieții.

Nici o urmă de resentiment sau amărăciune în aceste gânduri! Episcopul a rămas prevenitor față de toți, fără deosebire confesională, păstrându-și încrederea și răbdarea în credință. Și-a oferit astfel lupta umiltoare a singurătății și a neputinței vârstei ca ardere de tot. A făcut-o dimpreună cu rugăciunea și cu jertfa Sfintei Liturghii pe care zilnic a celebrat-o în chilie.

Pentru Biserica din care fac parte, dar și pentru cultura românească – faptul că anul 2025 a fost pus sub emblema Episcopului Iuliu Hossu este un lucru formidabil. Acel personaj discret, dintr-un colț de fotografie, care a citit declarația de unire a Ardealului cu țara mamă și care a sfârșit nu departe de București, într-un domiciliu forțat, fără să abdice de la curajul și bucuria de a păstra și purta iertarea pretutindeni unde greii pași ai vieții sale l-au condus, este, iată, în centrul sesiunii de la Academia Română.

Viața și alegerile Episcopului Hossu, lupta lui cu sinele și încrederea de care a dat dovadă s-au răsfrânt inevitabil asupra binelui comun. În timpul războiului, sub ocupația horthystă, Episcopul Hossu, însuflețit de credința sa, n-a pregetat să vină în ajutorul semenilor săi evrei persecutați și osândiți. Mai târziu, pe când dictatura comunistă trâmbea cu emfază sfârșitul religiei, episcopul a continuat să fie martor al unei Biserici clandestine care nu s-a prăpădit! Și-a luat viața în mâini, a continuat să se roage, a purtat iertarea peste tot în iadul persecuției, oferind pacea acolo unde ea a fost primită și a pregătit viitorul. Un viitor neîngrădit de nimeni – prin energia și perseverența credinței personale!

Inspirat de crezul său, omul credincios știe că merită „să trăiască pentru altceva decât pentru sine, să facă ceva în lupta cu adorația propriului statut, să creadă atunci inclusiv în valoarea voinței sale, să fie fidel unui crez al moralității, indiferent de cât ar putea fi de dezamăgit, mizând pe propria schimbare în bine înainte de a o aștepta de la semenii săi”. Aceste reguli n-au cum să apună în atenția omului, indiferent cât de înalte pot să ajungă cotele progresului.

Prin trecătorile vieții, oamenii așteaptă și cerșesc, la rândul lor, atenția celorlalți și se simt vii doar fiindcă sunt băgați în seamă de ceilalți. Credința în importanța pe care și-o dă fiecare, prezumția de a se descurca singuri și vanitatea de a-și inventa idolii – la care ne **închinăm cu egoistă strictețe, tipică intereselor personale ale fiecăruia și care ne înrobește posibilitățile** –

*Alocuțiune susținută la Sesiunea omagială „Anul Cardinal Iuliu Hossu” (29 ianuarie 2025, Aula Academiei Române)

**Episcop al Episcopiei Greco-Catolice „Sfântul Vasile cel Mare” de București

păstrează întotdeauna gustul amar al fatalității.

Veșnic confrunțați cu sfâșierea dintre bine și rău, rezumându-ne la rumoarea vieții, nu vom fi dispuși să mai recunoaștem mobilul băătăiei cu sinele. Exaltând gratuit infatuări patriotarde, a ieșit la iveală cu agresivitate autosuficiența de stampă religioasă, care nu are de-a face cu spiritul Evangheliei. Or, interiorizarea, semnul spiritualității în toate culturile care se pretind marcate religios, precedă efortul de autodepășire al omului și se oprește câtă vreme viața noastră merge înainte orbește.

Exemplul lui Iuliu Hossu ne încurajează să nu ne lăsăm dezgustați de referințele culturii, abandonând tezaurul acestor valori în mâna celor care profită de buna credință a oamenilor. Nu ne putem găsi mântuirea, folosindu-ne de numele lui Dumnezeu și exaltând supunerea în fața fărădelegii sub pretextul afilierii creștine, al naționalismului care rămâne pururi disprețuitor și extremist. Adevăratele schimbări se construiesc la școala libertății și a răspunderii, capabile să-i ofere vieții demnitate și speranță. Tocmai de aceea, istoria nu poate fi răscumpărată prin resemnare și nici prin vanități romantice. Cu toate că trăim astăzi într-o lume confuză, virtutea nu este o realitate circumstanțială. Nimic nu este cu neputință celor care știu să investească, cu determinare și modestie, în judecățile istoriei, să facă din studiu și cercetare un tezaur al adevărului în slujba celorlalți. Cu fiecare evocare a unei figuri de talia Episcopului Iuliu Hossu primim, așadar, răspunsurile la două întrebări:

- Ce anume „alegem” să sărbătorim evocând o asemenea personalitate?

- Ce anume i-a permis să nu eșueze, să nu-și rateze viața?

În general, maniera de a celebra academic momentele istorice nu are nimic în comun cu patriotismul de bravadă sau cu atitudinile revanșarde. În figura lui Iuliu Hossu descoperim un portret interior autentic, dăinuind peste timp, fără inspirații meschine și fără mizeria demagogiilor impenitente și preacuvioase care, în orice epocă, nu pot înțelege de ce Isus a venit pentru toată lumea, nu „doar pentru noi”. Există cel puțin o performanță „contabilă” pe care sigur și spiritul Evangheliei, dar și lumea profană o apreciază: aceea de *a crește în omenie prin devotamentul față de semenii*.

Ca episcop greco-catolic de București, sunt bucuros să salut – astăzi, aici, la Academie – nu numai sensul datoriei față de memoria lucrurilor, față de cercetare și studiu, dar mai ales față de imperativul conștiinței morale! Fără o asemenea măsură orice instituție respectabilă se expune zădărniceii și pierde perspectiva înnoirilor interioare.

Credința, familia, libertatea – plătită cu sânge – curajul, sacrificiul, dragostea, devotamentul sunt toate laolaltă micile-mari strategii ale ființei umane de a-și depăși epoca, Viața nu poate face rabat de la omenie. Nefiind făcută să se irosească în triumfuri și aplauze, descreșterile istoriei – dincolo de lipsa de consistență a ființei umane – oferă, în fond, măsura binelui și poartă în sine realitatea răscumpărării. Altfel, nimeni nu rezistă în timpuri dificile, dacă nu păstrează simțul că persoana e mult mai mult decât trupul, decât chiar siguranța sănătății și a comodităților sale; că e mai mult decât un compromis lumesec, o idee politică, un calcul utilitar.

Cardinalul Iuliu Hossu, ca simbol*

Ana Blandiana

Membru corespondent al Academiei Române

Caracteristica simbolurilor este capacitatea lor de a se actualiza mereu întregindu-și și amplificându-și definiția prin returnarea ei în noile matrice ale timpului. Iuliu Hossu a fost de pe când trăia, și este într-o măsură din ce în ce mai mare azi, un simbol, care – la împlinirea celor 140 de ani de la nașterea omului care l-a întruchipat – se redefinește în termenii istoriei recente. Episcop al Bisericii Unite cu Roma și cardinal al Bisericii Catolice, în ambele el a fost un simbol al asumării, indiferent de prețul plătit: a optat pentru martiriu pentru că a refuzat să se desprindă de Roma și a refuzat să pună capăt martiriului pentru a rămâne acasă alături de cei pe care prin suferință și în suferință îi păstorea.

În numele acestui *acasă* – în care se cuprindeau una într-alta Transilvania, România și Europa – rostise la 1 Decembrie 1918, ca un demn și drept urmaș al lui Inochentie Micu Klein și Gheorghe Șincai, declarația unirii de la Alba Iulia prin care Transilvania se unea cu țara, și țara își asuma nu doar pământul Ardealului, ci și idealurile Școlii Ardelene. Iar vocea unirii de la 1918, rămasă definitiv în istorie, este aceeași care în 1948 a spus de două ori NU dezunirii.

Pentru a înțelege însă în cheie contemporană această dublă opțiune trebuie să ne amintim că diferențele dogmatice dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Unită cu Roma erau minime și, deci, insurmontabila problemă de conștiință pe care o punează trecerea de la una la alta nu era legată atât de definiția cultului, cât de unirea cu Roma. Nu

se pune problema ruperii de Hristos – care era oricum negat de cei ce ordonau represiunea – ci ruperii de Roma spre care duseseră din adâncurile istoriei toate drumurile Europei, iar Europa era, în același timp, cultura și libertatea. Ceea ce ar fi reprezentat o infirmare existențială de neacceptat. Căci, să nu uităm, Biserica Unită cu Roma a fost prima instituție românească integrată european și recunoscută ca parte a Europei. Acest adevăr valabil de la 1700, și sunând atât de uimitor în formularea de azi, iradiază strălucirea simbolului pe care îl reprezintă Cardinalul Iuliu Hossu în aceste zile de presiuni și dezbateri pro și anti europene.

Dincolo de această, plătită atât de scump, strălucire se întinde un con de umbră la fel de simbolică. Diabolica idee sovietică a desființării Bisericii Greco-Catolice a reprezentat în anii puterii străine care ne ocupa militar, economic și ideologic, o dublă realizare: tăierea legăturilor dintre România și Vatican și compromiterea Bisericii Ortodoxe, obligată să interpreteze rolul călăului. Faptul că rezistența fără excepție a episcopilor uniți nu a fost urmată – după ce episcopii ortodocși care dăduseră semne de nesupunere au fost scoși din treaptă – de o rezistență a ierarhiilor Bisericii Ortodoxe, rămâne o umbră pe sufletul nostru majoritar pe care nu avem dreptul să o eludăm și pe care nici cei mai mult de 2000 de preoți ortodocși dispăruți în închisorile comuniste nu reușește să o șteargă.

Această umbră dă complexitate și profunzime simbolului pe care îl reprezintă Cardinalul Iuliu

*Alocuțiune susținută la Sesiunea omagială „Anul Cardinal Iuliu Hossu”
(29 ianuarie 2025, Aula Academiei Române)

Hossu, cel care și-a sfârșit viața încuiat într-o chilie a Mănăstirii Căldărușani a cărei cheie o avea nu un temnicer în uniformă MAI, ci un călugăr în reverendă cu număr de cod.

Sunt convinsă că am fost invitată să iau azi cuvântul nu în calitate de scriitor, ci în calitatea mea de fondator al Memorialului Victimelor Comunismului de la Sighet și am acceptat cu emoție să vorbesc nu numai pentru că Iuliu Hossu este o victimă greco-catolică a comunismului, ci și pentru că eu sunt fiica unui preot ortodox victimă a comunismului. La distanță de două generații, simbolul de lumină și umbră pe care destinul, scris de el însuși, al Cardinalului drept al popoarelor, îl proiectează asupra conștiinței noastre dornică de modele stă ca o piatra de hotar la intrarea forțată a României în comunism.

Anul omagial Iuliu Hossu început în aceste zile tulburi este un prilej de meditație asupra noastră, asupra capacității noastre de a ne înțelege pe noi înșine, de a ne aduce aminte de unde venim și a ne întreba încotro vrem să mergem. De la scrisoarea lui Ștefan cel Mare către Dogele Veneției până la martiriul pentru nedespărțirea de Roma, istoria noastră este un efort, mereu dureros, de a rămâne pe harta Europei, care se îndoaie mereu pe aceleași linii care amenință să se rupă.

Fie ca aniversarea de azi cu atât de tulburătoare și complicatele ei învățăminte să ne salveze din toxica nehotărâre între punctele cardinale și să ne dea puterea de a trece dincolo de ură, minciună și obscurantism pentru a descoperi credința, speranța și iubirea.

Sesiunea omagială George E. Palade

Sesiunea omagială

George E. Palade

*50 de ani de la decernarea
Premiului Nobel;
tradiție și continuitate*

De la descoperiri fundamentale privind biologia inflamației la noi mecanisme moleculare și perspective terapeutice*

Acad. Ileana Mânduțeanu

Doamnelor și domnilor academicieni,
Distinși invitați,
Onorată audiență,

Sunt deosebit de onorată să particip cu o alocuțiune la Sesiunea omagială „George Emil Palade – 50 de ani de la decernarea Premiului Nobel; tradiție și continuitate”.

În discursul său de la banchetul Nobel din 1974(1) profesorul Palade spunea: „În domeniul lărgit al științelor vieții, *Biologia Celulară este un domeniu renăscut... În sfârșit înțelegem în termeni generali cum e organizată o celulă. Aceste noi cunoștințe au început deja să fie folosite în mod adecvat în înțelegerea funcției anormale a celulelor. Multe dintre problemele medicale majore ale zilelor noastre sunt boli degenerative care pot fi determinate de disfuncționalități ale mecanismelor de reglare a activităților celulare. Biologia celulară, în sfârșit, face posibil un vis vechi de un secol: acela al analizei bolilor la nivel celular, primul pas către controlul lor final*”.

Biologia celulară a devenit, într-adevăr, un domeniu esențial pentru înțelegerea funcționării și disfuncționii celulelor. Aceste cunoștințe au deschis drumul pentru analiza bolilor la nivel celular, ceea ce duce la dezvoltarea de terapii. Astăzi, sărbătorim realizările profesorului Palade, dar și progresul din ultimele cinci decenii în înțelegerea funcției și disfuncției celulare și a mecanismelor prin care acestea contribuie la boli și la dezvoltarea

de terapii. Voi prezenta în continuare descoperirea sa în biologia celulară a inflamației, impactul acesteia asupra cercetării ulterioare și cum a contribuit la dezvoltarea unor noi strategii terapeutice și medicamente pentru controlul bolilor inflamatorii.

Descoperirea leziunii esențiale în inflamații

Profesorul Palade a făcut cercetările asupra inflamației împreună cu patologul Guido Majno, american de origine italiană, profesor la Universitatea Massachusetts, la Institutul Rockefeller, Institut pe care profesorul Palade îl numea „Leagănul American al Biologiei Celulare”. În 1958, profesorii Palade și Majno au început cercetările asupra inflamației acute și permeabilității vasculare, domeniu în care cunoștințele au evoluat semnificativ de la descoperirea semnelor cardinale ale inflamației de către Celsus în anul 1 e.n., la evidențierea asocierii permeabilității vasculare crescute cu inflamația acută făcută de Iulius Conheim în 1873 până la descoperirea histaminei în 1910 de către Henry Dale, care a demonstrat rolul acesteia în creșterea permeabilității vasculare, un concept confirmat și de cercetările ulterioare ale savantului Thomas Lewis în 1917. S-au mai descoperit și alți mediatori ai inflamației, dar nu se cunoșteau mecanismele lor de acțiune. Întrebările pe care și le-au pus profesorii Majno și Palade în studiile lor erau: care este mecanismul de acțiune al histaminei și care

*Alocuțiune susținută la Sesiunea omagială „George E. Palade – 50 de ani de la decernarea Premiului Nobel; tradiție și continuitate” (5 decembrie 2024, Aula Academiei Române)

este zona vasculară afectată de histamină. S-au gândit că pentru a răspunde la aceste întrebări, sigur microscopia electronică îi va ajuta.

Profesorul Palade descrie astfel cercetările (2): „Cu Guido Majno am făcut cercetări asupra inflamației, încă de la începutul deceniului 6, precizând în ce consta acțiunea nocivă a histaminei și serotoninei asupra endoteliului vascular, care este leziunea esențială în inflamații și anume separarea celulelor endoteliale din venulele capilare. Și aceste lucrări i-au stimulat pe alții, în America, Europa, Japonia să continue acest subiect”. Această descoperire a avut un impact major asupra cunoașterii în biologia celulară a inflamației. Ea confirmă la nivel celular observațiile anterioare privind permeabilitatea vasculară în inflamație, validează rolul joncțiunilor interendoteliale și introduce conceptul de heterogenitate a endoteliului, reprezentând un progres semnificativ în înțelegerea mecanismelor deschiderii spațiilor inter-endoteliale. Rezultatele au fost publicate în „Journal of Cell Biology”, (3,4) revistă în care profesorul Palade a fost editor încă de la înființare. Colaborarea cu Palade a avut un impact esențial și asupra carierei profesorului Majno, inspirându-l să se dedice studiului inflamației și să dezvolte o

carieră remarcabilă. A fost profesor asociat la Harvard și șef al Departamentelor de Patologie din Geneva și Massachusetts, și a avut contribuții fundamentale în patologie cardiovasculară și educație. Profesorul Majno a fost un mentor de excepție, continuând, la fel ca și mentorul lui, profesorul Palade să transmită tinerilor dragostea pentru patologie ca studiul mecanismelor celulare ale bolilor.

Contribuția „Trioului Românesc” la evoluția domeniului „Leziunii esențiale inflamații”.

„Trioul Românesc”, cum erau numiți la Rockefeller Nicolae Simionescu, George Palade și Maya Simionescu, a contribuit esențial la evoluția domeniului.

Au realizat studii fundamentale asupra joncțiunilor celulei endoteliale la Universitatea Rockefeller, la Universitatea Yale și apoi la Institutul de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu” (IBPC). Au caracterizat în detaliu organizarea joncțiunilor în diferite segmente ale microvasculaturii (4), au evidențiat proprietățile de permeabilitate ale diferitelor regiuni

Figura 1 Nicolae Simionescu, George Palade și Maya Simionescu - „Trioul românesc” la Universitatea Rockefeller

Figura 2 Inaugurarea la 3 septembrie 1979 a Institutului de Biologie și Patologie Celulară

ale vasculaturii (5) și au demonstrat existența de microdomenii cu compoziție chimică diferențiată în membrana celulei endoteliale, zone care pot reprezenta arii cu proprietăți de permeabilitate selectivă (7; 8). Studiile realizate sunt lucrări fundamentale pentru biologia celulei endoteliale.

Conceperea Institutului de Biologie și Patologie Celulară

În perioada 1971–1979 a fost conceput Institutul de Biologie și Patologie Celulară, ceea ce a fost posibil datorită oportunității extraordinare oferite profesorilor Nicolae și Maya Simionescu de perioada petrecută la Institutul Rockefeller și de colaborarea cu profesorul Palade. Ideea a apărut în mintea profesorului Nicolae Simionescu, la doar 13 zile după ce ajunsese la Universitatea Rockefeller. În jurnalul său, el scria despre dorința de a crea o atmosferă autentică de cercetare, departe de sistemele false și artificiale. Împreună cu doamna Maya Simionescu, a conceput un centru modern de biologie celulară, iar, după o perioadă intensă de planificare și coordonare, visul a devenit realitate: pe 3 septembrie 1979 a fost inaugurat Institutul de Biologie și Patologie Celulară. La eveniment au fost prezenți doi laureați ai Premiului Nobel,

profesorul Palade și profesorul De Duve, precum și viitorul laureat, profesorul Günter Blobel, alături de numeroase personalități din domeniul biologiei celulare.

Începând din 1979, călătoria noastră în Țara Științei și Lumea Celulelor, cum îi place doamnei Maya Simionescu să spună, a fost ghidată de un plan bine pus la punct încă de la conceperea Institutului, de către membrii fondatori, Nicolae Simionescu și Maya Simionescu. Planul detalia activitățile institutului, inclusiv cercetarea, învățământul și formarea de specialiști. Erau specificate tipurile de cercetări care urmau să fie realizate, precum studiile asupra mecanismelor fundamentale ale celulelor, îmbolnăvirii și reparării acestora, biologia celulară normală, patologia celulară experimentală și farmacologia celulară, toate cu legături clare cu patologia umană.

Etape importante în avansul cunoașterii în domeniul „Leziunii esențiale în inflamație”

Istoria evoluției domeniului (9) deschis de profesorul Palade include și izolarea și cultivarea celulelor endoteliale, un pas esențial pentru înțelegerea mecanismelor biologice. Un studiu fundamental din 1973, realizat de Jaffe

și Nachman (10), descrie izolarea, cultivarea și caracterizarea celulelor endoteliale din venele ombilicale, identificându-le prin corpusculii specifici descoperiți de Palade și Weibel în 1964. Alte studii importante au abordat rolul citoscheletului celular și al unor molecule esențiale în formarea joncțiunilor interendoteliale. În 1992, Dejana și colaboratorii (11) au descoperit caderina endotelial-vasculară, crucială pentru funcția joncțiunilor inter-endoteliale. Teoria acceptată azi privind permeabilitatea vasculară și inflamația (13) subliniază importanța barierei vasculare pentru menținerea homeostaziei tisulare. Structura acestei bariere include joncțiunile strânse și aderente dintre celulele endoteliale, glicocalixul, membrana bazală și alte componente celulare ale peretelui vascular. Numărul și organizarea joncțiunilor variază în funcție de nevoile organelor și țesuturilor. În condiții patologice, bariera vasculară se dezorganizează, fenomen observat în boli precum infarctul, accidentul vascular cerebral, cancerul, retinopatia, accidentul vascular cerebral, cancerul, retinopatia, hipertensiunea pulmonară și bolile neurodegenerative. Această dezorganizare permite extravazarea plasmăi în țesuturi, ceea ce duce la edem și leziuni tisulare. În mod normal, permeabilitatea vasculară este strict controlată prin mecanisme active pentru a menține starea de echilibru iar stabilitatea barierei endoteliale este asigurată de joncțiunile strânse și ocludente. Moleculele implicate în aceste structuri continuă să fie caracterizate. În inflamație, bariera endotelială se deschide din cauza agenților lezanți, iar caderina vasculară poate fi degradată sau internalizată, ceea ce dezorganizează joncțiunea.

Terapii pentru permeabilitatea vasculară crescută

Permeabilitatea vasculară crescută este o trăsătură a multor boli dar încă nu există un tratament pentru restabilirea barierei endoteliale specific fiecărei boli (13). Terapia actuală vizează controlul răspunsurilor patologice, menținând însă funcția fiziologică. Tipuri de tratamente includ medicamente anti-inflamatoare, cum ar fi cortico-steroidii care pot reduce inflamația dar prezintă riscuri deoarece pot afecta alte procese biologice sau tratamente noi pentru stabilizarea joncțiunilor endoteliale (14).

Întrebări deschise în cercetările asupra „leziunii esențiale în inflamații”

Deși cercetările asupra „leziunii esențiale în inflamații” au avansat semnificativ în ultimele cinci decenii, ele au generat și numeroase întrebări deschise. Acestea se concentrează pe:

(I) mecanismele permeabilității endoteliale în inflamație și reglarea lor în organism;

(II) mecanismele specifice implicate în reglarea funcției barierei endoteliale în diferite organe și segmente vasculare,

(III) mecanismele specifice ale alterării permeabilității în context patologic;

(IV) dezvoltare de strategii eficiente de prevenție a extravazării și a efectelor asociate;

(V) rolul neutrofilelor în formarea edemului și

(VI) dezvoltare de strategii optimizate de livrare de medicamente prin deschiderea controlată a barierei endoteliale.

Multe întrebări persistă, iar sigur în viitor se va răspunde acestor provocări.

Mentorii noștri – profesorul Nicolae Simionescu și Maya Simionescu, fondatorii unei Comunități științifice de excelență

În perioada 1982–1989, profesorii Maya Simionescu și Nicolae Simionescu au organizat la Institutul de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu” evenimente unice și anume sesiuni științifice româno-americane cu participarea profesorului Palade. La aceste evenimente științifice de prestigiu, dedicate biologiei celulare, au participat și alte personalități de renume în domeniu, printre care și profesorul Majno.

Figura 3 Profesorul Guido Majno și Profesorul George Palade participând în 25 august 1983 la o Sesiune științifică româno-americană, la Institutul de Biologie și Patologie Celulară

Figura 4 Doamna academician Maya Simionescu și domnul doctor Vlad Toma la decernarea primei Burse „Nicolae și Maya Simionescu”, în 13 octombrie 2022, la Academia Română.

Au fost conferințe deosebite, iar prezența profesorului Palade a fost o adevărată onoare. Vizita laboratoare, discuta cu cercetătorii despre proiectele lor și avea o răbdare extraordinară să asculte și să ofere clarificări. Profesorul Palade ne-a impresionat prin respectul profund pentru știință, dar și pentru limba română și istoria României, relatările sale despre trecut fiind deosebit de valoroase și impresionante.

Pasiunea pentru știință și arta de a dăruia au stat la baza realizărilor remarcabile ale mentorilor noștri, Nicolae Simionescu și Maya Simionescu, pe parcursul a 35 de ani de colaborare și a 27 de ani de când doamna Maya Simionescu conduce cu succes IBPC „Nicolae Simionescu.”

Mentorii noștri au fondat un institut care a devenit: o **școală** – un centru de formare pentru tineri, o casă – locul unde am devenit o familie științifică, o familie, în care cercetarea reprezintă un mod de viață. Au format peste patru generații de cercetători de succes, care continuă tradiția excelenței morale și științifice la standardele înalte „Simionescu”. Sprijinul necondiționat oferit tinerilor cercetători, considerați de doamna Maya „prezentul și viitorul științei adevărate,” a dus la

crearea Bursei „Nicolae și Maya Simionescu” în 2022.

Această bursă, susținută financiar de doamna Maya, stimulează performanța în cercetarea biomedicală și se acordă anual prin competiție. Ediția a III-a (2024) a fost lansată pe 19 noiembrie, de ziua profesorului Palade, iar câștigătorul a fost anunțat pe 23 februarie, ziua de naștere a doamnei Maya Simionescu, simbolizând tradiția și continuitatea.

Vă mulțumesc!

Bibliografie

1. George E. Palade – *Banquet speech*. NobelPrize.org. Nobel Prize Outreach AB 2024. Sun. 22 Dec 2024 <https://www.nobelprize.org/prizes/medicine/1974/palade/speech/>
2. Radu Iftimovici, *George Emil Palade, primul român laureat al Premiului Nobel*
3. G. Majno, G. E. Palade. *STUDIES ON INFLAMMATION : I. The Effect of Histamine and Serotonin on Vascular Permeability: An Electron Microscopic Study*. J Biophys and Biochem Cytol (1961) 11 (3): 571–605.
4. G. Majno, G. E. Palade, Gutta I. Schoeffl. *STUDIES ON INFLAMMATION : II. The Site of Action of Histamine and Serotonin along the Vascular Tree: A Topographic Study*. J Biophys and Biochem Cytol (1961) 11 (3): 607–626.

5. Simionescu M, Simionescu N, Palade GE. 1975a. *Segmental differentiations of cell junctions in the vascular endothelium. The microvasculature*. J. Cell Biol. 67:863–85
6. Simionescu M, Simionescu N, Palade GE. 1976. *Segmental differentiations of cell junctions in the vascular endothelium. Arteries and veins*. J. Cell Biol. 68:705–23
7. Simionescu M, Simionescu N, Silbert JE, Palade GE. 1981a. *Differentiated microdomains on the luminal surface of the capillary endothelium. II. Partial characterization of their anionic sites*. J. Cell Biol. 90:614–21
8. Simionescu M, Simionescu N, Palade GE. 1982. *Differentiated microdomains on the luminal surface of capillary endothelium: distribution of lectin receptors*. J. Cell Biol. 94:406–13.
9. Cristhian D. Ochoa1,3 and Troy Stevens. *Studies on the cell biology of interendothelial cell gaps*. Am J Physiol Lung Cell Mol Physiol 302: L275–L286, 2012.
10. E A Jaffe, R L Nachman, C G Becker, C R Minick/Culture of human endothelial cells derived from umbilical veins. Identification by morphologic and immunologic criteria./J Clin Invest.. 1973 Nov;52(11):2745-56.
11. Me-G Lampugnani, Me Resnati, M Raiteri, R Pigott, A Pisacane, G Houen, LP Ruco, E Dejana. *A novel endothelial-specific membrane protein is a marker of cell-cell contacts*/The Journal of cell biology 118 (6), 1511-1522, 1992
12. C Heltianu, M Simionescu, N Simionescu. *Histamine receptors of the microvascular endothelium revealed in situ with a histamine-ferritin conjugate: characteristic high-affinity binding sites in venules*. J Cell Biol. 1982 May;93(2):357-64. doi: 10.1083/jcb.93.2.35
13. Lena Claesson-Welsh, Elisabetta Dejana, Donald M. McDonald et al. *Permeability of the endothelial barrier: identifying and reconciling controversies*. Trends Mol Med. 2021 April ; 27(4): 314–331.doi:10.1016/j.molmed.2020.11.006.
14. Hellmut G. Augustin1, Gou Young Kohn et al. *A systems view of the vascular endothelium in health and disease*. Cell 187, September 5, 2024
15. Claesson-Welsh, Lena, McDonald, Donald M et al. *Report from the 2023 workshop on endothelial permeability, edema and inflammation. Nature cardiovascular research*. Volume 2 | December 2023 | 1120–1124 | 1124

O contribuție majoră a prof. George E. Palade în Neuroștiințe: rezolvarea conflictului dintre teoria neuronală și cea reticulară*

Alexandru Babeș

Membru corespondent al Academiei Române

Progresul științific se poate datora unei tehnologii noi, unui material nou sau unei personalități de excepție. Vom vedea că în povestea neuronului se împletesc toate aceste cauze. Mai întâi tehnologia: la jumătatea secolului al XVII-lea apare și este rapid îmbunătățit microscopul. Unul dintre primii microscopiști de talie mondială a fost Robert Hooke, membru al Societății Regale din Londra, care în 1665 a publicat o uimitoare carte, numită *Micrographia*, în care prezenta lumii remarcabilele sale observații microscopice. Politicianul și scriitorul Samuel Pepys scria în jurnalul care l-a făcut celebru că e cea mai ingenioasă carte publicată vreodată și mărturisea că stătuse toată noaptea treaz s-o citească și să admire minunatele planșe desenate de Hooke. Printre ilustrațiile din carte care prezentau purici, muște și păduchi la scara unor adevărați dragoni s-a aflat și o imagine mai puțin șocantă, și pe care probabil mulți au trecut-o cu vederea, cea a secțiunii printr-un lemn de plută. Aici Hooke observa prezența unor compartimente minuscule pe care le-a asemuit cu celulele în care locuiau călugării într-o mănăstire (*cella*, în latină, *cell* în engleză). Astăzi știm că este vorba de spațiile regulate în care se aflaseră celulele vii ale plantei. Este o imagine istorică și avem de-a face cu prima mențiune a cuvântului celulă într-un context biologic.

Conceptul de celulă și-a atins maturitatea științifică 200 de ani mai târziu. La jumătatea secolului al XIX-lea, botanistul Matthias Schleiden și anatomistul Theodor Schwann declarau că toate

organismele vii, fie ele vegetale sau animale, sunt alcătuite dintr-un număr mai mic sau mai mare de unități structurale și funcționale numite celule. Ceva mai târziu, alți doi cercetători din spațiul german, Robert Remak și Rudolf Virchow afirmă că toate celulele provin din alte celule. *Omnis cellula e cellula*, (orice celulă își are originea în altă celulă), așa cum a formulat în latină Virchow.

Studii ulterioare au confirmat aceste idei. Dar exista totuși un organ în care lucrurile nu păreau să fie foarte clare la nivel celular. Creierul apărea la microscop asemenea unui amalgam de globule și fibre, iar relația dintre acestea nu era întotdeauna clară. Primul care a propus un model unificator a fost Joseph von Gerlach, profesor la Universitatea din Erlangen, care afirma că vede la microscop că celulele creierului ar fi fuzionate între ele, contopindu-se într-un așa numit sincițiu, în care există canale de comunicare directe între celulele învecinate, iar citoplasma poate curge liberă dintr-o celulă în alta, ca într-un sistem de vase comunicante. Deși nu existau dovezi ferme observaționale sau experimentale în favoarea acestei idei, numită *teoria reticulară* a creierului, majoritatea biologilor proeminenți au aderat la această teorie reticulară. Au existat însă și dizidenți care afirmă că celulele creierului, neuronii, ar fi de fapt entități distincte, cu identitate clară, separate unele de altele: printre ei s-a numărat și Otto Karl Deiters, care a murit tragic la doar 29 de ani de tifos și de la care avem imagini minunate ale unor neuroni individuali. Această tabără susținea, prin urmare, *teoria neuronală* a creierului.

*Alocuțiune susținută la Sesiunea omagială „George E. Palade – 50 de ani de la decernarea Premiului Nobel; tradiție și continuitate” (5 decembrie 2024, Aula Academiei Române)

E surprinzător că în această perioadă dominată de cercetarea din spațiul german, așa cum am văzut, cele două personalități care s-au identificat cu aceste teorii au fost un italian și un spaniol. Camillo Golgi (1843–1926) a terminat medicina și s-a angajat la un spital de boli nervoase de lângă Milano. În timpul liber încerca să facă studii de histologie asupra creierului în bucătăria spitalului și a reușit să pună la punct o metodă nouă și foarte eficientă de colorare a țesutului cerebral. Când feliile de creier erau incubate cu dicromat de potasiu și apoi cu nitrat de argint, se forma un precipitat negru care era preluat de puțini dintre neuronii din țesut (în jur de 5%), dar celulele care înglobau colorantul îl distribuiau în tot volumul celular, astfel încât puteau fi văzute cu mare acuratețe cele mai fine ramificații dendritice și axonale. Având monopolul acestei uimitoare rețete de colorare a țesutului nervos, Golgi a făcut descoperiri remarcabile: a identificat pentru prima oară formațiunea intracelulară care îi poartă numele, aparatul Golgi și a studiat terminațiile nervoase mecanosensibile care inervează tendoanele (receptorul Golgi al tendonului). Dar în ceea ce privește structura țesutului nervos, Golgi nu s-a limitat la ceea ce îi permitea să vadă

propria descoperire și s-a lansat în speculații, devenind un adept convins al ipotezei reticulare. El a propus însă o formulare sau variantă proprie: spre deosebire de von Gerlach care afirma că neuronii ar fi uniți la nivelul dendritelor, Golgi a susținut (fără să aibă însă dovezi clare) că aceste conexiuni dintre celulele creierului s-ar produce între axoni, iar dendritele n-ar avea de fapt un rol în semnalizarea nervoasă, rezumându-se la o funcție trofică, de hrănire. Folosindu-se de reacția neagră (*reazione nera*) pe care o inventase, Camillo Golgi a marcat o secțiune de cerebel uman și a făcut-o ulterior cadou unui profesor de la Universitatea din Stockholm, Gustaf Retzius, întâmplător, sau nu, membru al comitetului Nobel. O fotografie recentă a acestei secțiuni făcute la un microscop optic și în care se văd cu claritate neuronii Purkinje din cerebel demonstrează că marcarea rămâne la fel de impresionantă și după mai bine de 100 de ani.

În anul 1887, Santiago Ramon y Cajal (1852–1934) era tânăr profesor de anatomie la Valencia, iar o vizită făcută la Madrid i-a schimbat destinul profesional. Un coleg din capitală i-a arătat o secțiune de creier colorată cu reacția neagră a lui Golgi, iar Cajal a fost atât de entuziasmat de eficiența și claritatea acestei metode încât din acel

moment s-a dedicat aproape exclusiv studiului creierului și îmbunătățirii metodei lui Golgi. El a reușit să facă acest lucru prin diferite ajustări și în plus a avut relevanța că neuronii imaturi, cei din creierul de animal nou-născut, nefiind încă pe deplin mielinizați, încorporează mai ușor colorantul, ceea ce permite o eficiență sporită a tehnicii. Toate aceste idei inovatoare i-au permis să vadă mai mult și mai clar decât toți predecesorii săi. Iar ceea ce vedea Cajal erau neuronii sub forma unor celule distincte, individuale, necontopite și nefuzionate în vreo rețea. Cercetătorul spaniol s-a situat ferm de partea neuronistilor. Simțindu-se izolat la Barcelona, unde ajunsese între timp, Ramon y Cajal a participat la un congres important al anatomiștilor germani care a avut loc la Berlin. El și-a adus microscopul și preparatele histologice cu care i-a impresionat pe cei prezenți, nume mari ale biologiei timpului (His, Kolliker, Waldeyer-Hartz), reușind chiar să-I facă pe cel mai important dintre ei, Albert von Kolliker, să treacă din tabăra reticularistă în cea neuronistă.

Deși atât Golgi cât și Cajal se uitau cu același tip de microscop la același tip de țesut, ei vedeau totuși lucruri diferite. Golgi a rămas până la sfârșit un adept convins al teoriei reticulare, pe când Cajal a adunat din ce în ce mai multe dovezi în sprijinul teoriei neuronale. Cajal a comparat într-un desen istoric cele două terorii: în stânga desenului se poate vedea cum axonii neuronilor aferenți primari intră în măduva spinării și fac contact direct cu axonii neuronilor de ordinul doi din substanța cenușie a măduvei, exact cum postula Golgi. În dreapta desenului este ilustrată teoria neuronală a lui Cajal, în care neuronii aferenți primari nu se contopesc cu cei de ordinul doi, ci își păstrează individualitatea și se poate observa existența unui spațiu separator între cele două celule. Ironia a făcut că cei doi, Golgi și Cajal, au primit în 1906 împreună Premiul Nobel pentru Medicină și Fiziologie. Astăzi este ceva comun ca Premiul Nobel să fie împărțit, dar în 1906 a fost o premieră. Cei doi adversari s-au întâlnit la Stockholm, unde au avut atitudini extrem de diferite. Golgi a tunat și a fulgerat împotriva lui Cajal și a denunțat teoria neuronală ca fiind una depășită și compromisă.

Ramon y Cajal a fost mult mai elegant și a avut doar cuvinte de laudă la adresa lui Golgi, chiar dacă i-a respins categoric afirmațiile științifice. Dar care era până la urmă adevărul științific? Cine avea, de fapt, dreptate? Problema era că microscopul epocii nu avea rezoluția necesară pentru a lămurii definitiv lucrurile iar misterul a persistat încă aproape 50 de ani.

În 1955 a intrat în scenă profesorul George Emil Palade, care emigrase din România și fusese angajat la Institutul Rockefeller din New York, în 1946. Aici el a început să lucreze cu Albert Claude și după întoarcerea acestuia în Belgia a fost susținut de directorul institutului, Herbert Gasser, un eminent neurofiziolog, care primise și el Premiul Nobel în 1944 pentru studiul și clasificarea axonilor din nervii periferici umani. Microscopul electronic fusese inventat de Ernst Ruska în 1931 și din 1939 devenise disponibil comercial, iar Emil Palade a realizat posibilitățile uimitoare pe care le oferea această tehnică de vârf. În scurt timp, grupul condus de cercetătorul român a devenit unul dintre cele mai performante, dacă nu chiar cel mai performant în domeniul microscopiei electronice: de la o lună la alta acest grup reușea să aducă noi îmbunătățiri metodei, iar descoperirile se succedau cu rapiditate. „Nu trebuia să ne preocupe finanțarea, aveam totală libertate în a ne alege țintele de investigație, competitor puternici care ne stimulau vigilența și colaboratori excelenți care ne ajutau să ne menținem avansul”, își amintea ulterior cercetătorul român despre această perioadă a vieții sale profesionale.

În 1955, Emil Palade l-a invitat pe Sandford Palay, cercetător la Yale, să petreacă șase luni la Rockefeller pentru a beneficia de progresele remarcabile ale microscopiei, astfel încât să le poată aplica țesutului cerebral. Au fost șase luni de progrese uimitoare și de o productivitate ieșită din comun. Într-un prim articol, publicat în 1955, cei doi raportau detalii despre corpusculii Nissl, mitocondriile neuronale și neurofilamente și arătau comunității științifice lucruri nemaivăzute din structura fină a neuronilor. Iar într-un al doilea articol, apărut în 1956, Palade și Palay arătau lumii cât se poate de clar existența spațiului sinaptic, sau

a fantei sinaptice, spațiul care separă neuronul presinaptic de cel postsinaptic. Mai mult, în imaginile de mare rezoluție obținute de cei doi se vedeau clar numeroase vezicule încărcate cu neuromediatorii în terminația neuronilor presinaptici. Erau mai mult decât simple fotografii: erau imagini care surprindeau întreaga dinamică a transmiterii sinaptice chimice, așa cum o înțelegem astăzi.

Palade și Palay au arătat că Ramon y Cajal a avut prin urmare dreptate, cele două celule nu se contopesc, nu fuzionează, ci rămân distincte.

Avem de-a face cu descoperiri fundamentale, pe care le găsim în orice manual de fiziologie sau neuroștiințe de astăzi. Profesorul Palade nu a fost doar un cercetător remarcabil ci și un spirit renascențist, un om de cultură și mai ales un întemeietor de școală. Cred că personalitatea profesorului poate fi cel mai bine surprinsă de cuvintele unui apropiat colaborator și discipol: George Emil Palade a fost un vizionar carismatic al biologiei celulare moderne.

George Emil Palade, omagiat în filatelia românească*

Cristina Popescu**

Stimate domnule președinte,

Prezenți la acest eveniment aniversar, cinstim valorile de seamă ale României, iar Romfilatelia adaugă drept omagiu o emisiune filatelică specială.

Savantul român George Emil Palade înscrie în istoria științei românești un eveniment cu larg ecou național și internațional: primul Premiu Nobel obținut de un geniu al biologiei celulare în urmă cu 50 de ani.

În tezaurul filatelic al mărcilor poștale românești George Emil Palade este prezent începând cu anul 2001, când un eveniment internațional care marca 50 de ani de la Convenția ONU privind statutul refugiaților era aniversat de un timbru special dedicat marelui savant care ilustra evident trăirea celui care părăsise România ajunsă sub un regim dictatorial pentru a-și continua nestingherit cercetarea, fără constrângeri, într-o țară cu libertăți depline, Statele Unite ale Americii. 15 ani mai târziu, în anul 2016, George Emil Palade se regăsește într-o emisiune de mărci poștale cu un subiect deosebit: *Români Geniali*. Alături de portretul savantului se află imaginea medaliei Premiului Nobel și a Medaliei Naționale pentru Știință a S.U.A. primită în anul 1976.

În anul 2022, un întreg poștal a fost realizat la 110 ani de la naștere.

Emisiunea introdusă în circulație la 19 noiembrie 2024, ziua nașterii marelui savant român, sub titlul *George Emil Palade, Premiul Nobel, 50 de ani* prezintă o marcă poștală aniversară cu portretul, precum și o coliță filatelică în care imaginea unui microscop electronic și medalia Premiului Nobel se

alătură portretului lui George Emil Palade, ilustrând în mod simbolic postura de cercetător și laureat.

Minicoala emisiunii cu mărcile poștale și vignetele incluse în compoziție completează mesajul omagial al aniversării la care suntem prezenți.

Plicul „prima zi” a emisiunii asociază mărcii poștale cu ștampila aniversară imaginea unei poze de grup în care se regăsește în prim-plan George Emil Palade în mijlocul participanților la Simpozionul inaugural al Institutului de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu” din București, în anul 1979.

Un plic special, cu portretul savantului și semnătura sa este înnobilit cu o ștampilă aniversară imprimată cu folio aur.

Un panou dedicat evenimentului de astăzi cu o grafică și o prezentare originală completează benefic cele vizionate, având etalate toate componentele emisiunii filatelice aniversare din acest an, alături de trei secvențe fotografice în care marele savant se află în ipostaza de *profesor, cercetător* în laboratorul său și *prezență onorabilă* în sediul bibliotecii Institutului de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu” din București, în anul 1992.

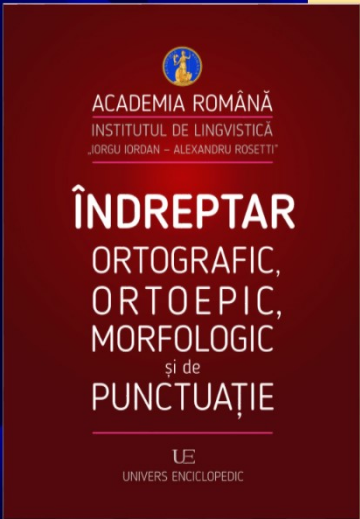
Mulțumirile noastre se îndreaptă către doamna academician Maya Simionescu, director al Institutului de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu”, domnul academician Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, pentru găzduirea și organizarea evenimentului omagial, dumneavoastră cei prezenți.

Vă mulțumesc pentru atenție!

*Alocuțiune susținută la Sesiunea omagială „George E. Palade – 50 de ani de la decernarea Premiului Nobel; tradiție și continuitate” (5 decembrie, Aula Academiei Române)

**Director general Romfilatelia

Îndreptar ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație

Secția de Filologie și Literatură
Institutul de Lingvistică „Jorgu Iordan – Alexandru Rosetti”

Vă invită la evenimentul de lansare de carte

Îndreptar ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație
ediția a VI-a, coord. Gabriela Pană Dindelegan
redactori: Cristiana Arangelovici, Adnana Boioc Apintei, Raluca Brăescu, Ștefan Colceriu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Irina Nicula Paraschiv, Gabriela Pană Dindelegan, București, Univers Enciclopedic, 2024.

Vor vorbi:
acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române
prof. univ. dr. Rodica Zafiu, membru corespondent al Academiei Române, președinte al Secției de Filologie și Literatură
prof. univ. dr. Oana Fotache Dubălaru, decan al Facultății de Litere, Universitatea din București

acad. Gabriela Pană Dindelegan
dr. Adina Dragomirescu,
directorul Institutului de Lingvistică
„Jorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
dr. Alexandru Nicolae
dr. Ștefan Colceriu

Joi, 14 noiembrie 2024 | ora 11
Clubul Academicienilor
Calea Victoriei nr. 125, București

Îndreptar ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație*

Acad. Gabriela Pană Dindelegan

Stimate domnule președinte,

Stimați colegi,

În numele colectivului de autori, vă mulțumesc mult pentru prezența la această lansare. Este o bucurie și o onoare pentru noi de a sărbători evenimentul împreună.

Îndreptarul ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație (2024) se înscrie în tradiția *îndreptarelor academice* elaborate de Institutul de Lingvistică din București: prima ediție în anul 1960; a cincea, în 1995. Actuala ediție, a șasea, și-a propus aducerea la zi a informației normative (au trecut aproape treizeci de ani de la ediția anterioară) și punerea de acord cu normele din DOOM³ (2021); și-a propus, de asemenea, să aducă modificări/corecții, acolo unde este cazul, în direcția calificării gramaticale și a descrierii gramaticale mai precise a formelor. O atenție specială s-a acordat selecției cuvintelor-titlu, operație în care au intervenit câteva principii fundamentale, și anume:

(a) termenii sunt selectați din vocabularul activ al românei actuale literare de uz mediu (deci, fără arhaisme, fără regionalisme, fără cuvinte savante și tehnice, fără cuvinte din registrele nonliterare);

(b) sunt aleși numai termenii care prezintă diverse dificultăți normative, posibil generatori de variație și de greșeli;

(c) împrumuturile recente, directe sau indirecte, sunt acceptate numai atunci când au pătruns în uzul literar general al limbii actuale și când for-

ma lor flexionară sau fonetică dă importante semne de adaptare (precum atașarea mărcilor flexionare).

Anterior celor șase ediții ale ÎOOP⁶, toate redactate de Institutul de Lingvistică din București, a existat o carte cu un titlu apropiat, *Îndreptar și vocabular ortografic pentru uzul învățământului de toate gradele*, elaborată de Sextil Pușcariu și Teodor Naum și publicată la Editura „Cartea Românească” în 1932, după Reforma academică din același an. Este un prilej să omagiem cartea și pe autorii ei, care au gândit acest minunat tip de instrument normativ, l-au finalizat și l-au impus ca destinație și ca detalii de organizare (*Îndreptarele* Institutului de Lingvistică din București sunt tributare în mare măsură excelenței lucrării a lui Pușcariu și Naum).

Voi spune câteva cuvinte despre colectivul de redactori. Cei opt redactori (Cristiana Aranghelovici, Adnana Boioc Apintei, Raluca Brăescu, Ștefan Colceriu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Irina Necula Paraschiv, Gabriela Pană Dindelegan) și trei revizori (Rodica Zafiu, Emanuela Timotin, Cristian Moroianu) aparțin Institutului de Lingvistică din București, unii lucrând paralel și la Facultatea de Litere din Universitatea București. Numărul mare de autori, special gândit astfel, a avut drept obiectiv asigurarea unei diversități de opinii, pentru a da mai multă credibilitate soluțiilor normative adoptate. Sunt persoane care au o lungă tradiție în elaborarea lucrărilor de gramatică, de la gramatici

*Prezentare susținută la lansarea lucrării „Îndreptar ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație” (14 noiembrie 2024, Clubul academicienilor, Academia Română)

teoretice la gramatici descriptive ale limbii române, de la gramatici pentru cititori români la gramatici destinate cercetătorilor străini, de la gramatici generale la gramatici de orientare școlară, de la gramatici sincronice la gramatici diacronice, fiind acoperite toate tipurile de gramatici și toate destinațiile posibile. În același timp, sunt autori aparținând la generații de vorbitori diferite, de la puțin peste douăzeci și cinci de ani la peste optzeci, asigurând, astfel, diversitatea reperelor normative avute în vedere. Dezbateră publică, din cadrul Comisiei academice de cultivare a limbii, operație finală înainte de publicare, a adus, suplimentar, și opinia unor vorbitori din altă zonă lingvistică decât cea a Bucureștiului. Fiecare cuvânt din *Vocabular* și fiecare sinteză teoretică normativă din partea I a *Îndreptarului* au fost dezbătute public, încercând să ne apropiem cât mai mult posibil de un consens normativ. Asta nu înseamnă că am și reușit, nu înseamnă că nu vor mai exista discuții în contradictoriu, opinii diferite; *grammatici certant* dintotdeauna. *Îndreptarul* lui Pușcariu, cu toată forța și prestigiul lui normativ, nu a fost ferit, în epocă, de atitudini critice, uneori chiar violent critice. Deci, probabil că și în cazul nostru se poate întâmpla asta. Oricum, intenția a fost să găsim modalități de a înlătura cât mai mult posibil soluțiile vulnerabile.

În timpul definitivării *Îndreptarului*, am avut ideea de a-l completa cu o carte de exerciții

normative, destinate în primul rând școlii, dar nu numai, menită să adâncească latura aplicativă a *Îndreptarului*. Organizate, în mare parte, după structura *Îndreptarului*, cele mai multe exerciții sunt rezolvate; multe rezolvări sunt însoțite de „comentarii”, extrem de utile pentru a înțelege tipul de greșală, circumstanțele care favorizează apariția greșelii, dificultăți și capcane lingvistice. Numai dacă înțelegi greșeala, o și poți evita.

Pentru accesibilitate, am încercat în ambele cărți, să evităm terminologia prea specializată și explicația prea „înaltă”, păstrându-ne la nivelul programelor școlare în vigoare, al gramaticii școlare elaborate în 2019.

Sunt convinsă că atât *Îndreptarul*, cât și *Culegerea de exerciții* sunt instrumente normative esențiale, utile în primul rând școlii, dar și dincolo de școală, tuturor celor interesați de folosirea corectă a propriei limbi, atât în manifestarea ei orală, cât și în cea scrisă.

Colegii mei vor prezenta și alte aspecte din organizarea și problematica *Îndreptarului*. În final, un gând de mulțumire îndreptat către Editura Univers Enciclopedic și directorul ei, domnul Vlad Popa, care a asigurat în condiții optime editarea celor două cărți și care a asigurat, în ultimii douăzeci de ani, editarea tuturor cărților noastre de gramatică.

Îndreptarul – „ghid de vorbire și scriere corectă”*

Oana Fotache Dubălaru**

Excelente Voastre,
Distinși profesori și cercetători,
Dragi studenți,

Fac parte dintr-o generație care a început școala într-un sistem politic marcat de o anumită viziune asupra educației și a absolvit liceul într-o „epocă haotică” (împrumut aici termenul criticului american Harold Bloom), dornică în primul rând să răstoarne reguli și norme și abia într-o a doua mișcare să pună altele în loc. Aceasta a însemnat deseori revenirea la idealuri și principii mai vechi, respectând un ritm al modernizării prin recuperare, poate la fel de semnificativ în istoria culturală românească ca impulsul sincronizării, despre care s-a vorbit recent într-un important colocviu dedicat centenarului *Istoriei civilizației române moderne* a lui E. Lovinescu.

Generația mea a trecut prin școală având câteva repere importante în materie de cultivare a limbii, misiunea dintotdeauna a înaltului for academic care găzduiește acest eveniment: *Gramatica limbii române*, ediția din 1963/1966, *DOOM I* din 1982, ediția 1984 a masivului *Dicționar explicativ al limbii române*, *Gramatica pentru toți* a Mioarei Avram, din 1986 – toate apărute la Editura Academiei Române. De câte ori aveam o întrebare care presupunea înțelegerea sensului unui cuvânt sau verificarea corectitudinii unei interpretări gramaticale de orice fel, părinții mei, amândoi profesori de limba și literatura română, în loc să-mi

răspundă direct mă trimiteau la aceste instrumente de lucru, într-un gest pedagogic pe care nu l-am apreciat decât mult mai târziu.

După apariția internetului, toate aceste surse au devenit mult mai la îndemână pentru toți. Dicționarele sunt disponibile online, informația corectă și clară se poate găsi după una-două apăsări de buton. De ce avem nevoie, atunci, de un astfel de *Îndreptar*? Răspunsurile pe care le-aș da la această întrebare deloc retorică nu se formulează, firește, din perspectiva specialistului în lingvistică. Am fost bucuroasă și onorată când colegul meu, dl Alexandru Nicolae, m-a invitat să vorbesc la această lansare; m-am întrebat și dacă locul meu e aici, asta pentru că disciplina pe care o predau, teoria literaturii, a cultivat de la reinventarea ei modernă tocmai ideea încălcării sistematice a normei, ideea originalității și a inovației absolute. Limba literară și limbajele literaturii nu s-au confundat decât în epocile academiste, marcate de convenționalism, din evoluția literaturii. Tocmai în această zonă a tratamentului și toleranței față de abatere văd unul dintre rosturile importante ale unui astfel de ghid de vorbire și scriere corectă, în spațiul viu al utilizării sociale a limbii, când formele încă nu s-au fixat, iar variația nu e neapărat o greșală.

Apoi, genul ca atare al inventarului are avantajul de a fi o călăuză prietenoasă față de monumentele de erudiție academică amintite mai sus. În rețeaua dezordonată a informației accesibile

*Prezentare susținută la lansarea lucrării „Îndreptar ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație” (14 noiembrie 2024, Clubul academicienilor, Academia Română)

**Prof. univ. dr., decan, Facultatea de Litere, Universitatea din București

pe internet elevii și chiar studenții nu se orientează întotdeauna ușor, nu au încă (sau nu au toți) o educație digitală care să-i ajute să filtreze și să se raporteze critic la surse. Formatul *Îndreptarului* îndeplinește tocmai acest rol esențial, la cel mai înalt nivel de exigență științifică, reușind totodată să fie pe înțelesul unor categorii largi de cititori.

Într-un al treilea rând, mă gândesc la sentimentul liniștitor de ordonare a limbii (în sensul ei de *parole*), la responsabilitatea pentru societate

pe care *Îndreptarul* și-o asumă și o îndeplinește: a îndrepta limba e un pas important în demersul mult mai dificil al educației în sensul intelectual, estetic, moral și civic al termenului. Notele semantice ale cuvântului *îndreptar*, evocând perspective religioase și de istorie socio-culturală (ca, de pildă, *Îndreptar-ul pentru tineret* al lui Anton Golopenția din 1934–1935 sau *Îndreptar pătimăș*, ultima carte scrisă de Emil Cioran în limba română, în 1944) sunt binevenite în acest context.

Sesiunea omagială „Inginerul Constantin Orghidan – industriașul și numismatul, ctitorul și binefăcătorul”

ACADEMICA 2025

Generozitatea este lumina sufletelor mari*

PF Daniel

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Membru de onoare al Academiei Române

Astăzi, Academia Română împreună cu Biblioteca Academiei Române, prin strădania plină de admirație a domnului prof. ing. Nicolae Noica, membru de onoare al Academiei Române și directorul general al Bibliotecii Academiei Române, organizează o dezbatere academică, precum și vernisarea expoziției dedicate colecției celui mai mare colecționar numismat român, recunoscut la nivel european, Constantin C. Orghidan, în contextul împlinirii anul acesta a 150 de ani de la naștere și 80 de ani de la trecerea în veșnicie a marelui mecenat și industriaș român.

Această manifestare, organizată cu solemnitate și demnitate de Academia Română, ne ajută să înțelegem că celebrarea marilor simboluri și valori ale neamului românesc este o datorie permanentă a tuturor, mai ales într-o vreme când instituții importante din societatea

românească nu mai cultivă gesturi comemorative naționale.

Grație importantei contribuții pe care Constantin Orghidan a avut-o în crearea unui adevărat tezaur, Academia Română este în prezent, prin Cabinetul de numismatică din cadrul Bibliotecii Academiei Române, deținătoarea uneia dintre cele mai spectaculoase și reprezentative colecții numismatice din lume.

Contribuția marelui inginer și numismat Constantin C. Orghidan trebuie mai mult cunoscută și prețuită, fiind un îndemn la o mai bună cunoaștere a culturii și identității noastre românești.

Felicităm pe domnul prof. ing. Nicolae Noica, membru de onoare al Academiei Române și directorul general al Bibliotecii Academiei Române, precum și pe organizatorii acestui eveniment cultural deosebit.

**Mesaj adresat la Sesiunea omagială „Inginerul Constantin Orghidan – industriașul și numismatul, ctitorul și binefăcătorul” (7 noiembrie 2024, Aula Academiei Române)*

Inginerul numismat Constantin Orghidan – ctitor și binefăcător în Banat*

PS Lucian**

„Darul adus de un om îi lărgeste calea și-l poartă înaintea celor mari.”

(Pildele lui Solomon 18, 16)

Inițiativa Academiei Române de a restaura memoria marelui inginer, numismat și diplomat Constantin Orghidan a reprezentat pentru comunitatea locală bisericească pe care o reprezintă o reală provocare în contextul în care colbul istoriei s-a așezat peste multele binefaceri pe care această personalitate le-a împlinit pentru bănățeni.

În data de 24 mai 2023 s-a primit la reședința episcopală din Caransebeș o adresă din partea Academiei Române prin care se solicita sprijinul Episcopiei Caransebeșului, pentru identificarea mormântului inginerului Constantin Orghidan în cimitirul din Oțelu Roșu. Ca urmare a acestei adrese, preotul paroh de la parohia „Pogorârea Sfântului Duh” Oțelu Roșu – Ferdinand, a identificat înregistrarea decesului în registrul de decedați la poziția 6/1944, unde sunt consemnate datele uzuale unui registru, fără să se precizeze însă locația exactă a înhumării.

În frumoasa și pitoreasca vale a Bistrei, pe malul stâng al râului Bistra, la confluența celor două ape, Bistra Mărului și Bistra Ruscăi, se află orașul Oțelu Roșu, la 18 km de municipiul Caransebeș și la 110 km de municipiul Timișoara. La început era o comună minieră cu numele Ferdinand, fiind aduși aici mulți coloniști cehi, slovaci, germani, italieni și maghiari, având în fruntea lor pe industriașul Ferdinand Hoffman care a întemeiat cel dintâi laminor pentru fier din viitoarea Uzină Metalurgică Ferdinand. Localitatea este atestată documentar în anul 1829.

În 1940 erau 398 credincioși ortodocși, 1400 romano-catolici, 100 evanghelici, 20 mozaici. Așa se explică faptul că în localitate exista un singur cimitir, administrat de Biserica Romano-Catolică, parcelat însă pentru fiecare confesiune. Împreună cu preotul romano-catolic din Oțelu Roșu, în vara anului trecut, s-a căutat în parcela ortodoxă posibilul loc de înhumare, însă, după câteva ezitări, s-a constatat că există un loc anonimizat în parcela confesiunii romano-catolice. Acest loc de veci era unul simplu în aparență, cu o placă de beton mozaicat în exterior, având ca însemnare o simplă cruce de metal masiv la căpătâi, asemănătoare metalului folosit pentru confecționarea șinelor de tren. În registrele de evidență ale parohiei romano-catolice, se specifica faptul că acest mormânt este cu valoare istorică, fără să fie precizate alte detalii. Toate aceste elemente ne-au condus la concluzia că mormântul ar putea aparține lui Constantin Orghidan.

Astfel, după îndeplinirea procedurilor prealabile legale, la data de 18 septembrie 2023 am organizat ceremonia de deshumare, descoperind cu surprindere că sub acest mormânt modest, exista un cavou mare zidit în cărămidă și fortificat cu bare solide din metal. În interiorul cavoului s-a identificat un sicriu din zinc oțelit pe care era scris numele defunctului Constantin Orghidan. Marți, 19 septembrie 2023, sicriul cu rămășițele pământești au fost transportate la București, mai întâi pentru un moment comemorativ și liturgic în foaierea Bibliotecii Academiei Române, iar apoi reînhumat la cimitirul Bellu, potrivit dorinței sale testamentare.

La aproximativ un an de la reînhumarea numismatului și industriașului Constantin

* Alocuțiune susținută la Sesiunea omagială „Inginerul Constantin Orghidan, industriașul și numismatul, ctitorul și binefăcătorul”

** Episcopul Caransebeșului

Orghidan, Episcopia Caransebeșului alături de Biblioteca Academiei Române, a organizat un eveniment cultural-comemorativ dedicat acestuia. Astfel, joi, 5 septembrie 2024, în anul împlinirii a 150 de ani de la naștere și 80 de ani de la moartea lui, în Cimitirul Romano-Catolic din Oțelu Roșu a fost oficiată slujba de pomenire și sfințire a cenotafului inginerului Orghidan, în prezența academicianul prof. univ. dr. Nicolae Noica, directorul Bibliotecii Academiei Române, prof. dr. Emanuel Viorel Petac, directorul Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei Române, a Jandarmeriei Române și a mai multor personalități culturale din județul Caraș-Severin. În după-amiaza aceleiași zile, în Sala de festivități „Mitropolit Nicolae Corneanu” a Episcopiei Caransebeșului, s-a desfășurat o conferință, însoțită de imagini și proiecții video privind personalitatea, activitatea profesională și de mecenat a inginerului Constantin Orghidan, ce a determinat într-o anume măsură reeditarea evenimentului într-un cadru academic de excepție, astăzi, aici în Aula Academiei Române.

Toate aceste momente reiterate ne-au obligat să încercăm actualizarea în memoria locală a băănătenilor a contribuției exemplare a marelui industriaș față de această zonă aparte, cu o istorie interesantă. Despre contribuția majoră pe plan național, din perspectivă socio-economică, culturală, diplomatică și educațională a inginerului Constantin Orghidan vor vorbi cei îndrituiți și bine pregătiți în acest sens, însă vă rog să îmi îngăduiți ca în puține cuvinte să evoc marele său merit în dezvoltarea comunității locale din zona pe care o păstoresc ca episcop.

După încorporarea Banatului în România reîntregită, s-a pus problema operaționalizării unei industrii metalurgice și miniere masive a fostului Imperiu Austro-Ungar, folosindu-se și îmbunătățindu-se pe cât se putea tehnologia implementată până atunci. În acest context, fiind numit președintele Uniunii Industriilor Metalurgice și Miniere din România, Constantin Orghidan s-a implicat foarte mult în dezvoltarea industriei din Banat. La propunerea administratorului noii societăți, ing. Adalbert Veith, Orghidan a fost numit director general la Uzinele și Domeniile Reșița, unde a impus un nou „suflu” activității industriale, de la fabricarea armamentului la punerea în funcțiune a Fabricii de locomotive și fabricarea primei locomotive

exclusiv cu materiale produse în țară, în 1926, la modernizarea instalațiilor de minerit, a Uzinei termo-electrice Anina. Foarte interesant este faptul că odată cu organizarea industriei, s-a implicat și a sprijinit nemijlocit construcția bisericii ortodoxe din Anina cu hramul „Sf. Împărați Constantin și Elena”, sfințită în anul 1939, fiind atunci prima biserică ortodoxă din localitatea, care a fost locuită în majoritate de etnici germani.

În anul 1940, în calitate de președinte al Camerei de Comerț și Industrie-București, Constantin Orghidan a intrat în conflict cu mareșalul Ion Antonescu, întrucât a susținut „scumpirea fierului”, și a fost chiar acuzat de sabotarea acțiunilor de „românizare” a comerțului. În acest context, a solicitat și a obținut Certificatul de naționalitate și origine etnică română; a devenit director al Întreprinderilor unite Titan-Nădrag-Călan (care deținea și Oțelăria Ferdinand/ Oțelu Roșu), președinte al Societății pentru desfacerea fierului, președinte al Consiliului de patronaj al Operelor Sociale, făcând numeroase donații pentru ajutorarea copiilor refugiați din Basarabia, pentru înființarea spitalelor pentru răniții de război, ajutorarea învățământului practic comercial.

Prin sprijinul său nemijlocit, în Ferdinand-Oțelu Roșu s-a edificat și prima biserică ortodoxă, între anii 1933–1940, cu o arhitectură deosebită față de specificul zonei, fiind singura biserică în stil moldovenesc de pe Valea Bistrei, având trei turlle, turla mare a „Pantocratorului” și două turlle mai mici simetrice. Din iunie 1940 a legat o frumoasă prietenie cu preotul Ioan Racoveanu, noul paroh din Ferdinand-Oțelu Roșu, sprijinindu-l moral și material pentru zidirea casei parohiale, întrucât preotul nu avea locuință. Prin delegatul lui Constantin Orghidan, și anume directorul local al Uzinei Eugen Pucerea, s-a ctitorit cel mai frumos edificiu din zonă cu această destinație, cel mai probabil datorită lui Constantin Orghidan, care a contactat pe arhitectul Ioan Giurgea din București, în vederea proiectării clădirii. Foarte semnificativ este faptul că preotul Ioan Racoveanu a fost cel care s-a îngrijit de înhumarea și anonimizarea locului de veci al binefăcătorului său, chiar în anul în care s-a sfințit casa parohială (8 ianuarie 1944).

Demn de remarcat pentru memoria locală a Banatului de Munte sunt acțiunile sale filantropice, de acordarea de premii și ajutoare unor școli,

cum ar fi Gimnaziul din Oravița, Liceul Industrial din Reșița, Școala de Ucenici din Anina, școlile primare din Reșița și Bocșa Română, dar și ajutoare pentru Azilul de bătrâni și Căminul de ucenici din Reșița și altele.

O altă ctitorie semnificativă este biserica din orașul Călan. Duminică, 13 septembrie 1942 a avut loc, în cadrul unor solemnități deosebit de fastuoase, târnosirea bisericii ortodoxe din orașul Călan, ritualul fiind condus de către Mitropolitul Nicolae al Ardealului, însoțit de Episcopul Veniamin al Caransebeșului (apropiat colaborator al mitropolitului Ardealului), precum și de către un sobor impresionant de preoți, 25 la număr. Presa interbelică a acordat o importanță deosebită evenimentului, Foaia Diecezană / organul oficial al Eparhiei Caransebeșului descria: „...începută cu ani înainte, încă de pe timpul când P. S. Veniamin era consilier arhiepiscopesc, această capodoperă a ajuns să se desăvârșească... După slujbă s-a desfășurat tradiționala recepție în saloanele Uzinei puse la dispoziția chiriarhilor de către Dl. Eugen Pucerea directorul Uzinelor. La orele 14.00 Dl. Ing. Constantin Orghidan, președintele Societății Titan-Nădrag-Călan, în calitate de ctitor al noului lăcaș, a oferit oaspeților o masă în sala de spectacole a Uzinei, pe lângă clerul participant și înalții demnitari ai Uzinelor s-a adunat tot ce județul are mai select.” (Foaia Diecezană, nr. 38/ anul LVII din 20 septembrie 1942, p.4).

În încheiere, merită precizat, unul dintre ultimele acte de binefacere cu conotație spirituală, care cel mai probabil i-au însoțit sufletul spre Marea Trecere. În anul 1935, mitropolitul Nicolae Bălan a editat o carte de rugăciuni pentru credincioșii săi, al cărei stoc s-a epuizat într-un an de zile. Perioada de criză și prioritățile eparhiei nu i-au mai permis să reediteze o astfel de carte, tot mai solicitată de oameni. Totuși, în anul 1944, mitropolitul a reeditat cartea de rugăciuni într-o înfățișare mult mai frumoasă, deși a întâmpinat multe greutăți în acest demers. În prefața cărții mitropolitul precizează: „Asemenea mulțumesc dlui Inginer Constantin Orghidan, Președintele Societății Metalurgice Titan-Nădrag-Călan, pentru dania cu care a contribuit la suportarea cheltuielilor acestei cărți de rugăciuni.” (***) Carte de Rugăciuni, Ediția a II-a, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1944, p. XXVI). Acest

cuvânt de recunoștință a fost redactat în 29 iunie la sărbătoarea Sf. Apostoli Petru și Pavel, exact cu două luni înainte de plecarea din această lume a lui Constantin Orghidan.

În Banat, marele mecenat avea să-și găsească și sfârșitul, în perioada tulbure de după 23 august 1944, când, probabil, se îndrepta spre Timișoara, unde își dorea să ajungă la un consult medical („inima mă tachinează, mă împiedică să lucrez cum aș voi” – scrie unui prieten, în 7 august 1944). S-a stins din viață în comuna Ferdinand, la 29 august 1944, unde este și înmormântat. „N-a fost înmormântat, conform dorinței sale, la Cimitirul Bellu din București, alături de mama sa, căreia i-a păstrat o adâncă venerație, de mătușa și unchiul său Smaranda și Radu Orghidan, ci acolo unde a murit, într-un sicriu din zinc pregătit pentru un eventual transport la București. Cheltuielile de înmormântare s-au ridicat la 1.125.000 lei. Panegiricul este ținut de un reprezentant al autorităților locale.” (text preluat din Arhiva ing. C. Orghidan, citată în articolul semnat de Constanța Știrbu, Nicolae Trohani și George Trohani, *Inginerul Constantin Orghidan <<1874-1944>>. Studiu Genealogic și Istoric*, în revista „Muzeul Național”, tom XVI, 2004, p. 264).

La fel ca și domniile voastre, cei care astăzi suntem aici, veniți din Banat, onorăm pe cât ne este cu putință memoria și dorința testamentară a acestei personalități remarcabile, care ar putea fi simbolul unei generații prin disponibilitate, pasiune, efort, perseverență și valori spirituale. În perioada următoare, la propunerea noastră, Consiliul Județean Caraș-Severin va acorda post-mortem inginerului Constantin Orghidan, titlul de Cetățean de onoare al județului, contribuind astfel la demersul Episcopiei Caransebeșului de a reda comunității locale memoria personalităților de primă mână a istoriei noastre culturale, socio-economice și spirituale.

Încheiem alocuțiunea noastră prin motto-ul pe care l-am anunțat în debut, care de altfel se regăsește inscripționat pe cenotaful amenajat de Episcopia Caransebeșului, în locul unde creștinul Constantin Orghidan a așteptat adormit, îndeplinirea dreptății: „Darul adus de un om îi lărgeste calea și-l poartă înaintea celor mari” (Pildele lui Solomon 18, 16).

Vă mulțumesc!

Inginerul Constantin C. Orghidan (1874–1944), colecționarul, mecenatul, vizionarul*

Emanuel Petac**

**150 de ani de la naștere, 80 de ani de la
moarte**

Anul 2024 a fost unul cu o semnificație aparte și anul unei reparații morale cu profundă semnificație istorică, dar și în plan simbolic. S-au împlinit 150 de ani de la nașterea, dar mai ales 80 de ani de la decesul unuia dintre marii mecenai și colecționari din istoria României, căruia țara și Academia Română îi datorează recunoștința lor pentru faptele sale, pentru care nu de puține ori a primit cele mai înalte onoruri în perioada interbelică și a fost ales membru de onoare al Academiei Române în anul 1942.

Dacă toate cele scrise în continuare se referă mai mult la activitatea sa în plan economic, industrial, cea mai durabilă dintre faptele sale se leagă de posteritatea sa imediată, respectiv de faimosul său Testament din august 1944 și la fel de faimoasa donație parte a acestuia, prin care celebra sa colecție numismatică era donată Academiei Române. Vicisitudinile istoriei au făcut ca asupra acestui gest, de o importanță capitală, să se așternă tăcerea vreme de 80 de ani, din motive politice până în 1989 și din motive ce țineau de situația efectivă a donației și punerea în executare a dorințelor sale testamentare după 1990. Deși donată prin testament în august 1944, colecția nu a putut fi preluată în acel moment din motive obiective (război). Începerea preluării ei s-a derulat abia începând cu anul 1946, acest proces fiind finalizat în anul 1948, într-un moment în care Academia Română fusese desființată de

Fig. 1. Ing. C. Orghidan
(1874-1944)

regimul comunist, mulți dintre membrii acesteia fiind aruncați în închisorile comuniste și găsindu-și sfârșitul tragic, inclusiv ultimul președinte al Academiei Române interbelice, Alexandru Lapedatu. Așa se face că în anul 1948 beneficiara donației, Academia Română, nu mai era în situația de a onora receptarea colecției și gestul donatorului. În fapt, lucrurile stăteau chiar diametral opus, noul regim trecând la categoria persoanelor indezirabile numele lui Constantin Orghidan, testamentul său fiind imposibil de pus în aplicare în noile condiții politice. La împlinirea a opt decenii de la donarea colecției, prin efortul comun al Academiei Române, Bibliotecii Academiei Române (care administrează astăzi colecția Orghidan prin

* Alocuțiune susținută la Sesiunea omagială „Inginerul Constantin Orghidan – industriașul și numismatul, ctitorul și binefăcătorul” (7 noiembrie 2024, Biblioteca Academiei Române)

**Cercetător științific II, dr., coordonator, Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei Române

intermediul Cabinetului Numismatic) și al Bisericii Ortodoxe Române (cu directa implicare a Preafericitului Patriarh Daniel și a Preasfinției Sale Episcopului Lucian al Caransebeșului) s-au săvârșit câteva lucruri esențiale care au adus mult mai aproape de împlinire prevederile Testamentului lui Constantin Orghidan, iar pe de altă parte au adus reparația morală cuvenită și au onorat gestul marelui donator. Întreaga poveste pornește de fapt de la faimosul Testament din august 1944 al nu mai puțin faimosului Constantin Orghidan.

„Cu conștiința liniștită că nu am avut în viață decât crezul muncii continue și cinstite, încredințat că mi-am îndeplinit cu sfințenie toate îndatoririle ca om și bun cetățean, rog pe soția mea, rudele mele și prietenii mei să dea tot concursul pentru strângerea averii și pentru îndeplinirea dorințelor și hotărârilor mele, care împreună reprezintă liniștea sufletului meu în veci”.

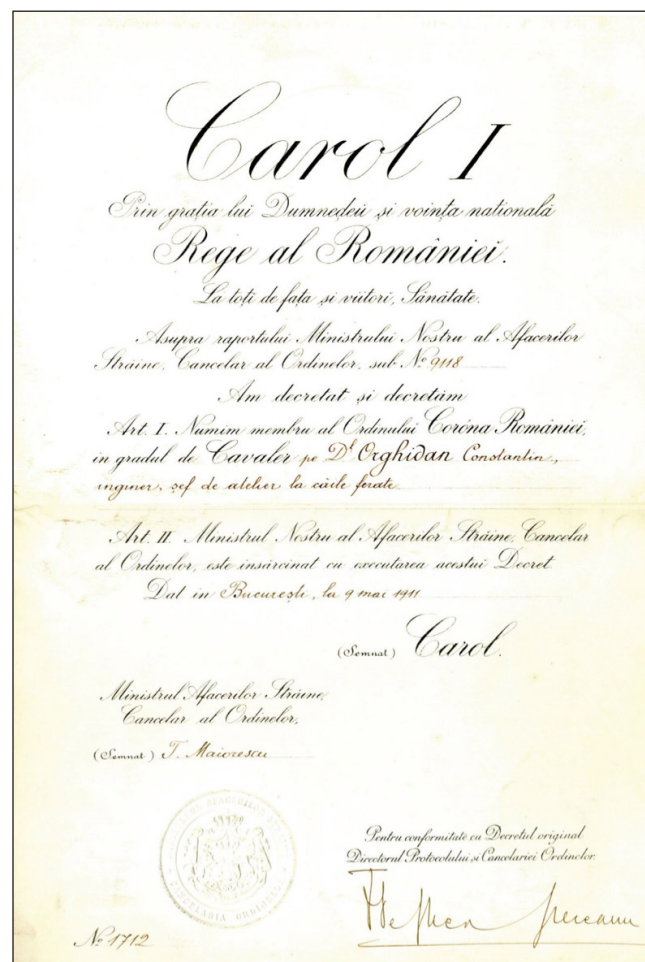
(Testamentul lui C. Orghidan, 10 iunie 1944, redactat la Caransebeș, la 9 iunie 1944)

Cine era inginerul Constantin Orghidan? Născut la Brașov, într-o familie de negustori aromâni din Șchei, cu un rol important în emanciparea economică a românilor din Brașov, emigrați în Vechiul Regat, C. Orghidan absolvă cursurile Școlii de Drumuri și Poduri în 1899 și se angajează inițial ca inginer plătit cu ziua la Atelierele Centrale CFR din București. Progresele rapide și meritele majore în dezvoltarea Căilor Ferate ale Vechiului Regat au determinat decorarea sa la 9 mai 1911 de către Regele Carol I (contrasemnatar, în calitate de ministru al Afacerilor Străine, fiind Titu Maiorescu), cu Ordinul „Coroana României” în grad de Cavaler.

Ca urmare a meritelor și experienței acumulate, în 1916, când România intră în Marele Război, C. Orghidan a fost trimis în Statele Unite ale Americii, împreună cu soția sa, Marta, pentru a se ocupa de importurile de armament american pentru Armata Română, sarcină pe care a îndeplinit-o cu succes, dovedind și reale abilități diplomatice. În urma experienței americane realizează care este modelul marii industrii, al marilor consorții, așa încât după război aplică cele

învățate și în România. Așa se face că în doar câțiva ani reușește constituirea unei entități strategice pentru România, și anume Uniunea Industriilor Miniere și Metalurgice din România (1923), care cuprindea inițial 11 mari întreprinderi de profil, C. Orghidan fiind director general al Uzinei Reșița. Urmare a acestui mare succes pentru industria românească, va fi din nou decorat, de către Regele Ferdinand I, cu Ordinul „Steaua României” în grad de Comandor.

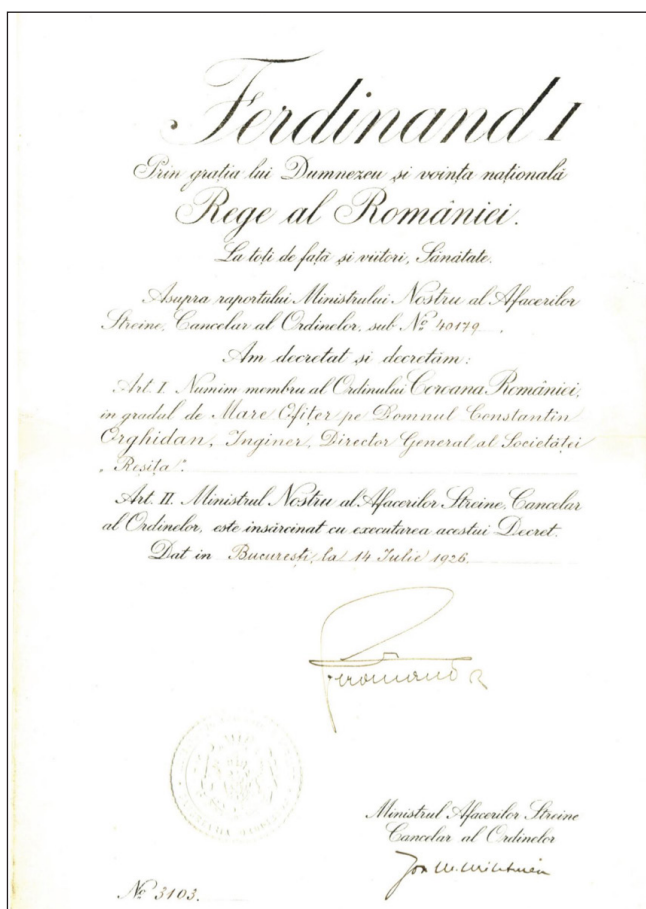
În misiunea diplomatică din 1926 țările scandinave, cu realizarea unui parteneriat între consorțiul românesc și industriile nordice, îi aduc o nouă recunoaștere, fiind decorat cu Ordinul „Coroana României” în grad de Mare Ofițer și cu Ordinul Wassa al Suediei.

Pl. I. Brevetul Ordinului „Coroana României”, grad de Cavaler, Constantin Orghidan, mai 1911

Care este însă obiectul acestor dorințe și hotărâri despre care face vorbire Testamentul lui Constantin Orghidan din august 1944? Desigur, obiectul gândurilor din faimosul Testament al lui

Constantin C. Orghidan este reprezentat de viitorul colecției sale numismatice și de administrarea ei. Aceasta era formată din circa zece mii de piese numismatice, în marea lor majoritate monede (dintre care, circa 2000 monede de aur grecești, romane, bizantine, medievale), dar și sute de geme și camee, sigilii bizantine, colecția fiind donată, cu anumite clauze, Academiei Române, spre a fi păstrată, expusă, dezvoltată și cercetată în Cabinetul Numismatic al acesteia.

Pl. II. Brevetul Ordinului „Steaua României” în grad de Comandor primit de C. Orghidan în anul 1923

Momentul din august 1944 a reprezentat acul final al unei evoluții cu un anumit istoric, pe care este obligatoriu să îl punem în evidență.

Prima mențiune privind constituirea unei colecții numismatice apare într-un Codicil din 1925 la Testamentul său din 1923, în care se face referire la unele monede moderne de aur, secolele XIX–XX, pe care menționa că le lasă moștenire soției sale, Marta.

În Testamentul din 1931 deja se vorbește despre o colecție mai mare, care includea acum

monede grecești antice, monede romane, bizantine și medievale transilvănene. Acestea din urmă vor ajunge să constituie o colecție impresionantă (circa 700 de piese), multe achiziționate de la casa de licitație Schulman din Amsterdam. Acesta este contextul în care în anul 1933 Constantin Orghidan devine membru al Societății Numismatice Române, la foarte puțin timp după decesul primului președinte și fondator al acesteia, Mihail C. Sutzu, totodată director al Cabinetului Numismatic al Academiei din momentul înființării acesteia, în anul 1911. Conducerea ambelor instituții avea să revină asistentului lui Mihail C. Sutzu, și anume Constantin Moisil, el însuși membru corespondent al Academiei Române, de la începutul anilor 20 ai secolului trecut. Între Constantin Moisil și Constantin Orghidan se va încheia o strânsă colaborare, de circa un deceniu, care a lăsat urme de neșters în istoria numismatice românești și mai ales a patrimoniului istoric al României.

Correspondența sa cu marile case de licitație europene Münzhandlung Cahn (Basel), Naville (Geneva), Santamaria (Roma), Ciani (Paris), Adolph Hess (Frankfurt am Main), Spink & Seaby (Londra), Schulman (Amsterdam), exclusiv din anii '30 ai secolului XX, este relevantă pentru implicarea sa în comerțul de antichități al vremii și confirmă datarea implicării și interesului său.

Se regăsesc în cadrul colecției sale atât piese achiziționate individual din loturile puse în vânzare de diferite case de licitație, cât și colecții celebre din care a achiziționat loturi mai mult sau mai puțin consistente, a căror identificare și studiere este încă la început. Se află în această situație piese de aur romane care au aparținut faimoasei colecții a familiei bancherilor Trau de la Viena sau din colecția faimosului arheolog englez Sir Arthur Evans.

Raritatea acestor monede în acea vreme, chiar și azi, e foarte mare. Staterii de Istros, Callatis și Tyras erau cunoscuți doar din tezaurul de la Anadol, tezaur din care o parte ajunsese în colecția Marelui Duce Alexander Mihailovitch. Este foarte posibil ca piesele să provină din tezaurul Anadol.

Se regăsesc în cuprinsul colecției sale câteva sute de monede de aur grecești, romane, persane,

Fig. Stateri de tip Alexandru cel Mare (2) și Lysimach (1, 3) emiși la Istros (1), Kallatis (2), Tyras (3) din colecția C. Orghidan

câțiva kosoni (desigur din vechile tezaure găsite la Sarmizegetusa la începutul secolului al XIX-lea), acestea din urmă fiind mari rarități la vremea cu pricina.

Fig. Stater de tip Koson din colecția C. Orghidan

Sunt bine reprezentate și nu putem să nu le remarcăm preocupările pentru o bună reprezentare în colecție a emisiunilor monetare romane aparținând împăratului Traian. Aceasta era o tradiție a colecționarilor numismați români încă din a doua parte a secolului al XIX-lea, de-ar fi să-l amintim numai pe Cezar Bolliac. Regăsim, prin urmare, în colecția Orghidan, numeroase emisiuni romane de aur consacrate războaielor de cucerire a Daciei, dar și operei edilitare a lui Traian după cucerirea Daciei, operă susținută în mare măsură de aflusul de aur și argint ajuns la Roma după cucerirea regatului dac.

Un loc aparte în colecția de monede romane de aur a lui Constantin Orghidan îl ocupă o piesă cu caracter de unicat. Este un multiplu de aur cu valoare nominală de 2 solidi din vremea lui Constantin cel Mare, datând din anul 326 p.Cr. Importanța acestei piese este una excepțională. Pe de o parte, este un unicat, ceea ce-i conferă o valoare de patrimoniu cultural mobil cu totul aparte, iar pe de altă parte, ea este de fapt dedicată ultimei vizite la Roma a împăratului, din anul 326 p.Cr. Moneda poartă pe avers efigia împăratului, spre dreapta, cu legenda CONSTANTINVS AVG împrejur, iar pe revers împăratul în picioare, drapat, ținând în mâna dreaptă un glob, iar în stânga sceptrul imperial, se adresează unui public pe care-l intuim, urmare a legendei reversului, SENATVS. Moneda a fost datată în anul 326 p.Cr., scena fiind interpretată ca discursul ținut de Constantin cel Mare în Senatul Romei, în timpul vizitei sale din acel an în Capitala Imperiului. Momentul vizitei nu era unul întâmplător, la un an de la Conciliul de la Niceea, din 325 p.Cr., unde creștinismul căpătase statut de religie legală în Imperiul Roman (anul acesta Creștinătatea sărbătorește 1700 de ani de la Conciliul de la Niceea).

Fig. Aurei romani de la Traian din seriile dedicate cuceririi Daciei, respectiv operei edilitare de la Roma de după cucerirea Daciei din colecția C. Orghidan

Fig. Multiplu de 2 solidi de la Constantin cel Mare.
Colecția C. Orghidan

Este de remarcat și multiplul în valoare de 4,5 solidi din vremea lui Constantius II, datat la mijlocul secolului IV p.Cr., Valoarea nominală de 4,5 solidi o făceau în sine o monedă foarte valoroasă în epocă. Potrivit arhivei păstrate de la C. Orghidan, acesta a avut în colecție două astfel de piese, una dintre ele (nu cea păstrată azi) provenind din Egipt și făcând parte din colecția arheologului englez Sir Arthur Evans. La momentul donației din 1944 această piesă nu se mai afla în colecția Orghidan.

Fig. Multiplu de 4,5 solidi de la Constantius II,
Colecția C. Orghidan

Un loc aparte în colecția sa îl ocupă gемеle și cameele, în număr de circa 700 exemplare, remarcându-se între acestea o spectaculoasă serie de camee cu efigii imperiale romane. Desigur, piesa de rezistență este reprezentată de piesa cunoscută generic sub numele de Cameea Orghidan (sau Marea Camee a României, după donarea colecției sale către Academia Română). La vremea cu pricina, aceasta era cea mai mare camee din lume aflată în proprietate privată, fiind a patra din lume ca dimensiuni în colecții publice. Achiziționată de la faimosul anticar vienez Zaplethal, ea provine probabil dintr-un atelier oriental (sirian) al Imperiului, reprezentând apoteoza unei familii imperiale romane, cel mai probabil Septimius Severus și Iulia Domna.

Pl. III. Cameea Orghidan (Marea Camee a României)

Pl. IV. Cameea Orghidan (Marea Camee a României).
Reproducere

Colecția de monede medievale transilvănene a lui C. Orghidan cuprinde circa 700 exemplare, multe unicate, mai ales nominalurile mari, multiplii de aur sau de argint, piesele de aur de 10 ducați, 8 ducați, klippenthaleri de argint, emisiuni civice ale orașelor Brașov și Sibiu.

Trebuie spus că este una dintre cele mai reprezentative colecții europene de acest tip, dacă nu

am fi avut-o, astăzi ar fi fost foarte greu să scriem istoria monetară a Principatului Transilvaniei din secolele XVI–XVII. Presupunând că azi am avea resursa financiară necesară achiziționării unor astfel de piese, extrem de scumpe, ar fi foarte greu să le găsim și să le achiziționăm.

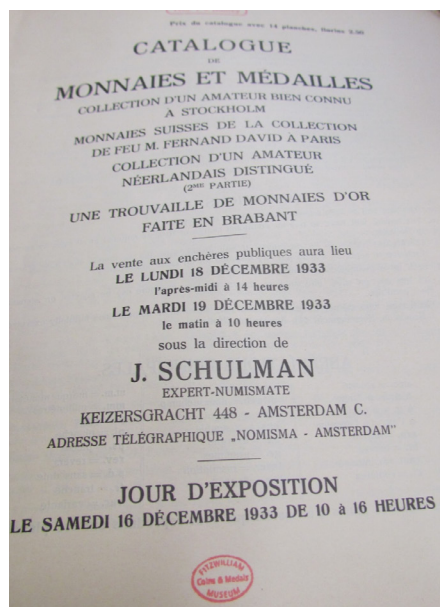

Fig. Catalogul licitației J. Schulman, Amsterdam, din decembrie 1933, de unde C. Orghidan a cumpărat o parte din piesele Principatului Transilvaniei

Pl. V. Monede ale Principatului Transilvaniei din colecția Constantin Orghidan

Prin urmare, preocupările sale numismatice serioase, sistematice, dovedite, consemnate

datează după anul 1930, cam în ultimul său deceniu de viață, atunci când întreaga sa activitate antreprenorială, de magnat industrial și financiar, era realizată și împlinită. Deja constituise Uniunea Industriilor Metalurgice și Miniere din România, ca și Directoratul de la Reșița, la fel ca și misiunea diplomatică din țările scandinave, lucruri pentru care fusese de altfel decorat în repetate rânduri.

Preocupările sale de colecționar numismat și implicarea sa culturală datează deci din anii 30 ai secolului XX, consonând cu intrarea în Societatea Numismatică după moartea lui M. C. Sutz, ajungând chiar vicepreședinte al acesteia din anul 1941, susținând publicațiile Societății (Buletinul Societății Numismatice Române), fiind ales membru de onoare al Academiei Române din 1942 etc.

Știm cu siguranță, de pildă, că în 1939 a cumpărat cu 100000 lei colecția de sigilii și monede bizantine a lui Vitalien Laurent (1898–1973), faimosul director al Institutului Francez de Studii Bizantine din Istanbul, expulzat din Turcia cu tot cu Institut și mutat la București, unde a devenit membru al Societății Numismatice Române și apropiat al lui C. Orghidan.

Vitalien Laurent (1898-1973)

Asta însemna un număr de circa 700 de sigilii bizantine aduse de Vitalien Laurent din Turcia și un număr neprecizat de monede. În această sumă intra și publicarea unui catalog de sigilografie bizantină întemeiat pe studiul acestei colecții.

Știm de asemenea cu siguranță dintr-o scrisoare adresată pe atunci tânărului Herberth Cahn, proprietarul unei case de licitație germane transferate în Elveția în 1940, că în aprilie 1940

continua să încerce să cumpere monede de la marile case de licitație occidentale. Aceasta este ultima știre despre vreo achiziție de monede în regim comercial normal, de la o mare casă de licitație de profil, înainte de cea de a doua conflagrație mondială și ultima din viața lui Constantin Orghidan. De altfel, cea mai bună mărturie privind ultimele luni de viață ale lui Constantin Orghidan și posteritatea colecției sale ne-o oferă datele rămase de la Constantin Moisil, directorul Cabinetului Numismatic al Academiei Române și Vitalien Laurent, directorul Institutului Francez de Studii Bizantine din București. Potrivit acestora, după bombardarea Bucureștiului în aprilie 1944 și intensificarea raidurilor aeriene asupra Capitalei și Ploieștiului, în mai 1944 C. Orghidan a plecat în refugiu la proprietatea sa de la Ferdinand (azi Oțelul Roșu, județul Caraș-Severin), depunând colecția în case de fier sigilate, la una din fabricile sale din provincie. Aceasta nu este neapărat Reșița, ar putea fi și conșorțiul Titan-Călan, de la al cărui director a preluat C. Moisil o parte a monedelor în 1945. Agravarea bolii de inimă de care suferea în timpul verii anului 1944 l-a determinat pe acesta să redacteze faimosul său Testament, la Caransebeș, la începutul lunii august 1944. Principalele prevederi referitoare la colecția numismatică precizau următoarele:

- Întreaga sa colecție numismatică urma să revină după moartea sa Academiei Române, în administrarea Cabinetului Numismatic al acesteia.

- Cabinetul Numismatic urma să se ocupe de studierea și publicarea celor mai reprezentative părți ale colecției numismatice donate Academiei, cu deosebire asupra colecției de monede grecești, romane, bizantine, geme și camee, monedele Principatului Transilvaniei.

- Punerea în operă de către Academia Română prin Cabinetul Numismatic a unei expoziții permanente cuprinzând cele mai reprezentative părți ale colecției Orghidan.

- Continuarea achiziționării de piese numismatice de mare valoare, care să fie adăgate colecției Orghidan chiar și după moartea donatorului; pentru aceasta, marele colecționar oferea o sumă importantă, dar și acțiuni la fabricile sale, așa încât toate acestea să constituie sursa de aprovizionare a Fondului de Educație Morală C. Orghidan, pe care Academia urma să îl alcătuiască și care urma a fi

administrat de președintele Academiei, șeful Cabinetului Numismatic, un economist și un jurist.

- Donatorul solicita Academiei Române să se îngrijească de înmormântarea sa la locul de veci al familiei din cimitirul Bellu din București.

Suferința cardiacă a lui C. Orghidan, deja serioasă la începutul lui august 1944, s-a agravat brusc urmare a evenimentelor de la 23 august 1944. Marele colecționar și industriaș a realizat cum va arăta viitorul, așa încât la 29 august Constantin Orghidan a murit, urmare a unui atac de inimă. În condițiile operațiunilor militare în derulare, a fost imposibilă transportarea sa la București, așa încât a fost înmormântat la 31 august 1944 în cimitirul din localitatea Ferdinand (azi Oțelul Roșu), într-un sicriu de zinc, potrivit dorinței sale. Preotul paroh ortodox, în bună înțelegere cu cel romano-catolic, au decis să îl înmormânteze în zona catolică a cimitirului (deși era ortodox), într-un mormânt care nu avea niciun semn distinctiv, cu o cruce pe care nu scria niciun nume și o piatră tombală fără niciun însemn, pentru a-l anonimiza și proteja de ceea ce ar fi putut fi sau își imaginau că ar putea fi abuzurile Armatei Roșii. Numai cei doi parohi au știut cine este cel îngropat și au îngrijit de-a lungul deceniilor mormântul. Apoi s-a așternut colbul timpului...

Din 1946 și până în 1948 s-a derulat preluarea părții de colecție alcătuită din sigilii bizantine, monede, obiecte, de către o comisie alcătuită din C. Moisil și Vitalien Laurent. La finalul activității acesteia, în vara lui 1948, V. Laurent a fost arestat, Academia Română fiind la rândul ei desființată, majoritatea membrilor ei arestați, inclusiv ultimul președinte interbelic, Alexandru Lapedatu, care avea să moară în închisoare. Vitalien Laurent – eliberat în 1950, la presiunile Papei și ale președintelui Franței, generalul De Gaulle – va fi expulzat, catalogul său de sigilografie bizantină întemeiat pe colecția C. Orghidan fiind publicat la Paris în 1952. De aceea, Prefața acestui tratat de sigilografie bizantină semnată de V. Laurent este o mărturie istorică de o importanță documentară copleșitoare.

După trei sferturi de secol, lucrurile au început a prinde contur, iar istoria reală să fie scoasă la lumină, în vederea unei reparații morale obligatorii. În cadrul unui efort susținut de recuperare a memoriei sale istorice, Academia

J'ignore quelle peut être présentement en l'affaire la position du gouvernement roumain, mais je doute que le régime qui m'a fait l'honneur de ses prisons imprime jamais un livre signé de moi. C'est donc avec un sentiment de gratitude que j'ai accepté l'offre aimable de M. P. Lemerle d'insérer la collection restée inédite en tête de la nouvelle collection de Documents de Sigillographie Byzantine.

„Nu mă interesează care este în prezent poziția Guvernului român (comunist) în această privință (respectarea testamentului), dar mă îndoiesc că regimul care m-a onorat cu închisorile sale va publica vreodată o carte semnată de mine.”

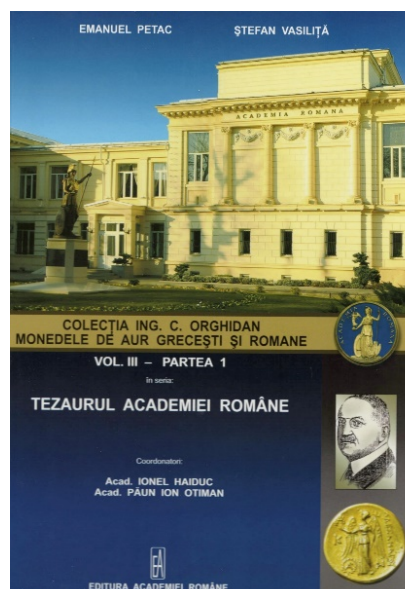
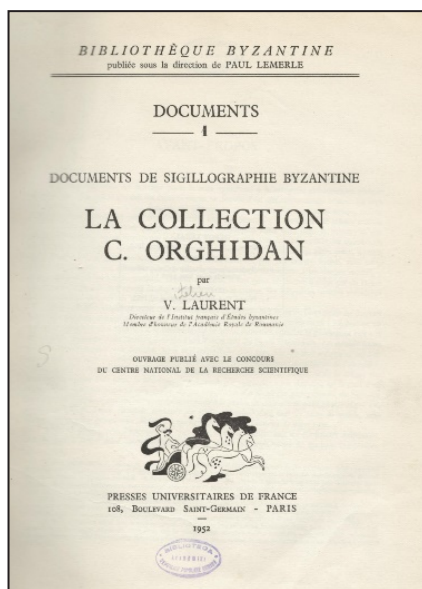
Les conditions matérielles qui, en des temps normaux, eussent permis la réalisation de ses dernières volontés, n'existent plus. L'Académie de la République Populaire Roumaine, qui a tout en mains, ne manifeste aucun désir de contribuer à la gloire de C. Orghidan. Le devoir m'incombe donc de pourvoir au meilleur moyen de servir sa mémoire, en éditant un manuscrit prêt depuis bientôt dix ans. A cela s'ajoute la certitude de contribuer dans une certaine mesure à une meilleure connaissance des institutions byzantines. D'aucuns penseront, ont pensé sans doute, que mieux valait

„Condițiile materiale care, în vremuri normale, ar fi permis realizarea acestor volume, nu mai există. Academia Republicii Populare Române, care are totul în mână, nu manifestă nicio dorință de a contribui la gloria lui Orghidan. De aceea, datorită îmi cere să apelez la cele mai potrivite mijloace pentru a-i cinsti memoria, publicând un manuscris care există de peste 10 ani. La aceasta se adaugă certitudinea de a contribui într-o anumită măsură la mai buna cunoaștere a instituțiilor bizantine”.

Română a publicat, în anul 2012, în prestigioasa serie Tezaur, sub semnăturile lui E. Petac și Șt. Vasiliță, un volum consacrat monedelor de aur grecești și romane din colecția Orghidan.

Un deceniu mai târziu, în toamna lui 2023, cu sprijinul Patriarhiei, al Preafericitului Părinte Patriarh Daniel și al Preasfinției Sale Părintele Lucian, Episcopul Caransebeșului, rămășițele pământești ale lui Constantin Orghidan au fost deshumate și transportate la cimitirul Bellu din București, unde, deși după aproape opt decenii locul de veci al familiei Orghidan fusese înstrăinat,

a fost acordat un alt loc de veci și reînhumat potrivit dorinței sale testamentare. Un an mai târziu, în septembrie 2024, la împlinirea a opt decenii de la trecerea în neființă a marelui donator, în cadrul unei impresionante ceremonii religioase, însoțită de prezentarea de onoruri militare, în organizarea Preasfințitului Episcop Lucian al Caransebeșului, în colaborare cu Biblioteca Academiei Române, reprezentată prin directorul general, prof. ing. Nicolae Noica, membru de onoare al Academiei Române, și dr. Emanuel Petac, coordonatorul Cabinetului Numismatic, a fost sfințit cenotaful

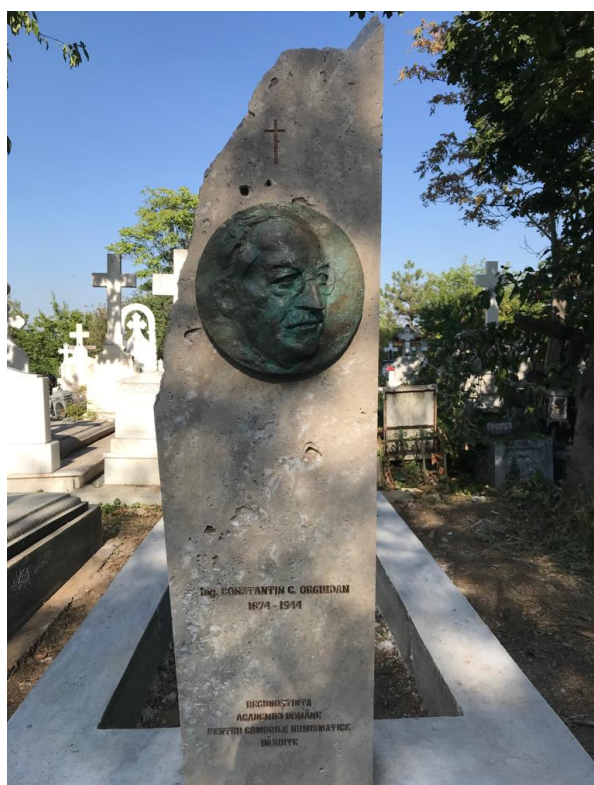
ridicat pe fostul loc de veci din 1944 spre păstrarea memoriei oamenilor și faptelor lor. În continuare a fost organizat un simpozion dedicat prezentării personalității marelui donator și a colecției sale.

La începutul lunii noiembrie 2024, în încheierea unui an care pe drept cuvânt poate fi considerat pentru Academia Română drept Anul Constantin Orghidan, avea să se desfășoare în Aula Academiei Române o impresionantă ceremonie, condusă de președintele Academiei Române, acad. Ioan-Aurel Pop, la care aveau să participe toți cei ce și-au adus contribuția la acest proces major de restituire istorică: Preasfinția Sa Episcopul Varlaam în numele Preafericitului Patriarh Daniel, Preasfinția Sa Episcopul Lucian al Caransebeșului, prof. ing. Nicolae Noica, directorul general al Bibliotecii Academiei Române și membru de

onoare al Academiei Române, dr. Emanuel Petac, coordonatorul Cabinetului Numismatic. Dincolo de evocarea personalității marelui donator și a tuturor gesturilor reparatorii din ultimii ani, a fost primul moment de după 1944 în care Academia Română a onorat personalitatea și donația marelui colecționar și mecenat, acesta constituindu-se într-un reper de mare încărcătură simbolică, emoțională și istorică. La final, publicul a fost invitat să participe la vernisarea Expoziției permanente „Constantin Orghidan” din sala de expoziție a Cabinetului Numismatic.

„Darul adus de un om îi lărgeste calea lui și-l poartă înaintea celor mari.”

(*Pildele lui Solomon*, 18.16)

Locul de veci al lui C. Orghidan din cimitirul Bellu (stânga) și Cenotaful ridicat pe locul de veci din 1944 la Oțelul Roșu (dreapta)

Comemorarea a 80 de ani de la donația lui Constantin Orghidan, Aula Academiei Române, 7 noiembrie 2024

*Vernisarea Expoziției „Constantin Orghidan”, Cabinetul Numismatic al
Bibliotecii Academiei Române, 7 noiembrie 2024*

Sub cupola Academiei

David Emmanuel: un întemeietor*

Dan Timotin

Membru corespondent al Academiei Române

Se împlinesc anul acesta 175 de ani de la nașterea profesorului David Emmanuel. Readucerea în atenția contemporanilor a personalității lui David Emmanuel e un act just de reparație. Începuturile României moderne au avut nevoie de mai multe acte de întemeiere: întemeiere a instituțiilor, dar și întemeiere a unor întregi domenii culturale și științifice. Printre acești întemeietori se numără și primii doi români doctori în matematici la Paris, amândoi autorii unor teze remarcabile, Spiru Haret și David Emmanuel. Dacă activitatea primului, care a stat la baza organizării învățământului modern în România, este destul de cunoscută (are și o statuie în fața Universității), numele celui de-al doilea, creator al școlii matematice moderne românești, este mai puțin familiar, chiar și matematicienilor din ziua de azi.

David Emmanuel s-a născut la Ploiești, pe 31 ianuarie 1854, într-o familie modestă evreiască; era fiul tâmplarului Manole Emmanuel. Încă din școala primară a dat dovadă de talent și chiar pasiune pentru matematică, așa că au fost făcute eforturi pentru a-l trimite să urmeze liceul la București. Între 1865 și 1873 a urmat cursurile liceului *Gheorghe Lazăr*. Unele surse vorbesc și de liceul *Gheorghe Șincai*, dar trebuie să fie o confuzie; gimnaziul *Gheorghe Șincai* este creat prin decret regal abia în 1892, prin despărțirea unor clase de la liceul *Matei Basarab* (și devine liceu în 1919).

La terminarea liceului David Emmanuel a plecat la Paris pentru studii universitare. Se pare că principala sursă de finanțare a provenit de la Asociația pentru ajutarea junimei studioase israelite fără mijloace. Este vorba de una dintre organi-

zațiile cu caracter filantropic cărora le-a lăsat prin testament averea un important bancher și om de afaceri evreu, Iacob Löbel.

La Paris, între anii 1873–1879, Emmanuel a urmat cursuri, în principal la *Sorbonne*, dar și la *Ecole Pratique des Hautes Etudes*. Merită o explicație aceasta din urmă, care a fost fondată în 1868 pe lângă Sorbonna. Textul spune „o școală practică de studii superioare pentru a așeza, alături de învățământul teoretic, exercițiile care-l pot întări și extinde”. Apăruse în Franța o îngrijorare referitoare la faptul că universitățile clasice au un caracter prea teoretic, bazat pe cursuri magistrale, și că rămân în urma universităților germane. EPHP urme să se ocupe, nu numai de lucrări de laborator, dar și de seminarii științifice, ori de studii dirijate de specialiști neuniversitari, asigurându-se astfel o flexibilitate mai mare a cercetării. Deci formarea de la EPHP avea un caracter complementar față de cea de la Sorbonne.

David Emmanuel a obținut în 1876 licența în matematică și în 1877 pe cea în fizică. Încununarea studiilor a avut loc pe 23 iunie/5 iulie 1879, când și-a susținut la *Facultatea de Științe de la Paris* (numele oficial al Sorbonnei) teza de doctorat în științe matematice. Juriul era format din trei profesori ai facultății: Victor Puiseux ca președinte, Charles Briot și Jean Claude Bouquet ca membri. Pe una dintre primele pagini teza este dedicată (cu „omagiu de respect și recunoștință”) lui Briot, cel pe care Emmanuel l-a considerat maestrul său. Susținerea s-a desfășurat în două părți: mai întâi prezentarea lucrării *Studiul integralelor abeliene de speța a treia*, iar apoi o examinare pe baza unor

*Alocuțiune susținută la Conferința „170 de ani de la nașterea lui David Emmanuel” (23 octombrie 2024, Aula Academiei Române)

propuneri făcute de juriu, anume expunerea utilizării metodei variației constantelor pentru determinarea inegalității mișcării Lunii.

După terminarea tezei, Emmanuel declină propunerea de a rămâne în continuare colaborator al lui Briot și se întoarce în România. Aici, spune Simion Stoilow în scurta monografie pe care i-a consacrat-o, „se consacră, cu perseverență adevărat eroică și timp de multă vreme absolut singur, întemeierii învățământului matematic superior în România”. Vorbind metaforic, se poate spune că David Emmanuel a găsit învățământul matematic ca un teren plin de buruieni și plante sălbatice; după ce ani de zile l-a desțelenit cu metodă, tenacitate și rigurozitate, l-a transformat într-un ogor pe care ulterior au putut crește recoltele remarcabile ale secolului douăzeci. A mai publicat câteva lucrări de cercetare, dar curând s-a consacrat aproape în totalitate activității didactice.

În primii ani după întoarcere, a fost profesor de matematici la liceul *Sfântul Gheorghe* (în 1879), profesor suplinitor la Catedra de algebră și geometrie analitică de la *Facultatea de Științe* din București (1880), profesor de matematici la *Școala Specială de Artilerie și Geniu*, unde a predat algebră și calculul infinitezimal (1881), profesor la anul preparator de la *Școala de Poduri și Șosele*, predând trigonometrie, algebră superioară, geometrie analitică (tot 1881). Consacrarea în învățământ a venit în 1882, când a fost numit profesor titular al Catedrei de algebră și teoria funcțiilor la *Facultatea de Științe* a Universității din București (definitiv în 1885).

A continuat să predea cursuri până la pensionarea din 1929, acoperind în mare măsură și cursurile Catedrei de calcul diferențial și integral (al cărei titular, generalul Iacob Lahovary, se consacra mai degrabă activității politice). Dar a continuat să predea și la *Școala de Poduri și Șosele* (devenită în 1920 *Școala Politehnică*), și la *Școala Specială de Artilerie și Geniu*. Prin anii 1890 a conferențiat la *Școala Normală Superioară* de pe lângă Universitatea din București (un seminar pedagogic destinat viitorilor profesori), unde a predat cursuri de teoria grupurilor și teoria lui Galois.

În toți acești ani de prodigioasă activitate pedagogică, vreme de câteva decade, David

Emmanuel a avut ca elevi bună parte din viitorii mari matematicieni români. Iată o listă edificatoare (și, desigur, incompletă): Traian Lalescu, Dimitrie Pompeiu, Gheorghe Țițeica, Alexandru Myller, Simion Stoilow, Grigore Moisil, Miron Nicolescu, Octav Onicescu, Alexandru Froda, Victor Vâlcovici. Toți cei ce au trecut pe la cursurile lui au păstrat o amintire de neșters și un respect deosebit și n-au pregetat să-l manifeste în fața profesorului.

Amintim două momente festive în care recunoștința foștilor elevi a devenit publică. În 1907 David Emmanuel a împlinit 25 de ani de profesorat. Sărbătorirea s-a desfășurat printr-un banchet organizat de foștii elevi, iar din comitetul de organizare au făcut parte, în afară de matematicianul Gh. Țițeica, doi ingineri de la Serviciul hidraulic, un colonel, comandant al Regimentului I de gardă, un inginer-șef de la CFR și un inginer de la direcția serviciului de poduri.

O sărbătorire mai largă a avut loc la împlinirea a 50 de ani de la doctorat. La festivitatea din amfiteatrul „Spiru Haret” al Universității din București au fost numeroase luări de cuvânt: după cum se menționează în ziarul „Adevărul” din 17 decembrie 1929, „profesorii G. Țițeica, E. Pangrati, Al. Myller, din partea universităților, inginerii A.G. Ioachimescu din partea Școalei politehnice, I. Ionescu din partea «Gazetei Matematice», profesor Minovici, ing. Stratulescu, Gh. Popescu și alții în numele lor personal”. Merită citat un fragment edificator din cuvântul lui George Țițeica:

Conștiincios, întotdeauna în curent cu ultimele descoperiri care atingeau mai îndeaproape sau mai departe obiectul cursului său, clar și precis, știind să pună întotdeauna în evidență ideile esențiale și fundamentale într-o teorie sau o demonstrație, David Emmanuel, care, printr-o fericită împrejurare, astăzi la 75 de ani își ține încă cursul său de Teoria funcțiunilor la facultate, a contribuit mai mult ca oricare altul la formarea tinerei noastre școli de matematicieni români.

Merită citat și scurtul răspuns, plin de modestie, al lui David Emmanuel:

Iubiți colegi, iubiți amici,

Mi-ați dat în acest moment cea mai prețioasă dovadă de simpatie. Sunt cât se poate de mișcat de sentimentele de afecțiune ce aveți pentru mine. Ce-am făcut eu pentru a câștiga această afecțiune

a d-voastră, care ați ținut a mă sărbători? N-am făcut altceva decât să-mi îndeplinesc datoria de profesor și de a căuta a fi folositor elevilor mei. M-am mulțumit cu această satisfacțiune intimă și n-am dorit a fi sărbătorit.

Cu toată rezistența mea, d-vstră ați persistat și ați învins. Eu, învinsul, rămâi totuși adânc recunoscător celor care m-au învins.

Victus ergo victores gratissimus sum!

Tot în 1929 a avut loc la Cluj primul Congres al Matematicienilor Români. David Emmanuel a fost ales președinte de onoare al biroului congresului. O ultimă recunoaștere oficială a meritelor lui David Emmanuel a reprezentat-o alegerea sa ca membru de onoare al Academiei Române, la ședința din 25 mai 1936.

Această prezentare a lui David Emmanuel trebuie să se oprească și asupra principalei opere pedagogice ale sale: monografia *Lecțiuni de teoria funcțiilor*. Prima ediție, alcătuită pe baza notelor studenților în 1904, a fost ulterior reeditată și completată în 1909. O nouă ediție a apărut în 1921–1922, la rândul ei completată în ultima ediție, cea din 1929. Monografia a cunoscut mai multe revizuri; Emmanuel a ținut în acest mod să-și aducă la zi cursul pentru a fi sincron cu dezvoltarea cercetării matematice din domeniu. Primul volum, intitulat *Teoria generală a funcțiilor analitice*, acoperă ceea ce astăzi se predă sub numele de teoria funcțiilor de o variabilă complexă. Al doilea volum conține capitole speciale: teoria funcțiilor de două variabile complexe, suprafețe Riemann, precum și

(în cea mai mare parte a volumului) dezvoltarea teoriei funcțiilor eliptice. Monografia a constituit o lucrare de referință pentru multe generații de matematicieni, iar modul în care sunt tratate subiectele ar putea constitui și astăzi baza unor cursuri predate la universitate.

David Emmanuel s-a stins la București, pe 4 februarie 1941. În necrologul său, Alexandru Myller evidențiază poate cea mai remarcabilă trăsătură a lui Emmanuel:

„Principiul lui fundamental a fost că profesorul e pentru elevi, iar nu elevii pentru profesor; că profesorul, în ceea ce spune, trebuie să se pună în locul ascultătorului și să vadă dacă acesta poate înțelege bine cele spuse de el. Pornind de la această convingere a reușit să facă accesibile și agreabile drumurile cele mai aride ale matematicilor și să expună ideile cele mai profunde în stil limpede și formă atrăgătoare”.

Nu încapă îndoială că profesorul David Emmanuel își găsește locul printre întemeietorii activității științifice din România. Există astăzi o stradă în București care îi poartă numele, dar mai important e că amintirea sa este păstrată de Academia Română prin conferințele anuale cu numele său, la care sunt invitați matematicieni de mare răsunet internațional. Astfel, în 2023 a prezentat o prelegere Ciprian Manolescu de la UCLA, în 2024 Daniel Tătaru de la UC Berkeley, iar pentru 2025 este invitat Gavril Farkas de la Humboldt Universităt din Berlin.

Moses Gaster (1856–1939). De la București la Londra

Carol Iancu

Membru de onoare al Academiei Române

Scopul simpozionelor internaționale „Iuliu Barasch”, inițiate de acad. Irinel Popescu, este de a omagia personalități evreiești care s-au făcut cunoscute prin contribuții deosebite la cultura și civilizația României în diferite domenii de activitate. Propunerea pe care am făcut-o acum doi ani, de a omagia pe poetul Ilarie Voronca, denumit „miliardarul de imagini”, a găsit un ecou favorabil la instanțele conducătoare ale Academiei Române. Iată de ce un colocviu intitulat „Ilarie Voronca (1903–1946). De la Brăila la Paris” a putut avea loc pe data de 13 octombrie 2023. Actele acestei reuniuni științifice au apărut rapid (în 2024) și într-o prezentare excelentă la Editura Academiei Române pe care țin să o felicit. Prezentul colocviu „Moses Gaster (1856–1939). De la București la Londra”, a doua ediție a simpozionului internațional „Iuliu Barasch”, a avut loc la 1 noiembrie 2024 și a beneficiat de asemenea de sprijinul Academiei Române. Acesta a fost organizat în parteneriat cu Centrul de Cercetări Interdisciplinare în Științe Umaniste și Sociale de la Universitatea Paul Valéry din Montpellier (Franța). Colaborarea este o dovadă suplimentară a relațiilor privilegiate între universitatea mea de origine și instituțiile de învățământ superior din România și în cazul prezent cu prestigioasa Academie Română. De asemenea, trebuie menționat parteneriatul util cu organizația B'nai Brith România, condusă de colega mea Felicia Waldman de la Universitatea București.

Recunoscut prin studiile de limba și literatură română ca unul dintre cei mai importanți savanți români, iar prin studiilor iudaice, ca unul dintre cei mai eminenți savanți evrei, Moses Gaster nu a rămas închis într-un turn de fildeș. Personalitate remarcabilă a „tribului” evreiesc din România, el a fost în mod constant apărătorul său, implicându-se cu pasiune, de la vârsta de 20 de ani, în lupta

pentru acordarea drepturilor de cetățean, dar și pentru idealul sionist. În pofida expulzării sale, după stabilirea sa la Londra el a rămas atașat toată viața de țara sa natală, păstrând legături cu numeroși intelectuali români și evrei, după cum atestă imensa sa corespondență. Reparația morală a intervenit un deceniu după sfârșitul Primului Război Mondial, când Academia Română, după ce a obținut anularea ordinului de expulzare, l-a ales în 1929, la propunerea lui Sextil Pușcariu, membru de onoare.

La deschiderea colocviului, în prima ședință, au luat cuvântul acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Irinel Popescu, conf. dr. Felicia Waldman și prof. dr. Carol Iancu. Profesori și cercetători din România, Israel și Franța au examinat aspecte diferite din viața, opera și activitatea celebrului savant, privilegiind două direcții de cercetare:

- lingvistica, literatura și folclorul românesc (Gheorghe Chivu, Maria Cioată, Cristina Ioana Dima, Sabina Ispas, Alexandru-Florin Platon);
- itinerarul spiritual, emanciparea civică, culturală și națională a evreilor și studiile iudaice (Jean Askenasy, Daniel Dumitran, Lucian-Zeev Herscovici, Carol Iancu, Moshe Idel, Felicia Waldman).

1. Lingvistica, literatura și folclorul românesc

Prof. dr. Florica Dimitrescu, membru de onoare al Academiei Române, eminentă lingvistă autoarea celebrului *Dicționar de cuvinte recente*, a fost moderatoarea ședinței a doua în care au fost prezentate trei comunicări. În *Moses Gaster, personalitate a filologiei românești moderne*, acad. Gheorghe Chivu subliniază importanța cărților *Literatura populară română* și *Apocrife în limba română* apărute în 1883–1884 și explică de ce *Chrestomația română* (două volume, 1891)

constituie o „realizare de excepție a marelui cărturar”, în cercetarea cărții vechi românești. Această cercetare cunoaște de altfel, un progres notabil la sfârșitul secolului al XIX-lea nu numai datorită romantismului, dar și „programelor de studiere a istoriei, a culturii și a limbii naționale promovate și susținute de Academia Română”. Cele aproape 200 de scrieri vechi inventariate în *Crestomația română*, sunt precedate de un amplu studiu introductiv, considerat de profesorul Chivu, o adevărată istorie a literaturii române vechi. *Chrestomația română* și *Literatura populară română*, aceste două lucrări de referință, conțin potrivit acad. Sabina Ispas, în excelenta sa comunicare *Literatura populară în viziunea lui Moses Gaster. Scurte comentarii*: „argumente fundamentale pentru înțelegerea specificului spiritualității românești în cadrul căreia cultura medievală și cultura populară orală funcționează ca segmente semnificative”. Prof. dr. Alexandru-Florin Platon, de la Universitatea A.I. Cuza din Iași, pune în evidență un aspect inedit al activității lui Moses Gaster: interesul pentru *literatura divinatorie*, el fiind „cel dintâi și, până astăzi, printre foarte rarii cercetători din cultura română care s-au ocupat de acest domeniu” („*Moses Gaster și literatura divinatorie în cultura populară română*”). Alte două comunicări privind aceeași direcție de cercetare au fost programate în ședința a patra. *Un filolog post-romantic* este tema aleasă de

conf. dr. Cristina Ioana Dima, de la Universitatea București, dar care reprezintă și o concluzie, deoarece „felul în care autorul [Moses Gaster] se raportează la literatura populară depășește cadrul romantismului și se situează într-un fertil spațiu al interstițiului la granița modernității”. Asemănările dintre basme și povești considerate într-o vastă arie geografică, din India până în Irlanda, este explicată de savantul bucureștean stabilit la Londra în 1885, prin *teoria migrării* pe care o susținea și care se opunea teoriei *supraviețuirii* a folcloriștilor din Marea Britanie. Aceasta este una din concluziile studiului dr. Maria Cioată, Honorary Research Fellow de la Universitatea din Manchester, *O evaluare a lucrării Romanian Bird and Beast Stories (1915) a lui Moses Gaster*.

2. *Itinerarul spiritual, emanciparea civică, culturală și națională a evreilor și studiile iudaice*

Această direcție de cercetare a fost abordată tot în două ședințe, conținând fiecare trei comunicări. În ședința a treia, profesorii dr. Jean-Jacques Askenasy și Moshe Idel, ambii membri de onoare ai Academiei Române, au propus o trecere în revistă globală privind viața și opera lui Moses Gaster. În expunerea intitulată *Moses Gaster de la expulzare la membru de onoare al Academiei*, autorii au reușit să prezinte pe scurt atât analiza condițiilor geopolitice ale expulzării cât și concepțiile savantului privind iudaismul, sionismul, și cabala. Prin ansamblul activităților sale atât în România cât și în Anglia, ei consideră că „Moses Gaster rămâne în istoria culturii ca unul dintre pilonii folclorului românesc”, iar atașamentul său pentru țara natală „rămâne înscris în istoria culturii române cu litere de veci”. Moshe Idel, care nu a putut veni la București din motive medicale, a susținut prin Zoom comunicarea *Dr. Moses Gaster, un pionier în studiile iudaice*. El a relatat aportul major pe care l-a adus eruditul rabin în domeniul studiilor iudaice (Zohar și „magia iudaică”), și a subliniat contribuția legată de figura lui Moshe de Leon și teoria despre acest cabalist și cartea Zoharului. În comunicarea lui Carol Iancu, *Moses Gaster, evreii români, sionismul și proiectul „Uganda”*. *Șapte scrisori inedite trimise lui Moses Schwarzfild în 1903 și 1904*, trei teme ocupă un loc principal: emigrarea masivă a evreilor din România și Europa de Est, care a suscitat un val de antisemitism în Occident,

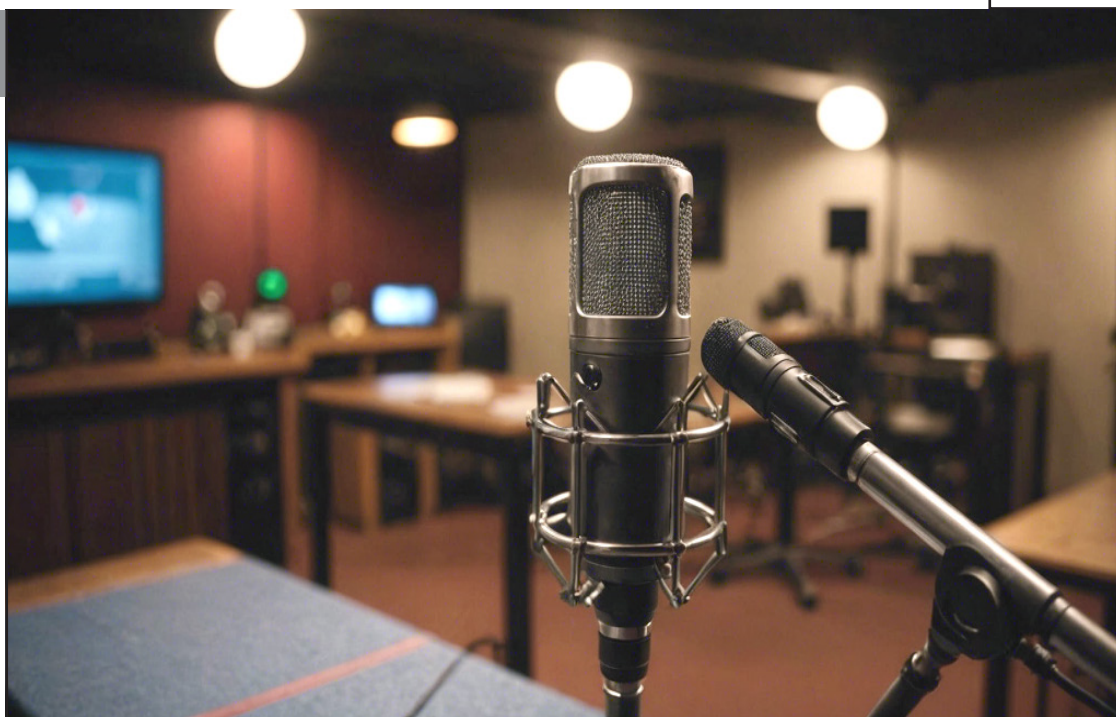
ne-emanciparea evreilor români, și, mai ales, sionismul și proiectul „Uganda”. Corespondența inedită pune în evidență intervențiile lui Gaster în favoarea foștilor săi coreligionari români, angajamentul său în mișcarea sionistă și opoziția sa absolută la proiectul teritorialist „Uganda”. În a cincea ședință (ultima), conf. dr. Felicia Waldman urmărește în comunicarea sa *Note biografice privind familia lui Moses Gaster*, trei generații, „care au precedat nașterea lui Moses Gaster, pentru a scoate în evidență rolul acestei ascendențe în evoluția lui, pe toate planurile”. Prezentând familia Gaster stabilită în Valahia la sfârșitul secolului al XVIII-lea, autoarea subliniază pe bună dreptate că ea „a marcat în mod special istoria evreimii române prin contribuții caritabile, economice și politice”. În *Dezbateri privind emanciparea evreilor în Vechiul Regat și în Transilvania: Moses Gaster și János Rónai*, prof. dr. Daniel Dumitran, de la Universitatea 1 Decembrie 1918 din Alba Iulia, compară problematica acordării drepturilor civice evreilor în două arii ale spațiului geografic românesc. Autorul constată atât reticența față de integrarea evreilor în Vechiul Regat (unde în imensa lor majoritate vor fi recunoscuți ca cetățeni abia în 1919), cât și polemicile suscitade privind statutul evreilor „ca parte a națiunii maghiare”, deși egalitatea în drepturi a fost proclamată în Austro-Ungaria, deja în 1867. În comunicarea sa *Moses Gaster în cadrul mișcării de Haskala din România*, dr. Lucian Zeev Herscovici, de la Biblioteca Națională din Ierusalim, reia un subiect legat de

cercetările sale anterioare care s-au concretizat cu o teză de doctorat, susținută sub conducerea mea la Universitatea Paul Valéry din Montpellier, *Le mouvement illuministe (de la Haskala) parmi les Juifs de Roumanie*, 3 decembrie 2009. Autorul insistă asupra curentelor religioase și politice care l-au influențat pe Moses Gaster, adăugând descrierea (parțial critică) făcută de scriitorul ebraic David Yeshayahu Silberbusch în romanul *Dimaat ashuqim o hayehudim beRomanyah, Lacrima oropsiților sau evreii în România*.

Alegerea subiectului pentru a doua ediție a simpozionului internațional „Iuliu Barasch” mi s-a impus imediat, dat fiind excepționala statură științifică a savantului rabin Moses Gaster, față de care Academia Română are o adevărată datorie morală. Din acest punct de vedere, colocviul care a avut loc la 1 noiembrie 2024 și pe care l-am prezidat se înscrie în cadrul unor reuniuni științifice – din păcate, prea puține – care i-au fost consacrate, dar și preocupărilor unor cercetători care i-au dedicat prețioase studii. Doresc să amintesc aici doar două nume de persoane pe care le-am cunoscut și care din păcate nu mai sunt în viață: regretatul profesor Virgiliu Florea care a publicat numeroase corespondențe ale lui Moses Gaster, îndeosebi cu personalități din România, și regretatul cercetător Victor Eskenasy, care a publicat fragmente din *Memoriile* lui Moses Gaster și din corespondența sa.

Interviu cu prof. Helena Krasowska
și prof. Constantin Geambașu

Convorbiri

Dialoguri despre cercetarea româno-polonă cu prof. Helena Krasowska și prof. Constantin Geambașu

Cătălin Mosoia*

Academia Română a fost vizitată de un grup de trei profesoare de la Academia Polonă de Științe, care derulează proiecte de cercetare alături de specialiștii români de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” și de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. Delegația a fost formată din prof. Dorota Rembiszewska, prof. Magdalena Pokrzyńska, prof. Helena Krasowska și prof. Constantin Geambașu¹, Universitatea din București, cunoscut traducător de limbă polonă și specialist în traducere simultană și consecutivă. Echipa a fost însoțită de acad. Gheorghe Chivu. Pentru a afla mai multe despre colaborarea științifică dintre cercetătorii celor două Academii am avut un dialog cu prof. Helena Krasowska. Interviuul pe care vi-l propun în continuare a fost posibil grație prof. Constantin Geambașu, care a asigurat traducerea simultană a întrebărilor din română în polonă precum și a răspunsurilor din polonă în română.

Cătălin Mosoia: *Stimată doamnă profesoară Helena Krasowska, sunteți cercetător și profesor la Institutul de Studii Slave din cadrul Academiei Polone de Științe. Știu că interesele dumneavoastră de cercetare vizează România. Ce anume a determinat această preocupare: limba română sau România?*

Helena Krasowska: Eu provin dintr-o familie mixtă polono-română. La început m-a interesat minoritatea poloneză din Bucovina pentru că tatăl meu este polonez. Totodată, România este aproape de inima mea pentru că mama a fost româncă. Din

păcate nu vorbesc românește fluent, dar port limba română în inima și în sufletul meu. Sper că, la un moment dat, o să reușesc să cunosc mult mai bine limba română.

Cătălin Mosoia: *De câte ori ați venit în România?*

Helena Krasowska: De foarte multe ori. În fiecare an vin în Bucovina, iar la Suceava am desfășurat cercetări de teren în cadrul minorității poloneze. Recent a ieșit de sub tipar o monografie în limba engleză despre lexicul polonezilor în Bucovina. Amintesc și subvenția acordată pentru un proiect care presupune dezvoltarea unei platforme electronice despre moștenirea culturală din Bucovina românească – acum ne aflăm în cel de al doilea an din cei cinci ani ai proiectului. Recurgem la cele mai noi tehnologii de cercetare: folosim drone pentru a realiza fotografii, cu ajutorul unor camere speciale scanăm bisericile vechi și minele de sare, scanăm arhivele de familie, fotografii și documente. Nu în ultimul rând, realizăm interviuri cu cei mai în vârstă locuitori care încă vorbesc graiul polonez. Toate acestea vor fi încărcate pe platforma electronică și vor putea fi consultate de orice persoană interesată.

Cătălin Mosoia: *Informațiile vor fi prezentate și în limba română?*

Helena Krasowska: Deocamdată informațiile vor fi disponibile în limba polonă, însă datele esențiale vor fi și în limba engleză.

* Expert comunicarea științei, Departamentul comunicare și imagine, Academia Română

Profesorii Constantin Geambașu și Helena Krasowska în timpul interviului realizat la Academia Română. Credit: Cătălin Mosoia

Cătălin Mosoia: *Aproximativ, câte persoane mai vorbesc limba polonă în regiunea pe care o studiați?*

Helena Krasowska: Statisticile ne arată că în Bucovina locuiesc cam 3.000 de polonezi, însă după părerea mea, numărul este mai mic. Sunt trei sate – Pleșa, Poiana Micului și Solonețu Nou – unde locuitorii comunică în graiul polonez, dar sunt și localități unde, din păcate, graiul a dispărut.

Cătălin Mosoia: *În localitățile unde se utilizează graiul polonez, oamenii amestecă cuvintele polone cu cele române?*

Helena Krasowska: Cuvintele românești au pătruns deja în uzul limbii polone datorită evoluției civilizației – *frigider, telefon, computer*, de exemplu. Pe de altă parte, sunt cuvinte care dispar odată cu realitățile pe care le exprimă, cum ar fi anumite profesii concrete – de pildă, oieritul, țesutul – sau unele practici, de exemplu, arderea cărbunelui. În timpul celei mai recente cercetări de teren de anul acesta (2024), în august, am înregistrat o singură familie care încă mai arde cărbuni pentru uzul casnic. De aceea una dintre sarcinile importante ale proiectului nostru este observarea și înregistrarea fenomenelor lingvistice: dispariția unor cuvinte care nu mai au corespondent în realitate, dar și apariția unor noi elemente lexicale. Din anul 1803, când s-au înregistrat primele familii poloneze care

au sosit în Bucovina, graiul s-a transmis de la o generație la alta, ca o realitate vie, care face parte din moștenirea spirituală a comunității poloneze.

Cătălin Mosoia: *Doamnă profesoară Krasowska, sunteți implicată în două proiecte de cercetare cu două institute ale Academiei Române: Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” și Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. Referitor la proiectul cu Institutul de Lingvistică sunteți implicat și dumneavoastră, domnule profesor Constantin Geambașu.*

Helena Krasowska: De fapt, colaborarea între Academia Română și Academia Polonă a debutat încă din anul 2003. La început a fost o colaborare neformală, iar în momentul când am aflat că se pot dezvolta proiecte în cadrul colaborării academice am stabilit să depunem împreună un proiect de cercetare. Primul proiect s-a desfășurat între anii 2010 și 2012 și a avut ca temă stereotipuri, mituri și realități la polonezii din România. A fost un proiect de colaborare științifică între Institutul de Slavistică al Academiei Polone de Științe, Institutul de Lingvistică al Academiei Române și Secția de Slavistică a Facultății de Limbi Străine din cadrul Universității din București.

Constantin Geambașu: Am fost implicat în acest prim proiect fiind profesor la Catedra de limbi și literaturi slave, Universitatea din București.

Helena Krasowska: Ulterior, la fiecare trei ani am depus alte proiecte. În prezent, proiectul actual se referă la statutul minorităților și participă colegi cercetători din ambele țări, printre care dr. Armand Guță de la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române, prof. Dorota Rembiszewska și conf.dr. Magdalena Pokrzynska. Proiectul urmărește și schimbul de informații și de experiență astfel încât românii să aflu cât mai multe lucruri despre cultura poloneză, iar polonezii să intre în legătură cu realitățile culturale și spiritul românesc.

Eu sunt lingvistă și sociolingvistă, profesorul Constantin Geambașu se ocupă de literatură și de comparatistică și este bine să practicăm acest dialog intercultural în cadrul științelor umaniste. Și tocmai de aceea m-am gândit să mai depunem un proiect, de data aceasta cu Institutul de Arheologie al Academiei Române, proiect în care colaboratorii se ocupă de perioada medievală, perioadă în care, după cum se știe, legăturile dintre polonezi și români au fost destul de strânse.

Cătălin Mosoia: *Ce ne puteți spune despre așteptările dumneavoastră privind aceste investigații?*

Helena Krasowska: Depășirea stereotipurilor și a barierelor culturale ar fi printre rezultatele pe care le așteptăm. Vreau să menționez un alt proiect pe care îl derulăm împreună cu Institutul Național „Bucovina” al Academiei Române de la Rădăuți, Suceava, în cadrul căruia organizăm împreună festivaluri bucovinene ale științei. Participanții la festival sunt profesori universitari, care ies din spațiul academic și se apropie de oameni de toate vârstele. Dr. Marian Olaru, directorul institutului, este foarte deschis la acest tip de colaborare, astfel că s-au organizat și desfășurat mai multe ediții ale festivalului bucovinean al științei la Muzeul „Arta lemnului” din Câmpulung Moldovenesc – în 2024 s-a desfășurat a noua ediție.

Cătălin Mosoia: *Domnule profesor Constantin Geambașu, ce ne puteți spune despre cultura polonă?*

Constantin Geambașu: Am studiat și m-am format în Polonia. Mă ocup de limba, cultura și

literatura polonă de aproape o jumătate de secol, astfel că ar fi foarte multe de spus.

Cred că un lucru foarte important pe care l-am observat la polonezi ar fi consecvența pe care ei o manifestă în legătură cu dezvoltarea propriei culturi. Investesc foarte mult în cultură indiferent de perioadele de criză economică sau financiară – au investit chiar și în perioada comunistă, deși cultura a suferit într-o anumită măsură. Țin minte că în Polonia anilor 1975 s-a instalat criza alimentară și nu numai, dar Universitatea din Varșovia a continuat organizarea cursurilor de vară pentru studenții străini. Pentru mine a fost un element extrem de semnificativ în legătură cu prețuirea pe care polonezii o acordă culturii.

Pe de altă parte, s-ar putea spune că la nivel instituțional polonezii știu să organizeze activități științifice și culturale. De exemplu, Festivalul internațional de poezie Czesław Miłosz, dedicat marelui lor poet care a fost distins cu Premiul Nobel pentru Literatură (1980), se desfășoară anual începând cu 2011. Săptămâna Miłosz este o adevărată sărbătoare, în care au loc recitaluri de poezie, traduceri, lansări de carte și filme.

Dintr-o altă perspectivă, centrele universitare importante – Cracovia, Varșovia, Wrocław, Poznań, Gdansk – au dezvoltat, mai ales după 1990, nu numai studii în domeniul științelor exacte, ci și din arealul studiilor umaniste. Programele Erasmus funcționează excepțional și sunt condiții favorabile care încurajează schimbul interuniversitar.

Așadar, în interiorul Poloniei se manifestă o viață științifică bogată. O altă componentă a culturii polone, la fel de dinamică, este deschiderea față de celelalte țări și legăturile stabilite cu acestea, cum ar fi Franța și SUA.

Institutul de Studii Răsăritene, unde doamna profesor Helena Krasowska susține un curs, organizează în fiecare an o conferință științifică în limba engleză cu participanți de pe toate continentele. Tot acest institut organizează de mai multă vreme o școală de vară pentru care oferă burse tinerilor participanți și la care prelegerile sunt susținute de profesori din diferite centre universitare din Polonia, dar și din afara Poloniei.

Cultura polonă este de sorginte nobiliară și are o tradiție veche, din perioada lui Cazimir cel Mare, când s-a înființat Universitatea din Cracovia (1364). A fost o perioadă mai grea pentru polonezi, perioada împărțirilor teritoriale, când administrații străine nu aveau interesul ca această cultură în limba polonă să se dezvolte – se știe că a avut loc germanizarea, rusificarea, închiderea unor universități, adică timp de peste 100 de ani polonezii au avut dificultăți. Cu atât mai mult este demn de laudă efortul lor după renaștere, în 1918, când au redobândit independența națională. Polonezii revin la această tradiție, recuperează întârzierile și, chiar dacă au trecut și printr-o perioadă grea comunistă, astăzi, după părerea mea, Polonia se înscrie printre țările europene cu un înalt nivel cultural și instituțional.

Cătălin Mosoia: *Doamnă profesoară Helena Krasowska, ce ne puteți spune despre cultura română?*

Helena Krasowska: Cultura română este la un nivel înalt. Printre altele, datorită unor ambadori ai culturii române în Polonia, cum este profesorul Constantin Geambașu, ca traducător și nu numai, care a participat de mai multe ori la conferințele științifice internaționale de slavistică. Venind de multe ori în România, am fost la Ate-neul Român, la Opera Națională, la teatre, astfel că am simțit și trăit spiritul cultural românesc. În mod cert am vizionat mai multe spectacole în România decât în Polonia. De multe ori, am impresia că nivelul de cultură este mai înalt aici decât acasă, pentru că aici văd mai bine cum stau lucrurile.

Cătălin Mosoia: *Probabil că timpul dumneavoastră este mai îngăduitor aici decât acasă, în Polonia.*

Helena Krasowska: Întru adevăr, acasă sunt mai ocupată. Pe de altă parte, sunt martoră a schimbărilor care se produc în domeniul cultural, și nu numai, în România. Ceea ce aș dori să remarc în mod deosebit este legătura nemijlocită cu oamenii. Oamenii sunt foarte importanți, oamenii cu care intru în legătură, cu care discut, calitatea lor

mă impresionează. Am avut onoarea să întâlnesc oameni deosebiți, am cunoscut ospitalitatea lor, iar prin intermediul lor am aflat lucruri noi și frumoase, m-am îmbogățit cu spirit românesc.

Cătălin Mosoia: *Stimată doamnă profesoară Krasowska, care credeți că sunt apropierile și deosebirile între polonezi și români?*

Helena Krasowska: Atât polonezii, cât și românii sunt deschiși, te întâmpină cu drag și pot să-ți vină în ajutor. Diferențele se manifestă la nivel de cultură populară: românii le place să se distreze și nu se plâng că o duc rău – în tradiția populară polonă, se spune despre polonezi că se văicăresc, sunt mai puțin optimiști și mai degrabă se plâng decât se bucură de viață.

Cătălin Mosoia: *Domnule profesor Geambașu, ce spuneți despre apropierile și deosebirile dintre români și polonezi?*

Constantin Geambașu: Am sentimentul că asemănările dintre polonezi și români provin din tradiția creștină. Europa se bazează pe fundamentul creștin. Chiar dacă ei sunt catolici și noi suntem ortodocși, avem o platformă comună având în vedere că geneza culturii este de natură religioasă atât în Polonia, cât și în România.

Pe de altă parte, polonezii și românii au înțeles de-a lungul timpului rolul culturii. Cultura i-a salvat și pe ei și pe noi, dar atât de diferit încât putem vorbi despre paradox. Astfel, românii sunt un popor romanic printre slavi, iar cultura veche a evoluat în spirit ortodox slav; polonezii sunt un popor slav, dar cultura lor a evoluat pe orbita umanismului romanic, latin.

Despre români se spune că sunt un popor care suferă, suportă, îndură și nu prea se revoltă. Polonezii nu stau mult pe gânduri, știu să se bucure în mod romantic. Romantismul lor a fost un curent foarte bine dezvoltat și susținut de nobilimea poloneză în comparație cu romantismul nostru care a fost ușor întârziat, în condiții mai grele, iar sincronizarea cu Europa s-a produs ceva mai târziu. Această Polonie eroică, luptătoare s-a manifestat nu numai în timpul împărțirii Poloniei, ci

și în timpul ocupației fasciste, în perioada interbelică, în timpul comunismului.

Cătălin Mosoia: *Așadar, vorbim despre o trăasătură?*

Constantin Geambașu: Este etosul eroic polonez. Așa numesc eu acest spirit de luptă, această dorință de libertate. În timp ce românii s-au salvat printr-o rezistență oarecum camuflată de-a lungul timpului. Este un miracol și totodată o știință să reziziți în condiții neprielnice din punct de vedere istoric.

Cătălin Mosoia: *Dialogul ne-a purtat în direcții variate. Revenind la tema discuției noastre, încotro cercetarea româno-polonă?*

Helena Krasowska: În domeniul științelor umaniste cercetările sunt foarte importante, mai ales cele pe termen lung. Mă refer chiar la colaborarea dintre Academiiile noastre, care are deja peste un deceniu. Pentru că dacă ne-am rezuma la un singur proiect pe o perioadă de trei ani ar fi greu să vorbim despre rezultate. Datorită colaborării dintre institutele de cercetare ale celor două Academii putem vorbi despre rezultate durabile. Printre altele, prof. Geambașu este cel mai bun traducător de limbă polonă în România; cărțile dumnealui se referă la minoritatea poloneză din România. Noi, cercetătorii, transmitem informația nu numai prin intermediul cărților, ci și în cadrul întâlnirilor cu

tinerii, studenții și oamenii din diferite localități în cadrul festivalului de știință. În timpul sejurului de documentare nu ne limităm doar la cercetarea de teren sau de bibliotecă, ținem prelegeri, au loc întâlniri la Casa Poloneză, la facultate, la Institutul Polonez.

Constantin Geambașu: Merită să subliniem și importanța Institutului Cultural Român de la Varșovia (înființat în 2006), pentru că astfel, polonezii sunt la curent cu literatura și cultura română. Consider că este o binefacere că putem să participăm la proiecte în care sunt implicate cele două Academii, la conferințe științifice ori să ținem cursuri. Traversăm o perioadă excepțională în care cultura și știința se pot dezvolta și în care inițiativele instituțională și privată se materializează.

Helena Krasowska: Sunt foarte mulțumită de această colaborare cu Institutul de Lingvistică al Academiei Române. Este o onoare să pot colabora la acest înalt nivel științific. Sper că această colaborare va continua cu succes.

București, 14.11.2024

Notă

1 Prof. Constantin Geambașu este primul traducător român care a fost distins, de către Institutul Cărții din Cracovia, cu cel mai important premiu polonez pentru popularizatorii literaturii polone în lume, Premiul „Transatlantic” (2016).

Preocupări contemporane

Despre dezvoltarea unui curriculum transdisciplinar în drept și nu numai. Dreptul internațional în fața reconstrucției sale

Cristina Elena Popa Tache*

1. Introducere

În analiza ce urmează se regăsește o evaluare obiectivă a elementelor esențiale pentru drept, în special pentru dreptul internațional. Momentul este unul de referință deoarece Carta Transdisciplinarității a împlinit în 2024, 30 de ani de luptă pentru cea mai adecvată formă de cunoaștere. Rolul transdisciplinarității este același cu cel al unei fundații, pentru că, așa cum se afirmă în Carta transdisciplinarității, transdisciplinaritatea este complementară abordării disciplinare; din confruntarea dintre discipline rezultă noi rezultate și noi punți între ele; ea ne oferă o nouă viziune asupra Naturii și a Realității. Transdisciplinaritatea nu urmărește să dezvolte o super-disciplină care să cuprindă toate disciplinele, ci să deschidă toate disciplinele spre ceea ce au în comun și spre ceea ce se află dincolo de granițele lor (art. 3)¹.

De ce această legătură cu dreptul? De ce acum? Carta a fost adoptată având în vedere aceste orientări: „întrucât numai o inteligență care să țină seama de dimensiunea globală a conflictelor actuale va putea face față complexității lumii noastre și provocării contemporane a autodistrugerii materiale și spirituale a speciei noastre; întrucât viața este puternic amenințată de o tehnostiință triumfătoare, care nu se supune decât logicii înfricoșătoare a eficienței de dragul eficienței; întrucât deconectarea contemporană dintre cunoașterea tot mai acumulată și o ființă interioară tot mai sărăcită duce la apariția unui nou obscurantism, cu consecințe individuale și sociale incalculabile; întrucât creșterea cunoașterii, fără precedent în istorie, sporește inegalitatea între cei care o posedă și cei care nu o au,

generând astfel inegalități crescânde în interiorul popoarelor și între națiuni pe planeta noastră; și întrucât, în același timp, toate provocările enunțate au corespondent în speranță, iar creșterea extraordinară a cunoașterii poate duce, pe termen lung, la o mutație comparabilă cu trecerea de la hominizi la specia umană.”²

Adeptii postmodernismului juridic au subliniat inadecvarea normei juridice, a dreptului în general. În aceste condiții, în care se pune întrebarea dacă se va realiza transnaționalizarea juridică, se simte nevoia de a accepta alte formule de cercetare, de reglementare extra-statale sau suprastatale, care să depășească concepția pozitivistă clasică. Dreptul traversează frontierele ca un produs de export. Pentru drept, transdisciplinaritatea reprezintă o atitudine inovatoare în educația și cercetarea juridică, care poate uni și metamorfoza perspective și metodologii din diverse discipline pentru a găsi cele mai adecvate soluții juridice. Pentru aceasta, o catedră internațională de transdisciplinaritate, dacă s-ar înființa, ar servi ca un catalizator pentru colaborarea globală, schimbul de cunoștințe și dezvoltare.

Conceptual și aplicativ, transdisciplinaritatea depășește limitele disciplinelor tradiționale, creând un spațiu comun pentru interacțiune. În contextul transdisciplinarității, termenul „integrare” semnifică unificarea și combinarea perspectivelor, cunoștințelor și experiențelor din diverse domenii academice și non-academice, proces care nu se limitează doar la colaborarea dintre diferite discipline, ci include și valorificarea cunoștințelor locale, tradiționale sau practice care provin din afara sferei academice. Pot spune că

*Cercetător activ la Le Centre International de Recherches et Études Transdisciplinaires CIRET Paris

integrarea reprezintă un efort concertat de a crea un spațiu comun pentru interacțiune și dialog, în care metodele și teoriile din diverse domenii sunt continuu modelate și combinate cu experiențele și înțelepciunea comunităților locale, contribuind la o înțelegere prin cunoaștere mai profundă a topicurilor studiate.

Prin „integrarea” perspectivelor diverse, se promovează o colaborare sinergică care nu doar reunește resursele și cunoștințele existente, dar și creează noi modalități de înțelegere și aplicare a acestora, metodă reflectând o deschidere către diversitatea epistemologică și recunoașterea valorii fiecărui tip de cunoaștere în construcția unei viziuni complexe și nuanțate asupra realității. Discutăm nu doar despre dialogul transdisciplinar sau de colaborarea dintre diferite domenii academice, dar și integrarea perspectivelor non-academice, la care putem adăuga experiențele și cunoștințele locale sau tradiționale. Deși integrarea a fost deseori sinonimă cu transdisciplinaritatea din cauza proceselor de unificare și combinare a cunoștințelor și metodologiilor din diverse domenii, trebuie spus că transdisciplinaritatea se caracterizează prin depășirea limitelor disciplinelor tradiționale și printr-o trăsătură puternică de modelare, de maleabilitate care servește adecvării cercetării la condițiile prezentului.

1.1. *Originea și evoluția Transdisciplinarității*

Conceptul de transdisciplinaritate a fost introdus în anii 1970, ca răspuns la nevoia de adaptare la societate deoarece dintotdeauna dreptul a arătat și continuă să arate așa cum a arătat societatea. Spre deosebire de multidisciplinaritate și interdisciplinaritate, transdisciplinaritatea nu se limitează la colaborarea între discipline, ci caută să creeze cu un anumit scop un cadru integrativ care are menirea de a transcende granițele disciplinare³. Transdisciplinaritatea în drept a fost influențată (și a influențat la rândul său) de diverse mișcări academice și sociale, inclusiv ecologia, feminismul și mișcările pentru drepturile civile.

2. Rolul și importanța unei Catedre internaționale de transdisciplinaritate

În primul rând, această facilitează o cooperare efectivă între cercetătorii și instituțiile din diverse țări, promovând schimbul de idei și bune

practici și conduce la dezvoltarea curriculumului inovativ atât de necesar în zilele noastre. Practic, pot fi elaborate programe educaționale care reflectă principiile transdisciplinarității.

Alături de acestea pot fi enumerate multiple roluri precum sprijinirea cercetării aplicate, sau îmbunătățirea politicilor publice.

Există numeroase exemple de catedre internaționale de transdisciplinaritate care au avut și continuă să aibă un impact semnificativ. Human Development and Peace Culture UNESCO Transdisciplinary Chair promovează dialogul între știință și societate, abordând probleme precum schimbările climatice și dezvoltarea durabilă. Așa cum arată descrierea oficială a catedrei, activitatea de învățământ superior, cercetare și cooperare internațională desfășurată de catedră este centrată pe „provocarea istorică a civilizației planetare”, care a fost titlul noului său proiect general aprobat de UNESCO pentru perioada de patru ani 2017–2021.

Subtitlul definește domeniul de cercetare și caracterul transdisciplinar: „Către umanismul Pământului. În căutarea co-științei și co-cresțerii dincolo de violență”, care sunt articulate în trei macroprograme: Cercetarea complexă, Cetățenia Pământului, Îngrijirea casei comune”⁴. De observat este că atunci când vorbim despre pace și dezvoltarea umană nu putem să nu accentuăm importanța drepturilor internaționale ale omului și a menținerii păcii și securității internaționale. Rezultă că finalitatea vizează de fapt un set de reglementări specifice de drept internațional. Paolo Orefice președintele acestei catedre, referindu-se la paradigma transdisciplinară, afirma că „un punct de vedere transdisciplinar este esențial pentru a depăși criticile prospective ale limitelor istorice ale dezvoltării umane și ale culturii păcii din anii 1900. Abordarea zdrobită a realității prin discipline separate și purtătorii lor, sfâșiate și împărțite în cercetare, muncă și politicile de dezvoltare ale oamenilor și societăților, duce la o «modernitate lichidă», așa cum a afirmat filosoful Zigmund Bauman în ultimii săi ani”⁵.

În continuare el a argumentat prin impactul deosebit de negativ pe care îl are la nivel global acest lucru, „cu pagube incredibile asupra vieții a nenumărate alte specii, precum și asupra sistemului Pământului însuși”, fapt ce se traduce pentru specialiștii în drept internațional în existența

multor goluri de reglementare nepermise pentru gradul de evoluție pretins de omenire. Mă refer la nerecunoașterea unor subramuri de drept internațional precum dreptul animalelor, dreptul naturii, dreptul sufletului și al biocâmpurilor formelor de viață, dreptul tuturor formelor de viață și multe altele care așteaptă de prea mult timp să se nască.

O asemenea cercetare are întotdeauna la bază epistemologia care mobilizează cunoașterea celui mai larg spectru de culturi disciplinare și culturale și umanitare, așa cum recomandă UNESCO, cu scopul de a crea o strategie transdisciplinară a științei complexe în claritatea și practicabilitatea sa, aceasta fiind provocarea unității cunoașterii umane asupra problemelor complexului, realității și experimentării unor modele deschise și transferabile de dezvoltare multidimensională a oamenilor și a societăților, unde variabilele lor tangibile și intangibile sunt restabilite în unitatea diversității amintită de Morin.

Este cea mai fondată speranță a cercetării, inclusiv a cercetării juridice prin care în sfârșit ar putea fi dizolvată separația dintre știința naturii, om și tehnologie, dintre știință și etică, dintre știință și democrație, dintre rațiune și sentiment, așa cum frumos descrie în cuvinte de cerneală Paolo Orefice. Nu suntem departe de acest deziderat, iar drepturile omului reprezintă cel mai bun material pentru aplicarea transdisciplinarității, așa cum am dezvoltat într-una din monografiile mele recente⁶. Este un nou tip de sociabilitate juridică internațională care aproape că bulversează modalitățile de producere și de reproducere a dreptului pe subiecte atât de sensibile și de diverse ca acestea⁷. Personal, am denumit această dezvoltare „transdinamica” dreptului internațional.

Din unitatea realității care se desfășoară în diferite dimensiuni și complexitate, se ajunge la logica terțului inclus care, conform Cartei Transdisciplinarității pe care am sărbătorit-o la 30 de ani în 2024, ce se află la un nivel mai avansat de raționament decât „logica contrariilor”; ea nu o exclude ci o readuce la un nivel intermediar de analiză. Afirmarea logicii terțului inclus poate dovedi cucerirea etapei ulterioare a democrației drepturilor omului în rândul civilizației terestre.

În ceea ce privește educația transdisciplinară, Carta este foarte clară și cuprinde esența acesteia în articolul 11: „O autentică educație nu poate favoriza abstractizarea în dauna altor forme de

cunoaștere. Educația trebuie să pună accentul pe contextualizare, concretizare și globalizare. Educația transdisciplinară se bazează pe reevaluarea rolului intuiției, imaginației, sensibilității și corpului în transmiterea cunostințelor”. Pe scurt, este adusă în discuție diversitatea umanității și adaptarea sistemelor educaționale la fiecare om în parte.

Exemplele de aplicabilitate pot fi descoperite în toate ramurile de drept, însă voi urma în exemplificare cuprinsul vast al dreptului internațional care are o misiune de îndeplinit atunci când discutăm despre transdisciplinaritate. Însăși Carta Transdisciplinarității îi dă acestuia o linie de urmat **în articolul 8: „Recunoașterea de către dreptul internațional a acestei duble apartenențe la o națiune și la Terra este una dintre finalitățile cercetării transdisciplinare.”**⁸ Prin urmare, dreptul internațional trebuie să lucreze la acel nivel de recunoaștere atât a apartenenței la o națiune, cât și la Terra în același timp, deoarece orice separare ar altera această finalitate.

Fără a intra în detalii filosofice sau istorice și rămânând concentrați pe ideea de bază a *transdinamicii dreptului internațional*, merită subliniat faptul că teoria juridică a fost și continuă să fie utilizată în disputele de drept internațional ca suport pentru interpretarea și aplicarea normelor. Spre exemplificare, în litigiile internaționale, părțile și tribunalul arbitral sau instanța internațională se bazează pe teoria juridică pentru a interpreta și aplica dispozițiile tratatelor și legilor relevante pentru caz. Într-adevăr, teoria juridică poate fi utilizată pentru a afirma dacă o anumită lege sau un anumit tratat ar trebui interpretate într-un anumit mod sau că ar trebui adoptată o anumită soluție pentru a rezolva un litigiu pe baza principiilor și valorilor juridice relevante. Mergând mai departe în exemplificare, un stat poate invoca principiul suveranității sale teritoriale într-un litigiu cu un alt stat care pretinde că integritatea sa teritorială a fost încălcată. Tot în practică, teoria juridică este utilizată pentru a apăra poziția juridică a unei părți într-un litigiu internațional și pentru a oferi o bază solidă pentru decizia finală a tribunalului arbitral sau a curții internaționale. Deși deciziile finale sunt adesea influențate de factori politici și de alte considerente, teoria juridică rămâne o parte importantă a procesului de luare a deciziilor în litigiile de drept internațional.

În cazul Lotus (Franța împotriva Turciei, 1927)⁹, referitor la o coliziune între o navă de război franceză și o navă comercială turcă, Franța a susținut că are dreptul de a aduce cauza în fața instanțelor sale naționale, în timp ce Turcia a argumentat că aceasta ar trebui să fie judecată de un tribunal internațional de arbitraj. În cele din urmă, Curtea Permanentă de Justiție Internațională a decis că Franța avea jurisdicție asupra litigiului, pe baza principiului suveranității, conform căruia statele nu sunt obligate să se supună unui tribunal internațional decât dacă au convenit în prealabil să facă acest lucru. La această listă poate fi adăugat și litigiul dintre Islanda și Regatul Unit cu privire la guvernarea bancară. Islanda a invocat principiul suveranității sale asupra sistemului său bancar împotriva Regatului Unit, care a folosit instrumente financiare pentru a împiedica prăbușirea băncilor islandeze, afectând astfel economia islandeză. Islanda a susținut că intervenția Regatului Unit a fost ilegală, încălcând principiul fundamental al suveranității naționale, și a invocat tratatele internaționale privind investițiile străine și protecția drepturilor creditorilor. La un nivel practic, multidisciplinaritatea în teoria juridică este văzută ca fiind utilizarea elementelor din alte discipline pentru a completa analiza juridică a unui litigiu și pentru a determina dreptul aplicabil. Transdisciplinaritatea însă, are o competență nelimitată. În disputele comerciale internaționale, teoria juridică a fost utilizată pentru a analiza normele și principiile dreptului comercial internațional, în timp ce economia și teoria politică au contribuit la examinarea motivelor politicii comerciale a fiecărei țări și efectele acesteia asupra altor țări.

Din acest exemplu specific, unul din multe altele ce pot fi date, deducem că educația transdisciplinară ar dezvolta reguli și norme universale pentru probleme care afectează întreaga lume, cum ar fi noile tehnologii, schimbările climatice, dezvoltarea economică, pacea și securitatea internațională, drepturile omului etc. Integrarea și evoluția noilor tehnologii digitale și a dreptului digital în normele și practicile internaționale conduce la noi debateri și noi viziuni, în special în ceea ce privește reglementarea datelor cu caracter personal, securitatea cibernetică și normele care reglementează tehnologiile emergente, cum ar fi inteligența artificială și roboții autonomi. Regimul juridic al nomadului digital poate constitui, la un

anumit nivel, aplicarea practică a unei cetățenii cosmopolite speciale. La fel și cetățenia europeană. Acest tip de cetățenie cosmopolită ar putea fi integrat din ce în ce mai mult în teoria juridică a dreptului internațional, promovând ideea că toți indivizii sunt egali și au drepturi universale care trebuie protejate de dreptul internațional.

O mai mare colaborare și sinergie între departamentele juridice și alte discipline va duce la rezultate surprinzătoare. Într-o atmosferă marcată de internaționalizare și de interconectivitate economică, politică și culturală tot mai mare, dreptul își poate îndeplini misiunea în reglementarea și protejarea intereselor pământului, statelor și ale indivizilor într-un mediu global compozit. Este o șansă unică de a se ajunge la armonie, la *vivre bien* și, mai departe la managementul sustenabil al crizelor actuale.

Catedra pentru studii integrative la Universitatea din Basel este un alt exemplu. A promovat proiecte de cercetare care integrează științele naturale și sociale, cu rezultate remarcabile în domeniul sănătății publice și al protecției mediului. Departamentul de Științe ale Mediului (DUW), cu cele cinci sedii ale sale și patru sedii externe, acoperă cele două mari domenii de cercetare: biologia integrativă și științele pământului. În 2022, DUW cuprinde 17 catedre și o catedră Eccellenza-Professorship a SNF, precum și mai mult de 200 de angajați. DUW oferă programe de studiu în Biologie, Geoștiințe, Preistorie Integrativă și Științe Arheologice și Dezvoltare Durabilă, precum și Programul Transfacultativ Transversal Dezvoltare Durabilă. În plus, este posibil să se facă studii de doctorat în diverse domenii¹⁰.

În căutarea exemplurilor trebuie urmărită atent educația integrativă, nu numai ceea ce numim educație transdisciplinară *ad literam* deoarece de-a lungul timpului denumirile au pendulat între diverși termeni care au fost destinați să reflecte același lucru în realitate. Un element sigur de demarcație este faptul că transdisciplinaritatea înglobează în înțelesul său toate aceste tipuri de cercetare sau de educație fără a prioritiza unul dintre ele, ci în mod adaptat scopului.

Deși catedrele internaționale de transdisciplinaritate au avut un impact pozitiv, ele se confruntă cu numeroase dificultăți cum ar fi resursele limitate, reticența față de nou, rezistența instituțională din cauza structurilor

lor ierarhice și a compartimentării disciplinare și necesitatea de formare continuă în cadrul proiectelor transdisciplinare, atât pentru cadrele didactice, cât și pentru studenți. În pofida acestor vicisitudini, prioritatea este dată de faptul că o catedră internațională de transdisciplinaritate în drept și nu numai, poate facilita parteneriate între universități, organizații non-guvernamentale și instituții guvernamentale din diverse țări¹¹. În continuare am dezvoltat un grafic al priorităților actuale ale dreptului internațional, de unde rezultă sinergia inovației cu cele mai presante priorități ale acestui domeniu.

Diagrama ilustrează reglementările de drept internațional necesare în funcție de priorități, cu cel mai puternic impact în reconstrucția dreptului internațional¹²:

1. Conflictele armate și securitatea internațională - cea mai mare prioritate;
2. Schimbările climatice;
3. Pandemia globală;
4. Consolidarea instituțiilor internaționale;
5. Cooperarea regională;
6. Inovarea juridică.

Ultimele trei sunt elemente de sinergie pentru rezolvarea primelor trei.

Încheierea acestui studiu oferă oportunitatea de a sintetiza concluziile esențiale și de a le prezenta într-o formă concentrată și clară, axată pe patru

domenii prioritare. În primul rând, reglementările privind securitatea cibernetică subliniază necesitatea implementării standardelor internaționale pentru protecția datelor personale și protecția suveranității digitale, menținând însă respectul pentru principiile dreptului internațional. În al doilea rând, protecția mediului necesită acorduri internaționale adaptate pentru combaterea schimbărilor climatice și legi stricte pentru conservarea biodiversității și protejarea speciilor amenințate.

În același timp, drepturile omului și dreptul umanitar rămân domenii centrale, fiind imperativă gestionarea mișcărilor de refugiați prin sisteme internaționale eficiente și consolidarea mecanismelor de urmărire penală a crimelor de război și prevenirea genocidului. Răspunderea internațională a șefilor de state va evolua în această direcție. Aceste inițiative răspund confruntărilor mondiale urgente, cum ar fi amenințările cibernetice, degradarea mediului și încălcările drepturilor omului, punând accent pe reglementări juridice solide, capabile să evolueze odată cu dinamica globală. Clasificarea propusă subliniază necesitatea unor construcții legislative noi în dreptul internațional, pentru relevanță și eficiență în fața problemelor moderne.

3. Concluzii

În structura concluziilor m-am orientat asupra inovațiilor necesare pentru dezvoltarea unui curriculum transdisciplinar în drept în general, și în dreptul internațional în particular, pentru a evidenția

rolul fundamental al transdisciplinarității, văzută ca un catalizator pentru colaborarea internațională și dezvoltarea cunoașterii, completându-se și îmbinându-se între ele, nu anulând metodologiile disciplinare tradiționale. Transdisciplinaritatea nu doar leagă diferite discipline, dar și aduce cultură, creând punți către ceea ce se află dincolo de limitele lor, oferind o nouă viziune asupra naturii și realității.

Importanța unei Catedre internaționale de transdisciplinaritate este adusă în prim-plan, fiind prezentată ca o platformă pentru cooperare între cercetători și instituții din diverse țări cu funcția de a facilita schimbul de idei și bune practici, dezvoltarea de programe educaționale inovative și sprijinirea cercetării aplicate. Este evidențiat impactul pozitiv asupra politicilor publice și asupra reglementărilor internaționale, menționând exemple precum UNESCO, care promovează dialogul între știință și societate în plan internațional.

Punctul focal este concentrat exemplificativ pe drept și reconstrucția sa, pornind de la educația juridică modernă. Accentul trebuie pus pe dezvoltarea gândirii critice, a incluziunii globale și a sensibilității culturale, promovând astfel o viziune profundă asupra diversității și a complexităților juridice internaționale. Pare că a sosit timpul să ne orientăm spre crearea unui curriculum flexibil, care să încurajeze metode noi de predare și să faciliteze învățarea experiențială, contribuind la formarea unor abilități practice, precum comunicarea și negocierea.

Totodată, educația juridică este bine să sprijine colaborarea internațională, prin proiecte comune și acces la resurse educaționale, finanțare și burse. Încorporarea tehnologiilor educaționale și a publicațiilor multilingve poate asigura accesul global la cunoștințe și resurse juridice. Avem în vedere de fapt, o reconstrucție bazată pe o transformare necesară pentru a pregăti profesioniștii noștri capabili, respectând deschiderea aspectelor culturale, etice și transdisciplinare ale societății contemporane.

Bibliografie

1. *Carta transdisciplinarității*, adoptată la primul Congres mondial privind transdisciplinaritatea, care a avut loc la Convento da Arrábida, Portugalia, între 2 și 6 noiembrie 1994.

2. Cristina Elena Popa Tache (2023). *Le dynamisme du droit international public contemporain et la transdisciplinarité*. Préface de Florent Pasquier, Ed. L'Harmattan Paris, la collection « Le droit aujourd'hui », 2023, pp. 34-44.

3. Julie Allard, Antoine Garapon (2005). *Les Juges dans la mondialisation: La nouvelle révolution du droit*. Editions du Seuil și La République des idées, pp. 1-19.

4. Max-Neef, Manfred (2005). *Foundations of transdisciplinarity*. Ecological Economics, 53(1), pp. 5-16.

5. McGregor, S. L. T. (2011). *Demystifying Transdisciplinary Ontology: Multiple Levels of Reality and the Hidden Third*. Integral Leadership Review 2011. Accessible at <http://integralleadershipreview.com/1746-demystifying>, 28.04.2024.

6. McGregor, S. L. T. and Gabrielle Donnelly (2014). *Transleadership for Transdisciplinary Initiatives*. World Futures 70, pp. 164-185.

7. McGregor, Sue L. T. (2015). *Transdisciplinarity and Conceptual Change*. World Futures, 71(3-4), pp. 213-227.

8. McGregor, Sue L.T, (2015). „Transdisciplinarity Knowledge Creation”, in P.T. Gibbs (ed.) *Transdisciplinary Professional Learning and Practice*, pp. 9-24, Ed. Springer New York.

9. Nicolescu, Basarab (2002). *Manifesto of Transdisciplinarity*. SUNY Press.

10. Paolo Orefice (2017). *The Project 2017/2021 (Synthesis). The historical challenge of the planetary civilization. Towards the Earth's Humanism, in search of the co-science and cogrowth beyond violence*. University of Florence – October 31 2017, pp. 2-3, material disponibil aici: https://www.unifi.it/upload/sub/relazioni_internazionali/unesco_chair_project_human_development.pdf, accesat în data de 30.04.2024.

11. UNESCO Chairs at the University of Florence, material actualizat în data de 29.04.2029, disponibil aici: <https://www.unifi.it/index.php?module=CMpro&func=view-page&pageid=11257&newlang=eng#pace>, accesat în data de 30.04.2024.

Note

1 Carta pentru transdisciplinaritate, adoptată la primul Congres mondial privind transdisciplinaritatea, care a avut loc la Convento da Arrábida, Portugalia, între 2 și 6 noiembrie 1994, a deschis calea pentru numeroase studii care au avut o contribuție considerabilă la dezvoltarea cercetării științifice la nivel mondial.

2 Ibidem. A se vedea preambulul la Cartă. See more in McGregor, Sue L. T. (2015). „Transdisciplinarity and Conceptual Change”. World Futures, 71(3-4), pp. 213-227 ; McGregor, S. L. T. (2011). „Demystifying Transdisciplinary Ontology: Multiple Levels of Reality and the Hidden Third”. Integral Leadership Review 2011. Disponibil la : <http://integralleadershipreview.com/1746-demystifying>, 28.04

2024 ; and McGregor, S. L. T. and Gabrielle Donnelly (2014). „Transleadership for Transdisciplinary Initiatives”. *World Futures* 70, pp.164–185. McGregor, Sue L.T, (2015). „Transdisciplinarity Knowledge Creation”, in P.T. Gibbs (ed.) *Transdisciplinary Professional Learning and Practice*, pp. 9-24, Ed. Springer New York.

3 Max-Neef, Manfred (2005). „Foundations of transdisciplinarity”. *Ecological Economics*, 53(1), pp. 5-16 și, pentru o imagine de ansamblu Nicolescu, Basarab (2002). „Manifesto of Transdisciplinarity”. SUNY Pres.

4 Vezi UNESCO Chairs at the University of Florence, material actualizat în data de 29.04.2029, disponibil aici: <https://www.unifi.it/index.php?module=CMpro&func=viewpage&pageid=11257&newlang=eng#pace>, accesat în data de 30.04.2024. Catedra funcționează pe baza cercetării prin acțiune participativă privind interacțiunea fundamentală dintre dezvoltarea intangibilă a bazei de cunoștințe a oamenilor, grupurilor și culturilor și dezvoltarea tangibilă a teritoriilor antropice. Prin urmare, se acordă prioritate consolidării educaționale a cunoașterii în coexistența planetară dincolo de logica contrariilor care generează violență.

5 Paolo Orefice (2017). „The Project 2017/2021 (Synthesis). The historical challenge of the planetary civilization. Towards the Earth's Humanism, in search of the co-science and cogrowth beyond violence”. University of Florence – October 31 2017, pp. 2-3, material disponibil aici: https://www.unifi.it/upload/sub/relazioni_internazionali/unesco_chair_project_human_development.pdf, accesat în data de 30.04.2024.

6 Cristina Elena Popa Tache (2023). „Le dynamisme du droit international public contemporain et la transdisciplinarité”. *Préface de Florent Pasquier*, Ed. L'Harmattan Paris, la collection « Le droit aujourd'hui », 2023, pp. 34-44.

7 J. Allard, A. Garapon (2005). „Les Juges dans la mondialisation: La nouvelle révolution du droit”. Editions du Seuil și La République des idées, pp. 1-19.

8 Articolul 8: „Demnitatea ființei umane este atât de ordin planetar cât și cosmic. Apariția ființei umane pe pământ este una din etapele istoriei Universului. Recunoașterea Terreii ca patrie a tuturor ființelor umane este unul din imperativele transdisciplinarității. Fiecare ființă umană are dreptul la o naționalitate, dar locuind pe Pământ este și o ființă transnațională. Recunoașterea de către dreptul internațional a acestei duble apartenențe - la o națiune și la Terra - este una dintre finalitățile cercetării transdisciplinare.”

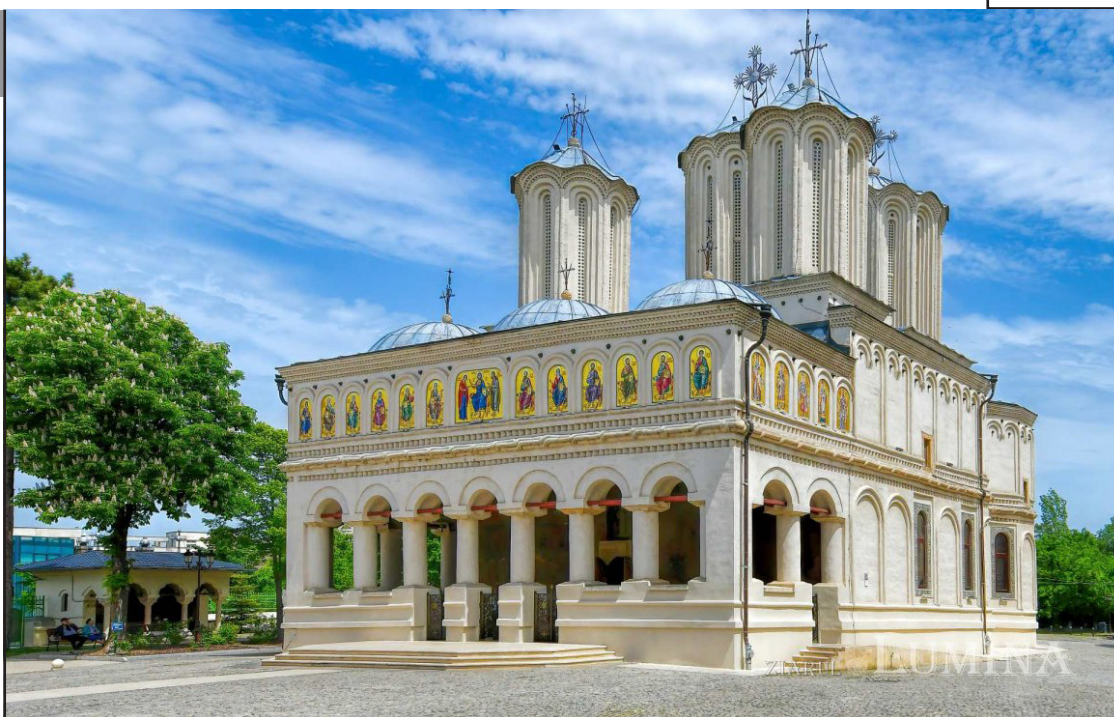
9 Cazul bine-cunoscut Lotus a fost audiat de Curtea Permanentă de Justiție Internațională și a vizat coliziunea din 2 august 1926 dintre S.S. Lotus, o navă franceză, și S.S. Bozcourt, o navă turcească, într-o regiune situată la nord de Mytilene (Grecia). Curtea Permanentă de Justiție Internațională, denumită adesea Curtea Mondială, a existat între 1922 și 1946. A fost o instanță internațională atașată Ligii Națiunilor.

10 Vezi detalii în pagina oficială a Universității din Basel, The Department of Environmental Sciences disponibilă aici: <https://duw.unibas.ch/en/departement/>, accesată în data de 1 mai 2024.

11 Parteneriatele permit schimbul de cunoștințe și resurse, promovând soluții adecvate și eficiente la nivel global.

12 Aceste domenii sunt primordiale pentru abordarea conflictelor și crizelor globale contemporane și pentru garantarea păcii și stabilității internaționale. Prioritizarea acestora reflectă doar câteva motive pentru reconstrucția dreptului internațional. Diagrama se bazează pe percepția mea bazată pe mai multe studii.

Istoriografie

La Centenarul înființării Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române

Alexandru Porțeanu*

În ziua de 4 februarie 1925, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a hotărât înființarea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române.

În istoriografia domeniului s-a observat mai puțin faptul că acest eveniment era unul dintre *efectele importante ale Marii Uniri* a românilor din 1918.

La finele anului 1918 episcopul Miron Cristea al Caransebeșului a fost ales ca Mitropolit Primat. Alegerea ca Mitropolit Primat a unui episcop din Transilvania simboliza unitatea națională și spirituală a românilor.

Funcția de Mitropolit Primat în fruntea unei biserici naționale era insuficientă. Mitropolitul Moldovei, Pimen Georgescu, a propus Sinodului înființarea Patriarhiei. Aceasta a fost hotărâtă la 4 februarie 1925. Mitropolitul Primat devenea astfel primul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Actul de înființare a fost comunicat Guvernului României, care a emis proiectul de lege, votat de Cameră și Senat (12 și 17 februarie 1925). Legea a fost promulgată de Regele Ferdinand I la 23 februarie 1925 și publicată în Monitorul Oficial la 25 februarie 1925.

Patriarhia Ecumenică (Vasile al III-lea) a transmis *Tomosul* pentru recunoașterea Patriarhiei Române de către celelalte Biserici Ortodoxe Autocefale, la 30 iulie 1925. Activitatea pentru înființarea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române

a fost deosebit de intensă și extinsă, rezultatele sale fiind rodnice.

Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române a fost desigur și a rămas mult mai mult decât o entitate administrativă, ea fiind un exponent al Unității Naționale a poporului român.

Rolul esențial al Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române a fost și a rămas acela al cultivării religiozității și conștiinței religioase a românilor ortodocși.

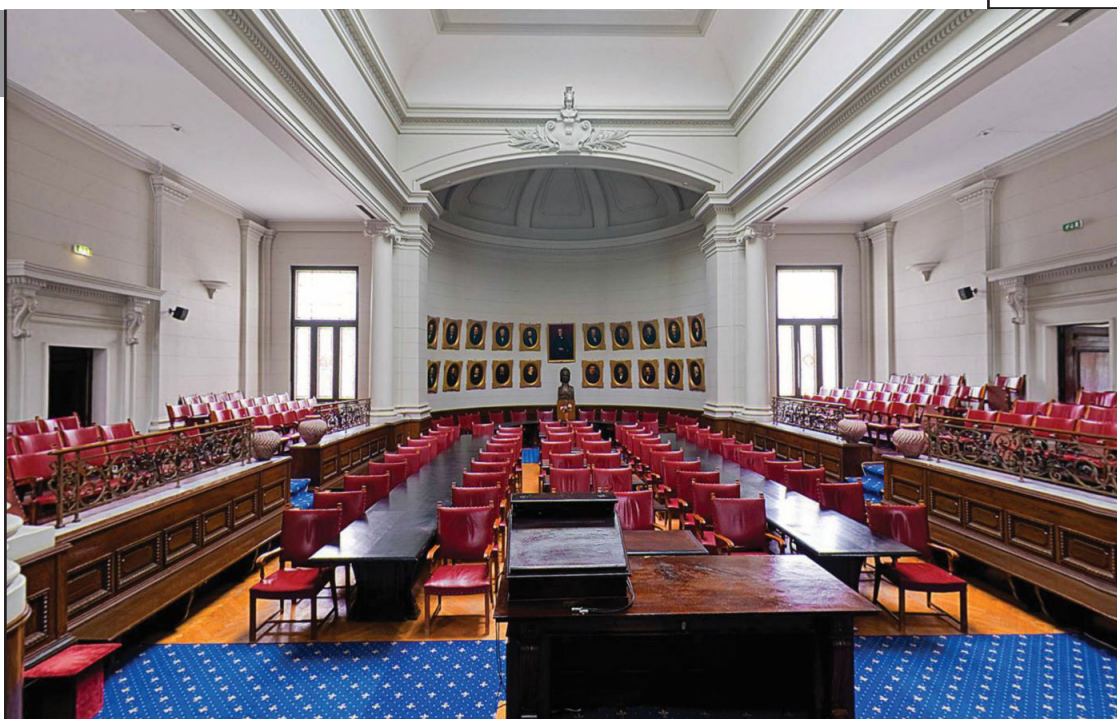
Urmașii lui Miron Cristea în scaunul Patriarhal au fost Nicodim Munteanu (1939–1948), Justinian Marina (1948–1977), Iustin Moisescu (1977–1986), Teoctist Arăpașu (1986–2007), Daniel Ciobotea (din 2007).

Patriarhul Daniel subliniază faptul că „Centenarul Patriarhiei Române este un moment de mare bucurie și de recunoștință pentru toți românii ortodocși, un prilej de întărire în credință și de aducere aminte a celor care, prin iubirea lor jertfelnică, ne-au lăsat o mărturisire și o moștenire infinită”.

În concluzie, Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române a îndeplinit și îndeplinește o importantă funcție socială, morală, culturală în istoria modernă și contemporană a României.

*Profesor universitar dr.

Evocări

Marco Polo: dincolo de geografie, cu îndrăzneală și curiozitate (I)*

Petru Urdea

Membru corespondent al Academiei Române

Deși în anul ce abia a trecut s-au împlinit 700 ani de la trecerea sa în lumea umbrelor celeste, Marco Polo rămâne una dintre personalitățile de talie mondială a cărui imagine este vie și în vremurile noastre. Credem că ceea ce titrau jurnalele italiene „Marco Polo 700. Un anno di celebrazioni per rendere omaggio al grande viaggiatore veneziano” este firesc să sune ca o invitație pentru întreaga contemporaneitate la o reflecție profundă asupra acestui personaj istoric al cărui nume răzbate peste veacuri.

Fig. 1. Marco Polo: mozaic din Palazzo Doria-Tursi, Genova, 1867.

<http://urbanesalonanddayspa.com/15fa8o-marco-polo.org-cheap>

Marco Polo (15 septembrie 1254, Veneția–8 ianuarie 1324, Veneția), fiul lui Nicole Anna Defuseh și al lui Niccolò Polo a fost

un atipic comerciant venețian, care a rămas în memoria umanității prin multiplele semnificații ale relatărilor despre drumul său spre Asia Orientală și despre experiența celor 24 de ani trăiți în spațiul asiatic, dar cu precădere în China, la curtea hanului mongol Kubilai (1215–1294). Fabuloasa sa biografie prinde contur de la vârsta de 17 ani, din momentul în care, împreună cu tatăl, Niccolo, și cu unchiul său Matteo, a pornit în lunga călătorie către China, relatarea acesteia și a perioadei în care a trăit în spațiul asiatic fiind cuprinse în cartea sa *Le Devisement du Monde* sau *Livre des merveilles du Monde* sau *Il Milione* (de la *Emilione*, supranumele familiei Polo). Revenind în Veneția în 1295 reintră în viața obișnuită, însă, în 1298, Marco Polo, comandant de galeră în bătălia de la Curzola cu flota genoveză, cade prizonier. În prizonierat, în Palazzo di San Giorgio din Genova, povestește impresionantele sale „avataruri” asiatice, ceea ce a stârnit interesul altui prizonier, Rustichello da Pisa, autor de romane cavalierești arthurieni. Împreună purced la redactarea acestor povestiri/relatări, acesta punându-și amprenta pe stilul scriiturii și pe formele de exprimare, într-un amestec de limbă franceză – dialectul oil – și dialectul toscan. Acest episod de viață încununat de apariția poveștii poliene ne face să „mulțumim brutalității și neîncetatei lupte pentru putere dusă de Genova” (Frankopan, 2019, p. 196), căci „Dacă nu ar fi, nu s-ar povesti!”

Opera poliană a beneficiat de o destul de bună răspândire pentru acele vremuri, mai ales în spațiul catolic, deoarece între 1302 și 1315 fratele dominican Francesco Pipino Bolognese (1270–1328?) a tradus în limba latină cartea lui Marco Polo, *De consuetudinibus et conditionibus orientalium regionum* (Pipino, 1484), o variantă valoroasă, în ciuda numeroaselor intervenții pe criterii

religioase. Contemporan cu Marco Polo, cu care chiar s-a cunoscut, Pipino ne oferă chiar o anumită imagine asupra persoanei Marco Polo și a operei sale, exprimându-se astfel: „Desigur, multe fapte nemaiauzite și foarte ciudate, bogate, din această carte, pot părea incredibile pentru cititorul neobișnuit: totuși, este suficient ca toată lumea să știe că mai sus menționatul Messer Marco, povestitor al multor minuni, este un înțelept loial, o persoană devotată, nu cea mai prudentă, după cei care sunt oarecum familiarizați cu el, astfel încât numeroasele sale virtuți să garanteze suficient veridicitatea relatării sale” (Cicutto, 1955, p. 49).

Se consideră că au supraviețuit circa 150 de manuscrise ale textului lui Marco Polo, în mai multe variante împrăștiate în diverse biblioteci europene, fiecare cu adăugiri, înfloriri și/sau omisiuni, în funcție de viziunea copistului, traducătorului sau editorului, acoperind cam toate principalele limbi din Europa, bază pentru publicarea în ultimul secol și jumătate a numeroase ediții (Cicutto, 2009). Se acceptă că, în manieră personală, copiiștii medievali au omis adesea anumite pasaje despre care ei credeau că nu ar fi interesante pentru cititori sau, din motive religioase și/sau morale, poate că au făcut-o pur și simplu pentru a-și ușura propria muncă. *Il Milione* nu se prezintă ca o poveste foarte coerentă, ea remarcându-se prin marele merit de a fi plină de informații inedite pentru europeni, fiind considerată de către cei mai mulți exegeți a fi cartea unui profan. Privită în ansamblu, ea poate să fie considerată o carte-jurnal de călătorie, descriind ținut cu ținut, în care găsim un ansamblu de fapte foarte diferite, de descrieri și narrative, combinându-se date geografice, elemente de istorie, chestiuni politice, hagiografii, elemente de folclor, mituri, epopei și povești romantice și chiar elemente ce converg spre fantastic. Totul ne apare ca o demonstrație a memoriei prodigioase a unui tânăr avid de cunoaștere care, precum un reporter conștiincios, spune ce, cine și unde se întâmplă cu diverse fenomene, fapte, locuri, în descrieri pe înțelesul cititorilor (Bergreen, 2022).

Opera lui Marco Polo s-a răspândit în Europa pe diverse căi, mai întâi ca manuscris – e.g. în 1307 Polo dăruiește o copie cavalerului Thibaud de Cépo, aceasta fiind recopiată în 1312 de către contesa de Bourgoigne într-o ediție de lux

în miniatură – , apoi tipărită în 1477 la Nürnberg (Fig. 2) și în 1481 la Augsburg în limba germană și în 1485 la Anvers, traducerea pipiană în latină (Cicutto, 2009).

Fig. 2. Coperta primei ediții tipărite la Nürnberg (1477): „Acesta este celebrul cavaler Marco Polo al Veneției, cel mai mare dintre călători, descriindu-ne marile minuni ale lumii pe care le-a văzut cu ochii lui. De la est la vest, nu vom mai auzi niciodată așa ceva”.

Relevantă pentru impactul acestei cărți este utilizarea informațiilor conținute de către navigatorii spanioli, celebru fiind exemplarul descoperit în Biblioteca Capitular y Colombina din Sevilla, exemplar ce a aparținut lui Cristofor Columb (1451–1504), acesta făcând circa 360 de adnotări, sau portughezi – în 1426 Infantele Don Pedro di Braganza duce un exemplar la Lisabona (Zorzi, 2008), –, chiar de către Vasco da Gama (1469–1524) în expediția sa de ocolire a Africii și atingere a Indiei (1497–1498). Nu este greu de admis că relatarea bogățiilor și minunățiilor întâlnite în teritoriile cunoscute, totul prezentat în miniaturi de mare finețe și atractivitate – e.g. *Livre des Merveilles*, Paris, 1412, fr. 2810, Bibliothèque

Nationale de France (Bellonci, 2024 –, să fi incins mințile multor regi și potențați ai vremii astfel încât dorința de a ajunge în țara Catai și Cipangu să se materializeze în organizarea frecventă de caravane. De fapt, deja în primele decenii ale anilor 1300, China și principalele sale orașe precum orașul-port Zaitun (Zhuang-zhou), așa cum relatau diverși călători, „mișuna de genovezi” (Zorzi, 2008, p. 316).

Un lucru firesc, călătorii care i-au cunoscut cartea, precum Cristofor Columb, pentru care era „cartea de pe noptieră” și care l-a motivat să întreprindă celebrele expediții și să descopere „Lumea Nouă”, au contribuit foarte mult la crearea acestei legende, notorietatea operei fiind astfel stabilită definitiv (Romana, 2004).

Un alt reper la care se poate face apel este vasta și impresionanta operă *Navigazioni et viaggi* (Veneția, 1550–1559, trei volume, 2787 pagini), o compilație istorico-geografică de notorietate – considerată de către unii autori italieni ca fiind primul tratat geografic al epocii moderne –, a diplomatului, geografului și umanistului Giovanni Battista Ramusio (1485–1557). În volumul II autorul dedică lui Marco Polo circa 140 de pagini, fiind reprodusă și versiunea în latină a lui Francesco Pipino Bolognese. În prefață, exprimându-se admirativ la adresa lui Messer Marco Polo, „un onorat domn venețian” și la opera sa, fiind „cu adevărat un lucru minunat să luați în considerare măreția călătoriei” prin care „în vremea noastră se descoperă atâtea detalii despre acea parte a lumii”, a considerat „rezonabil să scot cartea lui la lumină, prin intermediul mai multor exemplare scrise cu mai bine de două sute de ani în urmă; și perfect corectat și mult mai credincios decât ceea ce s-a citit până acum, pentru ca lumea să nu piardă rodul care poate fi adunat dintr-o asemenea sânguină și industrie în jurul unei științe atât de onorante” (Ramusio, 1583, p. 3).

Fiind încă o prezență foarte căutată în producția actuală de carte, prin intermediul acesteia personajul Marco Polo este asociat cu acea celebră rețea medievală de drumuri, cunoscută sub numele de „**Drumul Mătăsii**”. Trebuie însă menționat faptul că acest nume a fost lansat mult mai târziu, abia în anul 1877, de către geograful german Ferdinand Freiherr

von Richthofen (1833–1905), în urma celor șapte expediții de cercetare în Asia prin articolul *Über die zentralasiatischen Seidenstrassen bis zum 2. Jh. n. Chr.* (Richthofen, 1877). Numele s-a răspândit mai ales după publicarea în anul 1936 a primei cărți dedicate acestui subiect *Die Seidenstraße* de către geograful și exploratorul suedez Sven Anders Hedin, (1865–1952). De fapt, cei doi cercetători-exploratori confirmă prin cunoaște-rea în teren realități ale spațiului asiatic cunoscut și descris de către Marco Polo, la care adăugăm plusurile aduse de celebrul arheolog Sir Marc Aurel Stein (1862–1943) (Stein, 1919). Dintr-un anumit punct de vedere, popularizarea acestor rute comerciale începând cu *Il Milione* a fost și un câștig pentru comunitățile asociate acestora, acestea progresând în condițiile în care relațiile comerciale se intensificau, concomitent și schimburile de idei și cele de ordin cultural, științific și religios, astfel că Europei i se deschide poziția de placă turnantă pentru o vastă rețea de comerț, transport și comunicații (Frankopan, 2019), consolidată apoi în perioada Marilor Descoperiri Geografice.

Ca structură, indiferent despre ce ediție discutăm, *Il Milione* este împărțită în capitole – chiar și peste 200 –, sau cărți (e.g. un prolog și patru cărți cu un total de 223 capitole) care descriu un eveniment, un popor întâlnit pe parcurs, un loc, o localitate sau regiune, fiind considerat un document istoric de o rară completitudine, chiar dacă el conține exagerări și invenții, multe atribuite însă lui Rustichello da Pisa, cu stilul său flamboiant, adăugând detalii și culori fantastice care să atragă cititorii medievali. Cartea *Il Milione* pare „un puzzle greu de descifrat, cu numeroase piese lipsă, în zonele întunecate ficțiunea ocupând evident tot spațiul” (Romana, 2004, p. 429).

Cu un conținut plin de descoperiri, comentarii, deducții și meditații, mișcându-se pe mai multe planuri, de la cel mai simplu al știrilor și al cunoștințelor geografice și mercantile, utile negustorilor care călătoresc prin Orient, la cel mai elevat al avansării în cunoaștere, fără acel gen de încorsetare impusă de conceptele religioase medievale, anticipând spiritul Renașterii, cartea este privită chiar ca fiind un roman. Dacă în acele timpuri călătorii europeni, când descriu locuri străine și oameni străini se concentrau în mare măsură

pe lecții de morală și doctrină religioasă, Polo se prezintă ca o persoană foarte laică, interesat de peisajele și obiceiurile diferitelor părți ale lumii, cu multe observații de ordin sociologic și antropologic. Așa cum ne-o demonstrează parcurgerea textului, Marco Polo ne apare ca o persoană cu o minte foarte bine organizată, cu o nesățioasă sete de cunoaștere, el fiind interesat pe tot parcursul perioadei sale asiatice de peisajul locurilor întâlnite, de vegetația, animalele, bogățiile locului, oamenii de toate categoriile, limba și religia acestora, localitățile, instituțiile politice, miturile, legendele, totul fiind pentru europeni un tablou mirific.

Ca explorator de tărâmurii necunoscute el este un observator meticulos al multor fenomene, precum uleiul care curge din pământ și gropile de foc (țițeiul și gazele naturale), pietrele negre incandescente care încălzesc apa (cărbunii), azbestul folosit la hainele care nu ard, poziția stelelor, descrie noi animale și plante, precum argalul, oaia lui Marco Polo (*Ovis ammon polii*), moscul (*Moschus moschiferus*), rinocerul indian (*Rhinoceros unicornis*), crocodilul indian (*Crocodylus palustris*), cocotierul (*Cocos nucifera*), sagotierul sau palmierul de pâine (*Metroxylon sagu*), abanosul (*Diospyros ebenum*) și numeroase specii de condimente. În plus, prezentarea unei diversități a animalelor și utilizarea lor cu semnificații geografice, biologice, culturale și, în cazul elefanților, specificitatea istorică, Marco Polo deschide calea reconsiderării nu doar a unor texte medievale, ci și a oamenilor și culturilor care le-au produs (Kinoshita, 2021).

În postura de narator liber, înclinat spre fantastic, surprinde diverse minuni, prezența lui Noe pe Ararat și cea a lui Alexandru Macedon și a celor Trei Magi în Persia, mormântul lui Adam în Sri Lanka, semnificație religioasă a peșterilor Mogao sau „Peșterile celor o mie de Buda”, lăsându-se sedus și de povestea lui Gog și Magog. Nu se dă bătut în fața multor încercări, acceptându-le, fie că este vorba de vaste deșerturi, ghețari și zăpezi perene pamiriene și tibetane, chemările șuierătoare ale spiritelor nocturne din Deșertul Takla Makan, Bazinul Tarim și Deșertul Gobi, de fapt „cântecul nisipurilor” sau „dunele cântătoare”, „angoasa împotriva canibalilor, căci

nicio ființă umană, nicio situație nu i se pare în afara vieții” (Bellonci, 2024, p. XII).

Pe lângă relatări asupra unor elemente importante din etapele sale pe drumul său spre reședința lui Kubilai Han, ce a durat aproape trei ani, Marco Polo este primul european care face descrieri ample ale Mongoliei și Chinei și în premieră despre sudul Siberiei, Vietnam, Burma, Siam, Sumatra, Java, Sri Lanka, India cu miturile și minunile sale, Zanzibar, Socotra, Madagascar, Abisinia.

Experiența câpătată în cei peste 20 de ani petrecuți într-un spațiu multicultural și-a pus amprenta pe profilul său, el nefiind un simplu comerciant și călător ci un ins ce a asimilat și s-a îmbogățit pe plan științific, cultural și spiritual cu elemente din diverse subculturi, de la cea mongolă, la cea chineză, cea a diverselor comunități din Indochina și India și, desigur, a diverselor triburi cu care a venit în contact, el achitându-se de „însărcinările literare și istorice pe care și le-a asumat” (Bergreen, 2022, p. 440). La traversarea Masivului Pamir (*Pamer*) în regiunea *Belor* semnalează prezența zăpezilor perene, făcând și observația surprinzătoare pentru nivelul științific al acelor timpuri: „Nicio pasăre zburătoare nu are un loc înalt acolo în frigul de acolo. Și dacă zici că focul, pentru frigul ăsta mare, nu este atât de limpede, nici de atâta căldură ca în alte locuri și nici nu miroase atât de bine să gătești carnea” („*Nul oisiau volant n'y a pour haut lieu et froit qui y est. E si vous di que le feu, pour cel grant froit, n'y e pas si cler, ne de tel chaleur comme en autre lieu, ne ne si pueent pas si bien cuire le viands*”; Pauthier, 1865, cap. XLIX, p. 133), întrebându-se „Poți găti ceva cu asta?” („*Nesi puo ben con quello cuocere cosa alcuna?*”, Ramusio, 1583, p.78).

În aceeași notă de fin observator și receptiv la fenomene naturale deosebite, el ne oferă, cu ocazia descrierii expediției mongole de cucerire a Japoniei din 1281, primele referințe despre un taifun masiv, cunoscut sub numele de „kamikaze” sau „vântul divin”: „Să știți că vânturile de tramontană suflau foarte tare și făceau mari pagube acestei insule pentru că avea puține porturi. Și vânturile suflau atât de tare încât navigarea marelui Han nu putea dura” („*Sachiez qui livens de tramontain venta moult fort et fist en ceste isle moult*

grant dommage pour ce qu'il avait pou de pors. Et venta si fort que la navie du grant Kaan ne pot durer"; Pauthier, 1865, cap. CLVIII, p. 544).

Având parte de multe întâlniri-surpriză în tot spațiul asiatic străbătut, precum un etnolog suficient de versat, Marco Polo ne aduce în atenție pentru prima dată obiceiuri și tradiții uimitoare, unele fiind privite cu mult dezgust „*Or, ce est mult mavesse mainere et male uçanse*”, p. 189 („Acestea sunt niște apucături rele și ticăloase”). Este de pildă interesat și relatează despre practicile istorice *sati* sau *suttee*, practicate în comunitățile hinduse, ceea ce a sedus imaginația europeană, flămândă de lucruri minunate (Pauthier, 1839, p. 1–2). Pe lângă prezentarea cu multă seninătate, în premieră pentru lumea creștină, a doctrinei hinduse de care se simte chiar atras – în vreme ce în perioada asiatică de început considera religiile necreștine ca fiind o fațetă a idolatriei (detalieri în Burgio, 2005), aplecându-se cu multă atenție și asupra tradițiilor călugărești budiste –, se oprește și asupra unor aspecte ciudate ale vieții sexuale, a fanteziilor matrimoniale, a moravurilor din spațiul chinezesc.

Un fapt esențial ce nici pe departe nu trebuie să fie neglijat este acela că în centrul acestui tablou dinamic și plin de culori exotice stă figura impunătoare a lui Kubilai Han, căruia îi face un portret înduioșător: „Numitul Kubilai Mare Han Signor de' Signori este de statură comună, adică nu prea mare, nici prea mic, și are membrele bine formate care corespund proporțional. Fața lui este albă, oarecum roșie și colorată, ceea ce pare foarte plăcut. Ochii sunt negri și frumoși, nasul este bine modelat și profilat” („*Chiamati Cublai gran Can Signor de' Signori, il qual e di comune statura, cioe non e troppo grande, ne troppo peciollo e ha le membra ben formate che proportionatamente si corrispondo. La faccia sua e bianca alquanto rossa i colorita che i sa parer molto gratioso. Gli occhi sono neri e belli, il naso ben fatto e profilato*”; Ramusio, 1583, p. 94–95). Fiind un apropiat al hanului, care avea mare încredere în el apreciindu-i calitățile, plasându-l în diverse demnități și încredințându-i misiuni publice, e de înțeles de ce Marco Polo, venerându-l, îi creează un portret apologetic, portret construit prin intermediul

a zeci de capitole dedicate celui care, până la el, era considerat de către europeni o forță demonică, urmaș al lui Ginghis Han, Întemeietorul. Ne sunt prezentate aspecte legate de viața sa cu incidență asupra politicii, economiei, strategiilor comerciale și financiare, alături de momentele ascensiunii sale, a luptelor și cuceririlor, a palatelor și curții sale, a orașelor și lucrărilor de infrastructură, a familiei, a festinurilor și expedițiilor de vânatoare, a concubinelor etc. Perceput ca fiind un despot absolut, avid de putere, adunând bogății imense, la portretul lui Kubilai se adaugă caracterul deschis la nou, cu sete de cunoaștere, dispus să asculte fel de fel de informații din diverse domenii, tolerant față de toate religiile – poate și pentru că mama sa era creștină nestoriană –, apreciind calitatea și loialitatea celor din jurul său, indiferent de neam, religie sau origine, războinic neînfricat, adesea răzbunător, sobru și totodată desfrânat, zgârcit și risipitor (t'Serstevens, 1972).

Povestitor, dar totodată și personaj principal, Marco Polo este privit chiar și astăzi ca fiind o figură eroică, scenele și incidentele în care a fost implicat fiind în cel mai înalt grad palpitate și dramatice, el manifestându-se bărbătește, curajos, perseverent, inteligent și cavaleresc (Towle, 2021).

Din punctul nostru de vedere, cititorul contemporan trebuie să privească opera poliană ca fiind un câștig timpuriu al europenilor, al omenirii, spre „ieșirea din spațiul interior”, spre alteritatea fundamentală, cu accente spre cea culturală și religioasă. Aspectele de alteritate sunt asociate cu nota de exotism a operei poliane, producând o tensiune între uimire, atracție și repulsie, fără să creeze un exotism prin intenție, deoarece a avut loc o familiarizare și „domesticire a străinului”, a lui Marco Polo și a cititorilor săi (Boutet, 2024). De asemenea, există suficiente temeiuri să privim *Le Devisement du Monde* ca fiind opera unui spirit modern, care manifestă o deschidere și o lipsă de prejudecăți, toate surprinzătoare pentru un om al timpului său. Privind obiectiv varietatea extraordinară de oameni și obiceiuri întâlnite în varii ocazii și spații, gata să înțeleagă aspecte ale măreției și spiritualității celuilalt, pe care niciun occidental nu-l cunoscuse sau chiar lăudase, Marco Polo anticipează de secole unele caracteristici incluzive ale exotismului modern (Sica, 2014).

Bibliografie

- Bellonci, M. (2024), *Nota introduttiva*, în *Il Milione di Marco Polo*, scritto in italiano da Maria Belonci, Mondadori Libri S.p.A., Milano, 305 p., XI–XIII.
- Bergreen, L., (2023), *Marco Polo. De la Venetia la Shangdu*, Editura ART, București, 487 p.
- Borbone, P.G., (2008), *A 13th-Century Journey from China to Europe: the Story of Mar Yahballaha and Rabban Sauma*, *Egitto e Vicino Oriente*, 31, 221–242.
- Boutet, D., (2024), *L'exotisme dans le Devisement du monde, en particulier dans le „Livre d'Inde”*, în Vogel, H.U., Theobald, U., (editori), *Marco Polo research: past, present, futur*, Tübingen Library Publishing, 299–314.
- Burgio, E., (2005), *Marco Polo e gli idolatri*, în Pasero, N., Barillari, S., (editori), *Le voci del Medioevo. Testi, immagini, tradizioni*, Edd. dell'Orso, Alessandria, 31–62.
- Burgio, E., (2009), „*Cartografie*” del viaggio. *Sulle relazioni fra la Mappamundi di Fra Mauro e il Milione*, *Critica del testo*, XII, 1, 59–106.
- Cicutto, M., (2009), *Introduzione*, în *Marco Polo, Il Milione*, BUR Rizzoli, Milano, 639 p, 5–55.
- Hedin, S. (1936), *Die Seidenstraße*, Brockhaus Verlag, Leipzig, 264 p.
- Kinoshita, S., (2021), *Sheep, elephants, and Marco Polo's Devisement du monde*, în Gilbert, J., Griffin, M. (editori), *Boydell & Brewer, D. S. Brewer*, 314–327.
- Pauthier, J-P. G., (1865), *Le livre de Marco Polo, citoyen de Venise, conseiller privé et commissaire impérial de Khoubilai-Khaân*, Didot, Paris, I – 514 p., II – 486 p.
- Pauthier, J-P. G., (1839), *Chine ou description historique, géographique et littéraire de ce vaste empire, d'après des documents chinois. Première partie, comprenant un résumé de l'histoire et de la civilisation chinoises depuis les temps les plus anciens jusqu'à nos jours*, Firmin Didot Frères, Paris, 647 p.
- Pipino, F., (1484), *De consuetudinibus et conditionibus orientalium regionum*, Gheraert Leeu, Gouda, 148 p.
- Polo Marco, (2018), *Le Devisement du monde* Testo, secondo la lezione del codice fr. 1116 della Bibliothèque Nationale de France, Edizioni Ca' Foscari - Digital Publishing, Venezia, 335 p.
- Ramusio, G.B. (1583) *Delle Navigationi et viaggi*, Secondo Volume, Venetia, Apressi i Giunti, Venetia, 761 p.
- Richthofen, F.v. (1877), *Über die zentralasiatischen Seidenstrassen bis zum 2. Jh. n. Chr.*, „Verh. der Gesellsch. für Erdkunde zu Berlin”, 4, 96–122.
- Romano, M. (2004), *Marco Polo, II- Más allá de la gran Muralla*, „Byblos”, Barcelona, 431 p.
- Sica, G., (2014), *Marco Polo incontra l'altro: modernità ed esotismo nel Milione*, „Forum Italicum”, 48, 3, 327–341.
- Stein, A., (1919), *Marco Polo's account of a mongol inroad into Kashmir*, „The Geographical Journal”, 54, 2, 92–103.
- Towle, G., (2021), *Marco Polo: his travels and adventures*, Left of Brain Books, 142 p.
- St'Serstevens, A. (1972), *Cartea lui Marco Polo*, Editura Eminescu, București, 389 p.
- Zorzi, A., (2008), *Extraordinarele călătorii ale lui Marco Polo*, Editura Orizonturi, București, 338 p.

Receptarea lui Eugen Barbu la Centenar (II)

Andrei Milca*

Am urmărit în prima parte a articolului dedicat **Centenarului Eugen Barbu – 2024** traseul sinuos al posterității autorului după 1989 și până anul trecut, când s-a depășit prejudecata înfierării biografiei în dauna operei și scriitorul a fost pus din nou sub lupa criticii obiective, după aproape trei decenii de tăcere relativă sau de respingere fanatizată. Am remarcat situația unui „paria” al culturii noastre, în ciuda a cel puțin trei capodopere - *Groapa*, *Princepele*, *Săptămâna nebunilor*, care pot sta oricând într-un top 50 al literaturii române la categoria romane. Evident, romancierul a avut de pățimit în posteritate din cauza publicistului prea ardent de la „Luceafărul” șaizecist și mai ales de la „Săptămâna” anilor ’70-’80, iar mulți dintre „clienții” săi statornici la rubricile de polemici și pamflet fiind încă în viață nu i-au putut sau încă nu-i pot trece prea ușor cu vederea anumite derapaje jurnalistice. Pe de altă parte, este și vina criticii de după 1990 că s-a încolonat aproape unanim la teza Monicăi Lovinescu, cum că Eugen Barbu este răul suprem al literaturii noastre și el trebuie judecat civic nu literar, eticul învingând 30 de ani esteticul iar criticii importanți, Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Eugen Negrici, Ion Simuț și alții considerând că „plagiatorului” i se pot imputa atât de multe încât ajunge să planeze un semn de întrebare asupra întregii sale opere.

Pornind de la aceste premise, numărul special 1037 din „Dilema veche”, consacrat lui Barbu la 100 de ani de la naștere, a fost și nu a fost neapărat o surpriză, pentru că mulți dintre semnatori au mers pe aceleași direcții trasate

anterior de Manolescu *et co* și doar câțiva dintre ei au avut curajul necesar al unei alte abordări, să îi spunem, imprevizibile – deși cam toate textele din grupaj converg către ideea că Barbu rămâne, dincolo de talentul indiscutabil și de valoarea reală ca scriitor, un personaj nefast al epocii sale; astfel, obsesia judecării permanente a omului, nu a operei, pare să nu fi fost depășită complet nici acum. Grupajul consacrat lui Barbu în „Dilema”¹ cuprinde critici tineri din aproximativ aceeași generație, unii crescuți la școala lui Nicolae Manolescu (inamicul nr. 1 în epocă al lui Eugen Barbu), alții la școala lui Eugen Simion, nici el scutit în anii ’70-’80 de adversitatea lui Barbu, cel care nu putea să ierte prietenia criticului cu Marin Preda. Sunt interesante unele reacții și nuanțări ale problemei din partea acestor recentți comentatori. În *Groapa, cazul și centenarul*, **Marius Chivu** se întoarce la „cel mai detestabil și mai controversat scriitor român din postbelicul literar românesc [...] spirit coleric și agresiv, lipsit de scrupule, oportunist literar și carierist politic”, considerând însă relevante literar și azi *Groapa* și *Săptămâna nebunilor*.² De ce nu și *Princepele*, totuși, dacă tot acceptăm cronotopul fanariot din *Săptămâna*...? Chivu reia previzibil bătătorita teză a lui N. Manolescu: „Numărul creditorilor lui Barbu este balzacian [...] originalitatea celui mai original roman al său, *Groapa*, care a părut incotestabilă la apariție, se cuvine privită cu circumspecție”. Sunt amintite „plagiatoarele dovedite” – hm, mai degrabă discutabile - în cel puțin două dintre romanele sale: *Princepele* (1969) – deși principalul contestatar, Fănuș Neagu, și-a retras mai târziu

*Dr., asistent de cercetare I.I.T.L., „G. Călinescu”, redactor Revista „Academica”

acuzățiile, declarând că totul a fost o glumă, un joc și că *Princepele* e o carte admirabilă - și *Incognito* (cele 4 volume, 1975-1980) – dar și acolo planează suspiciuni doar asupra vol. 3, nu peste toate cele 4 volume, iar în *Incognito 3* apare posibilă imixtiunea unei mâini răzbunătoare, a unui corector/colaborator la fișele de documentare ale romanului-fluviu (s-a speculat că ar fi vorba de *ghost writer*-ul Nicolae Paul Mihail). Totuși, se întreabă tânărul critic, ce rămâne valoros din opera literară a lui Eugen Barbu, cum o judecăm, inclusiv din punct de vedere etic și moral, și, în general, ce facem, cu „moștenirea” sa cultural-politică? Pornind de la aceste dileme, s-a conturat tocmai Dosarul coordonat de M. Chivu. **Angelo Mitchievici**, în *Dilemele decadenței*, merge abrupt pe linia demolatorilor comentatori nouăzeciști: „Figură pestiferată a istoriei literare românești, apărător al protocronismului și detractor al multor scriitori talentați la revista «Luceafărul» pe care a condus-o din 1963 [**sic**, anul implementării „echipei Barbu” este 1962!, chiar dacă „șefia” acestuia este omologată în caseta tehnică abia în 1963; iar „Luceafărul” perioadei Barbu 1962-1968 nu are de-a face cu protocronismul; termenul lui Edgar Papu e lansat oficial abia în 1974, discuțiile despre protocronism în „Luceafărul” au avut loc mult după ce Barbu nu mai lucra acolo]; „plagiator dovedit cu scandal, mușamalizat pentru apartenența scriitorului la marile cercuri politice, detestat de majoritatea membrilor breslei scriitoricești, resentimentar și calomniator abonat la mâna largă a partidului, fondator, după revoluția din 1989, alături de un alt apologet ceaușist, Corneliu Vadim Tudor, al revistei «România Mare» și a partidului naționalist-șovin cu același nume, Eugen Barbu ilustrează în literatura română *situația paradigmatică a despărțirii talentului de etică*” 3. Așadar, o mare de defecte, un șir de învinuiri eterne, pe linia binecunoscută a eliminării lui Barbu. Când însă poate să se detașeze de Barbu individul, Mitchievici mai izbutește pe alocuri și o receptare pertinentă a cărților esențiale. Articolul cel mai echilibrat din grupaj pare al lui **Bogdan Crețu** - „*Biografia detestabilă*” și „*opera admirabilă*”. El crede că Barbu a fost „un amestec teribil de temperament coleric și carierism politic”. Printre țintele predilecte s-au numărat Marin

Preda, Monica Lovinescu, discipolii lui Noica de la Păltiniș (**n.n.** - deși filosoful a publicat chiar în „Săptămâna”, în 1975, fiind și premiat de revistă în 1978) și, în fine, tinerii poeți optzeciști. „În afara câtorva ciraci, strânși în jurul revistei «România Mare» și al partidului cu același nume, cine să mai stea să judece calm asupra faptului că *Eugen Barbu nu fusese mereu personajul nefrecventabil din ultimii ani ai comunismului și că, în pofida tuturor păcatelor care i se imputau, era totuși autorul unor cărți bune și foarte bune*, incontestabile dacă vrem să înțelegem fenomenul literaturii române sub comunism? Cum îl citim pe Eugen Barbu azi, într-un moment de acalmie etică, într-un regim normalizat al lecturii, ieșit din tensiunea anticomunismului (poate igienic, dar sigur limitativ) specific anilor '90? [...] *Groapa se dovedește o carte care a contribuit la erodarea realismului socialist... alături de alte câteva titluri rămâne una dintre cărțile fundamentale ale literaturii române din timpul comunismului*” 4. Eugen Barbu s-a păstrat, în cele mai bune dintre nuvelele sale, „un prozator valabil în primul rând stilistic”. La conducerea revistei „Luceafărul” a sprijinit, o vreme, debutul unor scriitori tineri ori problematici (**n.n.** - Paul Goma, printre ei, care-l caracterizează pe Barbu, paradoxal, într-un interviu din 1977 la „Europa Liberă”, drept „un om cum nu se poate mai deschis și mai necesar, un om care știa gazetărie și știa cum se lansează un debutant!”). Dacă la *Princepele* prozatorul a putut folosi scuza tehnicii colajului (cartea ar fi trebuit să se subintituleze, spune el, nu roman, ci „compilație istorică”), în cazul volumului III din *Incognito* (1979) lucrurile par mult mai clare. „Nu există dubii: Eugen Barbu a plagiat! Dar întregul scandal a fost nu numai o reacție de apărare a unor practici deontologice, ci și una dintre cele mai deschise confruntări din câmpul cultural al ultimelor decenii de comunism. [...] În realitate, s-au înfruntat acolo scriitorii «rezistenți prin cultură» cu partea înregimentată, protejată de Partid” – iar Crețu înțelege că mizele scandalului *Incognito* au fost implicit politice. Concluzia lui B. Crețu reprezintă punctul principal al receptării dosarului dilematic: „Nu e adevărat că doar oamenii demni scriu opere demne de admirat. Se scrie nu numai cu partea bună, admirabilă, ci și cu

aceea întunecată. Eugen Barbu rămâne un personaj contradictoriu, un scriitor-cheie pentru cine vrea să studieze câmpul literar din timpul regimului comunist, dar și autorul unei opere care, iată, face față unei lecturi calme, estetice, dar și ideologice. *Groapa*, câteva nuvele din *Oaie și ai săi* ori *Prânzul de duminică*, parabolele decadente *Princepele* și *Săptămâna nebunilor* sunt titluri de neocolit”. Și **Alexandru Dumitriu**, în *Montaje despre un mare prozator*, semnalează părțile pozitive ale mentorului cultural, promoterul de la Cenaclul „Nicolae Labiș”: „Cândva, la Cenaclul «N. Labiș», care funcționa pe lângă revista «Luceafărul», sub conducerea lui Eugen Barbu, tineri ai promoției șaizeciste cunoscuseră și solidaritatea prozatorului. Iar în paginile hebdomadarului dirigit de același romancier între 1962 și 1968, de la un punct semnau frecvent, ca o consecință a liberalizărilor premergătoare și ulterioare Congresului al IX-lea, scriitori care fuseseră vreme îndelungată ostracizați” 5. Un aspect interesant remarcat de Dumitriu ține de *Istoria polemică* a scriitorului: Pompiliu Marcea identifica în *O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent: poezia română contemporană* (1975), „alături de cele trei mari romane, o capodoperă”, „cea mai bună «critique de maître» (critică a creatorilor) ce s-a scris la noi în ultimele decenii, înrudită cu *Portrete lirice* (1936) de Ion Pillat și *Studii și portrete literare* (1963) de Al. A. Philippide, superioară însă ca expresie și talent portretistic”. **Iulian Bocai**, prin *Ce trebuie să faci ca să nu mai fii citit*, vorbește despre receptarea filtrată prin acest ecran al experienței trăite, al celor ce încă se află în viață fiindu-i contemporani lui Barbu și care nu îi pot accepta nici acum derapajele. Dacă facem abstracție de teza manolesciană – „De îndată ce știi că opera pe care o citești nu aparține cu totul autorului ei, suspiciunea asupra ei planează în tot și nu mai ai ce să-i faci”, crede Bocai, „sunt lucruri care pot fi încă salvate din opera lui, mai ales într-o literatură care nu-și permite luxul etic de a arunca o operă întreagă la groapa istoriei doar ca să se salveze de disconfortul de a citi într-o zi, din întâmplare, ceva ce-i lezează sentimentul moral. Nu cred că Barbu e un scriitor mare, dar *Groapa* rămâne un roman bun [...] și până

și-n *Principele* sunt pagini de foarte bună literatură” 6. **Oana Soare**, în *Cele trei „Grații” ale „Împăratului Mahalalei”* analizează, din punct de vedere documentar, al istoriei literare, seria operelor realist-socialiste – proze scurte, nuvele, considerând că Barbu realizează, alături de Petru Dumitriu, cele mai reușite modele din acest gen ingrat 7. **Cosmin Ciotloș**, în *Cu ură și abjecție*, pornește greșit de la premisa că „la o monografie nu s-a înhamat nimeni (n.n. – ignorând voit sau nu volumul din 2013, *Fețele lui Ianus și măștile scriitorului*; și, din câte știu, mai scriu acum cărți despre Barbu aceiași Al. Dumitriu și B. Crețu). Ciotloș se întreabă „o fi omul, om și opera, operă, dar sunt ele chiar disjuncte?; Când e el însuși, fiindcă, știm, nu întotdeauna e, scrisul lui Eugen Barbu îl somatizează pe Eugen Barbu. Nu mă refer la imaginarul propriu-zis, ci la anumite seve, ca să le zic așa, subcutanate, delicioase în felul lor pentru ceea ce mărturisesc ele intim, dincolo de prestația publică descurajantă și decepționantă” 8. Același Nicolae Manolescu sesizase pe vremuri, când putea să scrie detașat despre valoarea lui Barbu, că *Groapa* e, „politicește, cel mai curat dintre romanele publicate în deceniul al șaselea (peste *Moromeții*, peste *Bietul Ioanide* și, evident, mult deasupra demonstrativei *Cronici de familie*)”. Ciotloș percepe și latura kamikaze a scriitorului – pe care, de altfel, o identificasem în 2013, în monografia amintită, *Fețele lui Ianus...* - „Ce mi se pare însă de neocolit pentru sensibilitatea lui Eugen Barbu e înclinația temperamentală spre bruschețe, spre violență, spre meleu. N-aș deriva-o din practica pamfletului, căci aceasta mi se pare mai degrabă un corolar: deși a scris, ani de-a rândul, în publicații dintre cele mai variate pe teme tot atât de diverse și cu rezultate nu o dată notabile, reacțiile acestea dau seama în primul rând de o umoare și-abia în al doilea de un stil. [...] Nu-i oare mai onest față de toată lumea (chiar și față de Barbu) să admit că valoarea le vine din cantitatea de fiere pe care acesta o secretă și o drenează în scris? Și pe care numai el o poate controla așa?”. La puțin timp după apariția grupajului, fostul director al publicației, **Andrei Pleșu**, în nr. următor al „Dilemei”, se arată vizibil deranjat prin *O notă, o stare, o zi...* 9 și nu înțelege de ce trebuia un întreg dosar Barbu în fosta sa revistă și, mai mult,

o fotografie a scriitorului pe prima pagină a publicației. Pleșu este nemulțumit că „explozia bruscă, într-un număr de revistă, a unui *singur* caz (masiv discutabil), «provocat» de invocarea cordială a «centenarului», e nelalocul ei și dă o imagine proastă și celui care a propus Dosarul, M. Chivu, și întregii redacții care l-a acceptat fără explicații” – uitând, totuși, că în ciuda nefrecventabilității invocate a lui Barbu, A. Pleșu însuși a semnat – e drept, doar un text – în paginile „Săptămânii” din 1974, după ce și fusese lăudat în anii ’70 de mai multe ori în paginile acesteia, văzut ca un critic de artă de viitor. Tot în nr. 1038, prin *O lecție de responsabilitate*, **Sever Voinescu**, actualul conducător al revistei, îi răspunde lui Pleșu, punând miza dosarului pe pornirea de la un caz frapant și relația dintre estetic și etic. „Ni s-a părut că Eugen Barbu este *un caz* (așa am și vrut să-l tratăm, ca pe un caz) tocmai pentru că a fost, indiscutabil, un tip nociv, care a făcut mult rău și care a pactizat fățiș cu sistemul de represiune comunist. [...] Fotografia aceea, însoțită de titlul *Centenar Eugen Barbu*, este cu totul înșelătoare. E înșelătoare în raport cu textele din Dosar – care numai encomiastice nu sunt!” **10**.

În completarea dosarului dilematic, se adaugă și un articol din „România literară”, *Frica de frică* de **Vasile Spiridon** (cumva în continuarea altui text de recuperare al lui Spiridon, din 2023, *Un exaport ratat*, R.L., nr. 36, la 30 de ani de la moartea lui Barbu): „Admirat și judecat, iubit și denigrat nu neapărat în egală măsură, Eugen Barbu a rămas cel *mai controversat scriitor al perioadei noastre postbelice*. [...] Scriitorul s-a salvat în fața posterității prin trei romane (*Groapa*, *Princepele* și *Săptămâna nebunilor*), a căror valoare estetică răscumpără, fie și măcar în parte, minusurile înregistrate în celelalte opere” **11**. Cazul Eugen Barbu, afirmă Spiridon, este mai încălțit decât al oricărui alt scriitor din generația lui, pentru inerentul motiv că i se pot cu greu răsfira criteriile estetice, biografice și morale. Peste doi procurori iacobini și instanțe morale pure dăm și în 2024, ca și în anii ’90, doar că acum nu se mai numesc O. Șimonca sau Alina Mungiu ci Ștefan Colceriu și Otniel Vereș. Pe platforma online „Republica”, **Ș. Colceriu**, prin *Damnatio memoriae pentru Eugen Barbu*, se referă condescendent la „una dintre cele

mai sinistre prezențe publice din anii comunismului”, ducând complet inestetic direcția discursului anti Barbu înspre etico-politic și... partidul AUR **12**. Pentru Colceriu, E. Barbu rămâne doar un mare odios, autor compromis și *de mâna a zecea* (!), cu constatări evident exagerate - „Eugen Barbu este cel care a imaginat, a întreținut și a propagat scenariul fatidic al naționalismului comunist (!) Cred că e clar de ce Eugen Barbu trebuie aruncat în uitare, cu toată creația lui nu numai de doi bani, dar toxică până în fundul iadului”. Îl completează colegul **Otniel Vereș**, cu *Fripturismul scriitoricesc român*, o denigrare nu doar a subiectului Barbu, ci și o înfierare în maniera dogmatică a anilor ’50 a colegilor ce au avut curajul să îi dezgroape memoria: de ce „impozanți și agreați critici literari, care dau tonul canonului literar românesc, se înjugă la analizarea savant-obiectivă a unei canalii morale este stupefiant [...] doar că aici ar trebui să intervină busola morală (dacă o avem) care să ne ajute să deosebim între ceea ce putem «spăla» și cerne și ceea ce trebuie să rămână pentru totdeauna în hăul istoriei. [...] La așa scriitori, așa critici!”, conchide impetuos-acuzator semnatarul **13**. Pe *facebook*, intervine în favoarea scriitorului **Paul Cernat**, cu două opinii: „1. Chiar nu mai pot cu moralita de serviciu, împinsă până la malpraxis critic. Pe o platformă online (Republica) Otniel Vereș - dar așa gândesc și scriu mulți: v., tot acolo, Ștefan Colceriu, care cere, scurt pe doi, *damnatio memoriae*... - le trage un perdaf conspiraționist colaboratorilor la dosarul tematic al «Dilemei vechi» despre Eugen Barbu, numindu-i fripturiști (și, în genere, niște demisionari moral avizi de parvenire...) pentru că și-au permis să «disece obiectivist» producția unei «canalii». Parvenire unde? Că establishment-ul intelectual de azi e până una-alta dominat de atitudini ca ale d-lui Otniel Vereș. Ah... o fi semn de fisură, pericol etic, slăbire a vigilenței, împăciuitoism relativist, trădare - deci: alertă în front... În fine, totuși aș vrea și eu să știu ce «fripturi» au câștigat și de la cine colaboratorii acestui dosar inițiat de Marius Chivu - unii dintre ei chiar *excesiv de critici* chiar la adresa scrierilor valide ale unui scriitor postbelic de vârf (sâc! sâc! din Isarlâk), cu toate inegalitățile și derapajele lui. Mai degrabă avem de-a face,

după 30 de ani, cu un timid act de curaj - curajul normalității în discutarea literaturii din afara tranșelor unde unii au încremenit până la sfârșitul timpului precum soldatul japonez celebru. Până una-alta, i-aș sfătui pe acești strașnici străjeri ai moralității politice să citească paginile despre literatura valabilă a lui Eugen Barbu scrise de critici ca N. Manolescu sau E. Negrici, care numai de «barbism» ideologic nu pot fi acuzați, și să le compare tonul și evaluările cu cele ale comentatorilor din «Dilema veche». S-ar putea să aibă surprize. 2. Faptul că Eugen Barbu... se bucură de o vizibilă reconsiderare literară, inclusiv în rândul tinerilor, în pofida tuturor tinichelelor moral-politice posibile pe care biografia lui le poartă cu sine, mă face să fiu ceva mai încrezător în puterea literaturii de calitate de a ieși la suprafață, ca untdelemnul, peste timp și mode” 14. Intră în scenă și **Dorin Tudoran**, cu un text reluat și de Liviu Antonesei pe blog, *Cameră de laudat vs cameră de criticat*: „Cum era de așteptat, centenarul nașterii lui Eugen Barbu a stârnit comentarii dintre cele mai diverse. Terenul neutralității dintre *Etici* și *Estetici* ba s-a micșorat, ba s-a lărgit. Excesele unor comentatori cunoscuți s-au amestecat cu cele ale unor necunoscuți, oferind dezbaterilor o culoare popular-democrat-purpurie. Din fericire, n-au lipsit opiniile echilibrate care au dat eticului ce este al eticului, esteticului ce este al esteticului și întregului ce nu i se poate contesta” 15. Deși în jumătate din text Tudoran, și el o victimă preferată a verbului caustic barbian la rubricile *Găgă* și *Săptămâna pe scurt* din anii '80, îl stigmatizează încă pe Barbu, în cealaltă jumătate, îi persiflează și pe eternii intoleranți de genul lui Mihăieș: „Azi, unii par dispuși să ne ofere o *cameră de criticat* pentru *chambre à coucher*. Mă întreb de ce m-ar putea interesa opiniile unui universitar, membru prin tot felul de comisii și colegii de redacție, prezent în juriile unor premii literare, autor care, mai an, scria: «Mărturiile celor din închisori își aduc aportul la această incriminare necesară...»?” **Carmen Mușat**, cu *Un anti-model*, apare cu un discurs previzibil radical, nimic nou sub soarele contestatarilor pe viață și pe moarte ai lui Barbu. Aceleași povești, securitatea, comunismul naționalist, plagiatul, la pachet cu... obsesia mărcii

OTV/scandal, postul de mahala unde a ajuns însă, Vadim Tudor, nu Barbu însuși - decedat încă din 1993... Mușat pare și slab documentată – Fănuș Neagu a retractat acuzele la așa zisul plagiat din *Princepele* (a se vedea interviul dat în 1982, în „Flacăra”, lui Ilie Purcaru). Iar „Săptămâna” în 20 de ani de existență a fost, totuși, ceva mai mult decât numai „portavocea Securității ceaușiste” 16. Pe același ton dar mai abrupt, **Mircea Mihăieș**, în *Fiecare cu centenarul lui*, face o delimitare clară între centenarul agreat de el, al Monicăi Lovinescu, *versus* cel pe care îl respinge în continuare și după 30 de ani de la articolele incriminatoare din anii '90 (vezi nr. precedent din „Academica”) și numește dosarul din „Dilema” „un puseu de iresponsabilitate și o făcătura ideologică, menită să resuscite un cadavru putrezit” (!) 17. Barbu e, în mintea lui Mihăieș, un producător de sublitteratură, *Groapa* – o carte lipsită de valoare estetică, plus o întreagă colecție de jigniri post-mortem, marcând cramponarea într-un circuit inchiizitorial din care semnatarul nu mai poate ieși din 1990 încoace. **Radu Ioanid**, în „Revista 22” vorbește despre *Dilema Veche* și „Dosarul” *Eugen Barbu: o eroare prin omisiune*, mergând pe linia detractoare Mușat-Mihaieș și punându-i lui E. Barbu în cărcă toate făcutele și nefăcutele, reducându-l din nou pe scriitorul Barbu doar la anexa sa mai puțin izbutită, C.V. Tudor: „Eugen Barbu a făcut enorm de mult rău. Protocronist, huligan, nomenclaturist, mahalagiu, antisemit, ultranaționalist și xenofob, Barbu a atacat în imunda sa fițuică «Săptămâna culturală a capitalei» pe mulți dintre confrății săi, prin campanii publice și delațiuni [...] dacă opera literară a sa a fost analizată din plin de «Dilema Veche», mizeria sa politică a fost aproape total ignorată. Un exercițiu etic ratat deci și, în cel mai bun caz, o eroare prin omisiune” 18. Ca o reacție la articolul deja elucubrănt al lui Mihăieș și la linia de forță dogmatică Mușat-Ioanid a revistelor înfrățite „Observatorul Cultural-22”, se poziționează imprevizibil ca arbitru tocmai... **Nicolae Manolescu**: *Să redeschidem sau nu „cazul” Eugen Barbu?*, în practic ultima intervenție importantă a criticului dinainte de brusca dispariție, la puțin timp după acest text. Articolele din „Dilema veche” i se par consistente,

vizând cu obiectivitate chiar și aspectele litigioase. Manolescu înțelege că, odată cu trecerea timpului, nimeni nu mai este interesat de om. Și probabil nici de operă, „care nu are anvergura literară atribuită de către unii comentatori” (n.n. – dar el însuși remarcase cinstit anvergura și lăudase aceeași operă până pe la finele anilor '60!) **19**. „Pleșu are o remarcă bună: generația noastră care i-a fost contemporană la propriu autorului lui *Incognito* este mult mai sensibilă la imoralitatea omului decât generația 2000. [...]”, mai crede Manolescu, impunând totuși un ton echilibrat al discuției și lăsând cumva, în 2024, o portiță de deschidere prin acceptarea reîntrării în canonul literar a operei barbiene. Cu detașare și umor privește din altă perspectivă „cațavencul” **Florin Iaru**: *Infatigabila plăcere a silfidelor de a interzice sexul neprotejat* – mult mai echilibrat decât preopinienții săi, deși el însuși fusese o țintă predilectă a lui Barbu în anii '80. „S-au împlinit 100 de ani de la nașterea lui și, după atâția ani de tăcere, când respectuoasă de te apucă voma, când principială de te podidea sughițul, dilematicii s-au gândit că n-ar fi rău să redeschidă dosarul, de dată asta cu seninătate, cu acribie și cu instrumente adecvate: pensetă, bisturiu și mască de gaze. Nu am vorbi azi de Barbu (cum nu merită să dăm nici o ceapă degerată pe A. Toma și compania, care nu au fost, niciodată, niciunde, altceva decât niște imbecili vanitoși umflați cu pompă de partid) dacă Barbu n-ar fi nițel altceva. Ticălos cât cuprinde, răzbunător, ranchiunos, megaloman, a urât din rărunchi breasla scriitorilor (atenție, atitudinea asta se moștenește, chiar fără acces la butoane), nu a fost lipsit de talent, ba mai mult, a lăsat în urmă trei romane care se pot citi și azi cu plăcere, fără să te ții de nas” **20**. Iaru îl ironizează și el pe M. Mihăieș (specialistul în interziceri): „Dar lipsit de talent nu a fost Barbu și orice cititor cinstit, care rupe coperta și pagina de frontispiciu, poate citi liniștit, ba chiar cu delicii, și *Groapa*, și *Săptămâna nebunilor*, și *Princepele*. Villon, se spune, va fi fost hoț și criminal. Da, dăm omul la o parte, dar păstrăm cartea. Că, dacă ar fi să luăm istoria literaturii după morală, am îngropa jumătate din ea... Un autor poate fi o canalie. Contemporanii (confrații) lui vor fi avut de suferit enorm din cauza lui. Dar, dacă vrem să știm, să înțelegem și, mai

ales, să nu repetăm o istorie nenorocită, *e bine să cercetăm, nu să credem*. Pentru că *boala interzicerii se ia ușor* și nu se vindecă nici la umbra nucului bătrân”. *En fin*, **Alexandru Dumitriu** revine în „R.I.T.L.” cu un text mai bogat și pe alt culoar decât cel din „Dilema”, demontând cu acribie și categoric atât teoria plagiatului parțial al *Gropii* după *Hotel Maidan* de Stoian Gh. Tudor (articolul așa zis „bine documentat”, apud C. Mușat, apărut în „România literară” nr. 20, din 2016, în care Theodor Rogin se chinuia să demonstreze că „până și și mult-lăudatul roman *Groapa* a profitat din plin de o serie de «preluări» și «adaptări» din romanul *Hotel Maidan*”), cât și pe cea manolesciană a plagiatului „global” al operei barbiene, ajungând la o concluzie cât întreg **anul Eugen Barbu 2024** al unei recuperări – și academice – nu doar necesare ci și obligatorii: „Eugen Barbu a fost un personaj al contrastelor, un mizantrop impulsiv, dublat de un sentimental și un melancolic, înfățișându-și cu parcimonie această din urmă fațetă. Un însingurat orgolios care preferă să-și adâncească înfrângerea decât să părăsească lupta publicistică, spre a-și înălța opera literară [...] Am cunoscut, de-a lungul anilor, nu puțini literați. M-am convins că lumea scriitoricească nu e populată de îngeri, cum plastic scria cândva profesorul Eugen Simion. Literați care văd în autorul *Gropii* doar un personaj abject pot avea ei înșiși uneori conduite nedemne. Indivizi pentru care Eugen Barbu este doar un execrabil plagiator își pot însuși fără scrupule munca altora, își pot aroga cu dezinvoltură meritele altora. Unii, sub masca aleselor maniere, pot camufla vanități veninoase, fără să își exhibe antipatiile prin rânduri pamfletare, precum fostul redactor-șef al *Săptămânii*..., ci prin manevre de culise, prin murdare sabotaje, intrigi, nedreptăți. Aceiași pot puncta cu aplomb atitudinile infamante ale lui Eugen Barbu. Atitudini infamante care, neîndoielnic, nu se pot anula ori diminua prin raportarea la deficiențele unora dintre detractorii săi. Nu sugerez nici pe departe o astfel de nivelare morală. Vreau numai să subliniez că e incorect ca literatura durabilă a lui Eugen Barbu să fie persecutată din cauza derapajelor și turpitudinilor omului Eugen Barbu. Căci dacă am judeca literatura prin recursuri etice, mă tem că prea multe opere ar trebui anatemizate” **21**.

În loc de concluzii

După cum observăm, față de anii precedenți, Eugen Barbu a fost intens analizat în anul său centenar, în trei abordări diferite ca demonstrație: pentru unii comentatori radicali, care nu mai pot veni cu nimic nou în discursul lor înghețat încă din anii '90, de tipul M. Mihăieș, C. Mușat, R. Ioanid, A. Pleșu, sau pentru mai tinerii platformiști de la Republica, Barbu nici nu există, i se neagă în continuare orice fel de importanță și prezență literară și este gratulat cu același gen de adjective cu care fusese demantelat și în presa de dreapta dintotdeauna, comentatorii căzând exact în acea extremă de care îl tot acuzau pe E. Barbu că s-ar fi situat la vremea lui; o altă abordare, de „centru”, ceva mai rezervată dar adevărată/sinceră, reușind să treacă peste partea biografică/etică și omologând doar partea estetică, o reușesc comentatorii ce nu văd totul doar în nuanțe gri, devenind relativ mai detașați la ora lui 2024, ca N. Manolescu, V. Spiridon, F. Iaru, chiar și D. Tudoran, care înțeleg că vremea răfuieiilor a trecut și, oricât le-ar fi fost de antipatic în trecut individul numit Barbu, ceea ce a scris de valoare este cu totul altceva decât el însuși, iar câteva dintre operele sale chiar merită a fi readuse în actualitate; în ultima categorie, unde se situează și subsemnatul, avem comentatori care au încercat să se apropie cu atenție, răbdare, toleranță, și chiar cu o „vinovată plăcere a (re) lecturii” de reala literatură a unui autor controversat dar neignorabil: Paul Cernat, Bogdan Crețu și Alexandru Dumitriu, care au înțeles că nu se poate insista la infinit doar pe componenta etică și pe păcatele publicistului, acid pamfletar, sau pe ale „plagiatorului de serviciu”, și că avem nevoie de o reluare just critică din punctul de vedere estetic al operei barbiene și al reșezării autorului atât de nedreptățit în ultimii 35 de ani în circuitul literar firesc din care a lipsit atâta vreme.

Note

1) Grupajul din „Dilema Veche” îl repune în discuție pe Eugen Barbu din perspectiva generației tinere de critici, prin următoarele texte: *Dosar Eugen Barbu: Groapa, cazul și centenarul* de Marius Chivu, *Cu ură și abjecție* de Cosmin Ciotloș, *„Biografia detestabilă” și „opera admirabilă”* de Bogdan Crețu, *Montaje despre un mare prozator* de Alexandru Dumitriu, *Dilemele decadenței* de Angelo Mitchievici, *Ce trebuie să faci ca să nu mai fii citit* de Iulian

Bocai, *Cele trei „Grații” ale „Împăratului Mahalalei”* de Oana Soare (toate articolele în **Dosarul Eugen Barbu – 100, „Dilema Veche”, nr. 1037 din 22 febr.-28 febr. 2024**);

2) Marius Chivu - *Groapa, cazul și centenarul*, „Dilema Veche”, nr. 1037, 22 febr.-28 febr. 2024

3) Angelo Mitchievici - *Dilemele decadenței*, idem

4) Bogdan Crețu - *„Biografia detestabilă” și „opera admirabilă”*, idem

5) Alexandru Dumitriu - *Montaje despre un mare prozator*, idem

6) Iulian Bocai - *Ce trebuie să faci ca să nu mai fii citit*, idem

7) Oana Soare - *Cele trei „Grații” ale „Împăratului Mahalalei”*, idem

8) Cosmin Ciotloș - *Cu ură și abjecție*, idem

9) Andrei Pleșu - *O notă, o stare, o zi...*, „Dilema Veche”, nr. 1038, 29 febr. – 6 martie 2024

10) Sever Voinescu - *O lecție de responsabilitate*, idem, nr. 1038

11) Vasile Spiridon - *Frica de frică. Eugen Barbu (1924-1993)*, „România literară”, nr. 8, 23 febr. 2024

12) Ștefan Colceriu - *Damnatio memoriae pentru Eugen Barbu*, 24 februarie 2024, **platforma** online „Republica”

13) Otniel Vereș – *Dar așa gândesc și scriu mulți/ Fripturismul scriitoricesc român*, 26 februarie 2024, **platforma** „Republica

14) Paul Cernat – *Centenarul Eugen Barbu*, **facebook**, 24 și 26 februarie 2024

15) Dorin Tudoran - *„Cameră de lăudat” vs „cameră de criticat”*, text reluat de Liviu Antonesei pe **blog**, 28 februarie 2024

16) Carmen Mușat - *Un anti-model*, „Observator cultural”, nr. 1198, 5 martie 2024

17) Mircea Mihăieș - *Fiecare cu centenarul lui*, „România literară”, nr. 10, 8 martie 2024

18) Radu Ioanid - *Dilema Veche și „Dosarul” Eugen Barbu: o eroare prin omisiune*, „Revista 22”, 11 martie 2024

19) Nicolae Manolescu - *Să redeschidem sau nu „cazul Eugen Barbu?”*, „România literară”, nr. 11/15 martie 2024, rubrica *Ochiul magic*

20) Florin Iaru - *Infatigabila plăcere a silfidelor de a interzice sexul neprotejat*, „Cațavencii”, 4 aprilie 2024

21) Al. Dumitriu – *Un centenar între adevăruri și mistificări : Eugen Barbu la judecata de apoi a posterității*, „R.I.T.L.”, nr. unic 2024, decembrie 2024

Bibliografie selectivă

Revista „Săptămâna” – colecția din anii 1970-1989; revista „România Mare”, colecția din anii 1990-1993; **Andrei Milca – Fețele lui Ianus și măștile scriitorului. Eugen Barbu – viața și opera**, Ed. Niculescu, 2013

Manoilescu și patru proiecții asupra economiei românești interbelice

Robert Păiușan*

Niciun alt gânditor economic și/sau social-politic din secolul al XX-lea nu și-a legat numele de atât de multe proiecții doctrinare asupra lumii din perioada vieții sale precum inginerul de formație și economistul prin vocație Mihail Manoilescu. *Omul care visa idei*, așa cum îl descriau apropiații săi, a fost, rând pe rând, promotor al neoliberalismului, autor al unor variante proprii cu certe elemente de originalitate ale naționalismului economic și, respectiv, corporatismului, socialist utopic întârziat, adept al totalitarismului, precursor al dependentismului – și încadrările pot, la rigoare, să continue. Cel mai mic numitor comun al tuturor acestora este situarea lor în perimetrul celui de-al treilea drum de evoluție a societății omenesci, aflat între liberalism și marxism.

În două decenii și jumătate de prezență în lumea ideilor, dar și a faptelor, Manoilescu a proiectat, succesiv, patru variante de organizare economică și social-politică a României, la care mă refer succint în continuare.

În prima parte a anilor 1920, el s-a situat pentru puțin timp pe pozițiile neoliberalismului, căruia îi asocia proprietatea privată în economie, aparținând investitorilor din țară (etnic români și minoritari) și din străinătate, o politică comercială externă protecționistă și un regim politic monarhic constituțional. Principala sarcină economică a momentului era refacerea economică a țării și punerea în valoare a resurselor ei naturale și umane, inclusiv pe calea constituirii unor monopoluri de stat în subramuri economice-cheie, așa cum rezultă din contribuțiile din acei ani, începând

cu prima sa carte, *Politica producției naționale*, apărută în 1923.

În a doua parte a deceniului, din poziția de demnitar (a fost subsecretar de stat la Finanțe în guvernul Averescu din 1926–1927), industriaș și publicist, Manoilescu a ajuns să cunoască mai bine realitățile – și, implicit, deficiențele – economiei autohtone. Cartea lui de căpătâi și capodopera literaturii economice românești, *Théorie du protectionnisme et de l'échange international* (Teoria protecționismului și a schimbului internațional), cunoscută cu titlul abreviat de *Teoria protecționismului*, își propunea, în esență, să identifice căile de îmbunătățire a poziției, resimțite ca nesatisfăcătoare, ocupate de țara noastră în economia mondială. Soluțiile sale aveau în vedere stimularea industrializării țărilor predominant agricole, de felul României din prima jumătate a secolului al XIX-lea, prin adoptarea unui protecționism vamal diferențiat în funcție de productivitatea ramurii respective și, în paralel, instaurarea unei noi ordini economice și social-politice mondiale, pe care o descria drept un „socialism al națiunilor”, în măsură să atenueze și, în timp, să înlăture inechitățile, reflectate în comerțul internațional, dintre munca industrială și cea agricolă. Cartea a cunoscut ediții în limbile engleză, portugheză în Brazilia și italiană, toate în 1931 și spaniolă în 1943, precum și o ediție în limba germană, diferită de ediția princeps, în 1937, care a fost tradusă în românește și publicată în 1986 și 2012.

Recomandările formulate în *Teoria protecționismului* anunțau trecerea la o nouă proiecție asupra economiei românești. Aplicarea

*Profesor universitar pensionar, ASE București

lor impunea, avea să constate Manoilescu imediat după apariția cărții, o reformă structurală a statului român, sintagmă prin care înțelegea o sumă de prefaceri economice și social-politice de orientare corporatistă. În 1930–1931, ca demnitar (a fost, succesiv, ministru la Lucrări Publice și Comunicații, ministru la Industrie și Comerț și guvernator al Băncii Naționale a României) la începutul domniei lui Carol II, el preconiza adoptarea unei variante actualizate a corporatismului medieval românesc și instituirea unui regim monarhic autoritar. După mazierea sa la sfârșitul anului 1931, avea să elaboreze o variantă proprie a corporatismului, despre care considera că se plia cel mai bine atât pe așteptările imediate, cât și pe firea și idealurile perene ale poporului român. Volumul său reprezentativ pe această temă, *Le siècle du corporatisme. La doctrine du corporatisme intégral et pur* (Secolul corporatismului. Doctrina corporatismului integral și pur), cunoscut ca *Secolul corporatismului*, a fost publicat tot la Paris în 1934, cu reeditare în 1936 și ediție românească în 1934, portugheză în Brazilia în 1938 și spaniolă în Chile în 1941.

Manoilescu avea să contureze, prin contribuțiile sale din prima jumătate a anilor 1930, trăsăturile economiei organizate românești în cadrul regimului social-politic corporatist. În esență, el preconiza funcționarea unei economii semiînchise (pe care o numea, impropriu, autarhică) în relațiile cu partenerii externi și bazată pe intervenția constantă a statului în viața economică, inclusiv prin etatizarea, cel puțin parțială, a sectorului financiar-bancar.

Către sfârșitul anilor 1930, doctrinarul român se pronunța pentru trecerea de la regimul politic

autoritar la cel totalitar, cu menținerea monarhiei și a economiei corporatiste. Numai că totalitarismul venea la pachet cu controlul exercitat de stat în toate domeniile vieții economice și sociale, ceea ce distona – sau, cu o expresie folosită în epocă, „nu cadra” – cu prerogativele atribuite corporațiilor în scrierile sale anterioare.

În sfârșit, o a patra construcție în lumea ideilor a economiei românești era cea de la începutul anilor 1940, în condițiile constituirii în jurul Germaniei naziste a *marelui spațiu economic european*. Autorul nostru lega de integrarea României în acest spațiu, pe care o recomanda călduros, înlăturarea inechității dintre munca industrială și cea agricolă, denunțate în *Teoria protecționismului* și alte contribuții, pe calea creșterii prețurilor de achiziție a produselor agricole românești.

În noul context, economia românească urma să se comporte ca o economie deschisă și legată prin relații de clearing bilateral cu celelalte state-membre, începând cu Germania, ale *marelui spațiu economic european*, care funcționa ca un bloc economic închis în raport cu alte spații, și să rămână semiînchisă în relațiile cu ceilalți parteneri. Proprietatea continua să fie precumpănitor privată, dar ponderea investitorilor etnic români urma să crească semnificativ prin „românizarea” capitalului, în raport atât cu investitorii minoritari din țară, cât și cu cei străini, cu excepția celor germani, ceea ce crea premise favorabile pentru accelerarea industrializării.

Pot fi rezumate constatările reieșite pe parcursul acestui scurt articol într-un tabel sintetic de felul celui de mai jos:

Anii	Forma de proprietate	Tipul de economie/ Politicile economice	Regimul politic	Anii
1919	Proprietate privată. Capital străin și indigen (etnic românesc și minoritar). Monopoluri de stat.	Economie deschisă în relațiile externe. Dirijism. Protecționism vamal.	Monarhie constituțională. Parlamentar. Pluripartid.	1919
1929	Proprietate privată. Capital străin și indigen. Etatizări în sectorul financiar-bancar.	Economie semiînchisă în relațiile externe. Economie organizată/ corporatistă în interior.	Monarhie autoritară. Parlament pluripartid și Camere corporative consultative.	1930
1936	Proprietate privată. Capital străin și indigen. Etatizarea resurselor naturale.	Protecționism vamal diferențiat în funcție de productivitatea muncii.	Totalitar, cu menținerea monarhiei. Camere corporative legislative. Partid unic.	1937
1940	Proprietate privată. Capital preponderent etnic românesc, cu excluderea investitorilor minoritari și străini (cu excepția celor germani). Proprietate de stat în ramuri-cheie.	Economie deschisă în interiorul <i>marelui spațiu economic european</i> și semiînchisă în relațiile cu țări terțe. Economie organizată/ corporatistă, intervenționism statal generalizat, elemente de planificare economică.		
1944				1944

Dincolo de orice scăderi ori inconsecvențe doctrinare, Manoilescu rămâne un important teoretician, la scara gândirii universale, al economiei semiînchise, pe care o considera în măsură să accelereze progresul unor țări precum România din prima jumătate a secolului al XX-lea.

*In memoriam***Ioan Coriolan Balintoni****Acad. Nicolae Anastasiu
Emil Constantinescu***

Balintoni, Ioan-Coriolan (15 septembrie 1939, Gladna Română, județul Timiș – 22 ianuarie 2025, Cluj-Napoca), geolog.

Membru corespondent – 30 iunie 2017.

Trăsături definitorii: perseverență, interes pentru prospecțiune și explorare, legătura cu proiectele cartografice ale Institutul Geologic Român, specializat în străinătate (Arizona-Tucson – Laboratorul lui Mihai Ducea).

Câteva atribute care l-au definit pe profesorul emerit Ioan Coriolan Balintoni: perseverență, inteligență, etică, căutător al tehnicilor moderne de investigație, recunoaștere internațională ...

Ne-am regăsit alături de el încă din anii uceniciei noastre, doctoranzi ai academicianului profesor Dan Giușcă. A fost o ucenicie benefică. Am descoperit, împreună, perspectiva cercetării și noile sale direcții. Teza lui de doctorat intitulată *Studiul comparativ al unor migmatite carpatice* a reprezentat o provocare pentru viața de șantier și pentru expertiza născută din aceasta.

În 1970 și-a susținut teza de doctorat, realizată sub coordonarea acad. Dan Giușcă.

Între anii 1963 și 1965 a fost geolog de șantier la Întreprinderea de Foraj Târgu Cărbunești (județul Dolj), iar între 1965 și 1966 la ISEM-

București (actualmente FORADEX-București). A activat și pe șantierele de la Câmpulung Moldovenesc și Gura Haitii (Călimani). A înființat și a condus Laboratorul mineralogic de la Frasin.

Între 1974 și 1986 a fost geolog și cercetător științific la Institutul de Geologie și Geofizică din București.

În perioada 1994–1996 a devenit, prin concurs, conferențiar universitar la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Catedra de mineralogie a Facultății de Biologie și Geologie, apoi profesor universitar titular la aceeași catedră (1996–2004). Între 2000 și 2002 a deținut funcția de șef al Catedrei de mineralogie.

Între 2004 și 2012 a fost profesor consultant al facultății, iar din 2012, profesor emerit. Din anul 2007 a fost conducător de doctorat în cadrul Universității. A fost membru al Senatului Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (1996–2000) și membru al Comitetului de Cercetare Științifică a Senatului.

Specializat în studiul metamorfitelor și al magmatitelor asociate acestora (petrologie, geochimie, geocronologie), s-a implicat și în cartarea geologică a unor largi arii din cele trei ramuri ale Carpaților românești.

A reorganizat clasificarea metamorfitelor carpatice și a celor din Dobrogea în baza **conceptului terenelor**, a stabilit vârsta acestora, precum

*Profesor emerit, președintele României între anii 1996–2000

și proveniența lor peri-gondwaniană; a creat o nouă clasă de terene peri-gondwaniene de vârstă ordoviciană și cu origine într-un orogen nord-african, pe care a denumit-o „Carpatice”. Rezultatele cercetărilor sale se regăsesc în numeroase lucrări apărute în principalele reviste internaționale de mineralogie, petrologie, geochimie, geologie structurală și tectonică.

A publicat două cărți (*Geotectonica terenurilor metamorfice din România*, 1997; *Tectonica bazinelor sedimentare*, 2003) și peste 110 articole în reviste de specialitate (ISI).

A elaborat cinci foi ale hărții geologice a României la scara 1/50 000.

A fost director coordonator al revistei „Studia Universitatis «Babeș-Bolyai»”, Seria Geologia, și evaluator pentru reviste cotate ISI: „Gondwana Research”, „Tectonophysics”, „Lithos”, „Geologica Carpathica”. A dotat cu aparatura necesară, prin intermediul finanțărilor din gran-

turi, un laborator de separat minerale grele în cadrul Departamentului de Geologie al Universității „Babeș-Bolyai”, laborator care a permis separarea zircoanelor din metamorfitele și magmatitele din România și de la sud de Dunăre. Pe această bază s-au întreprins studiile de vârstă și de proveniență ale acestora, care au permis remodelarea geologiei pre-alpine a României și, într-o oarecare măsură, a teritoriului de la sud de Dunăre. În acest fel, geologia pre-alpină a României a fost integrată celei vest-europene și mondiale.

Profesorul Coriolan Balintoni a fost distins cu Diploma de onoare acordată de Ministerul Educației și Cercetării (2003) și cu Premiul „Ludovic Mrazec” al Academiei Române (2011).

Disparația sa este o pierdere ireparabilă pentru comunitatea geologică din România.

Dumnezeu să-l odihnească!

Cronica vieții academice

15 ianuarie

Academia Română – în parteneriat cu Ministerul Culturii, Academia de Științe a Moldovei, Muzeul Național al Literaturii Române, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” și Biblioteca Academiei Române – a organizat o suită de manifestări dedicate *Zilei Culturii Naționale* și împlinirii a 175 de ani de la nașterea poetului național Mihai Eminescu. În Aula Academiei Române a avut loc o sesiune festivă la care au luat cuvântul acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, acad. Ion Tighineanu, președintele Academiei de Științe a Moldovei, Natalia-Elena Intotero, ministrul Culturii, Sergiu Prodan, ministrul Culturii din Republica Moldova, prof. univ. Daniel David, membru corespondent al Academiei Române, ministrul Educației și Cercetării.

În cadrul sesiunii omagiale au susținut comunicări acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române, Mihai Cimpoi, membru de onoare al Academiei Române, prof. univ. Rodica Zafiu, membru corespondent al Academiei Române, președintele Secției de filologie și literatură, prof. univ. Ion Marin, director de onoare al Corului Național de Cameră „Madrigal – Marin Constantin”, președinte fondator al Programului Național *Cantus Mundi*, prof. univ. Ioan Cristescu, directorul Muzeului Național al Literaturii Române. Sesiunea din Aula Academiei Române s-a încheiat cu un moment muzical oferit de Corul Național de Cameră „Madrigal – Marin Constantin”, urmat de lansarea emisiunii filatelice „Luceafărul poeziei românești, Mihai Eminescu”, prezentată de Cristina Popescu, director general Romfilatelia.

În foaierul Academiei Române a fost prezentată expoziția foto-documentară „Identitate românească / Identitate europeană”, realizată de Primă-

ria Municipiului București prin Muzeul Național al Literaturii Române, care a celebrat personalități ale culturii române comemorate în anul 2025: Mihai Eminescu, Marin Constantin, Gheorghe Dima, Ion Barbu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, G. Călinescu, Grigore Vieru, Titu Maiorescu, Șt. O. Iosif, Ioan Slavici și Regina Maria a României.

În Sala „Theodor Pallady” a Bibliotecii Academiei Române a fost vernisată expoziția „G. Călinescu – 60 de ani de posteritate”, care a prezentat publicului manuscrise și ediții de colecție din patrimoniul Bibliotecii Academiei Române și al Muzeului Național al Literaturii Române. Muzeul Național al Literaturii Române a găzduit dezbateră „G. Călinescu. Editor și monograf al lui Mihai Eminescu”, la care au participat prof. univ. Nicolae Mecu, prof. univ. Ileana Mihăilă, cercetător științific Oana Soare. Dezbateră a fost moderată de prof. univ. Lucian Chișu, directorul Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române.

29 ianuarie

Acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, a susținut Conferința „Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei – la 325 de ani”, eveniment desfășurat în cadrul Conferințelor Dalles ale Academiei Române.

29 ianuarie

Academia Română, Arhivele Naționale și Muzeul Național al Literaturii Române au organizat Sesiunea omagială „Anul Cardinal Iuliu Hossu”. La manifestare au susținut alocuțiuni: acad. Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române, E.S. Mons. Giampiero Gloder, Nunțiu Apostolic, IPS Aurel Percă, Arhiepiscop Mitropolit de București, Ciprian Vasile Olinici, secretar de stat,

Secretariatul de Stat pentru Culte, Mihai Frătilă, Episcop al Episcopiei Greco-Catolice „Sfântul Vasile cel Mare” de București, Silviu Vexler, președinte al Federației Comunităților Evreiești din România, acad. Mircea Martin, profesor emerit, Facultatea de Litere, Universitatea din București, Ana Blandiana, membru corespondent al Academiei Române, Cristian Anița, director general al Arhivelor Naționale, prof. univ. Ruxandra Cesereanu, Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj; moderator prof. univ. Ioan Cristescu, directorul Muzeului Național al Literaturii Române. Cu această ocazie, Romfilatelia a lansat emisiunea filatelică „Anul Cardinal Iuliu Hossu”.

30 ianuarie

Din seria conferințelor organizate de Secția de științe istorice și arheologie face parte și Conferința „Cultul Sfântului Ștefan în manuscrise siriace”, susținută de dr. habil. Cătălin Ștefan Popa. Evenimentul a avut loc la Clubul academicienilor.

13 februarie

În Aula Academiei Române, prof. univ. dr. Cătălin Vasilescu a susținut Conferința „Chirurgie și politică”. Manifestarea, moderată de acad. Marius Andruh, vicepreședinte al Academiei Române, a avut loc în cadrul Conferințelor „Ora de știință”.

27 februarie

În Aula Academiei Române, acad. Irinel Popescu a susținut discursul de recepție intitulat

„Elogiu Spitalului Fundeni”. Cuvântul de răspuns a fost dat de acad. Victor Voicu, președintele Secției de științe medicale a Academiei Române.

27 februarie

În cadrul Conferințelor „Dalles”, prof. univ. dr. Rodica Zafiu, membru corespondent al Academiei Române, președintele Secției de filologie și literatură a Academiei Române, a susținut Conferința „Cum vorbim. Limba română de azi între tendințe, mode și norma literară”.

28 februarie

Academia Română, Muzeul Național al Literaturii Române, Facultatea de Litere a Universității din București și Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” au organizat în Aula Academiei Române Colocviul Național „Titu Maiorescu – 185”. În cadrul manifestării au susținut alocuțiuni: acad. Mircea Martin, prof. univ. Rodica Zafiu, membru corespondent al Academiei Române, Sorin Antohi, membru Academia Europaea, conf. univ. Victor Rizescu, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, prof. univ. Ion Bogdan Lefter, Facultatea de Litere, Universitatea București, prof. univ. Caius Dobrescu, Facultatea de Litere, Universitatea București, conf. univ. Paul Cernat, Facultatea de Litere, Universitatea București; moderator: prof. univ. Ioan Cristescu, director general al Muzeului Național al Literaturii Române.

Apariții la Editura Academiei

În literatura științifică dedicată clasei mamiferelor, cele mai importante surse scrise au fost monografiile asupra întregii clase, începând cu aprofundarea cunoașterii lor în secolul al XIX-lea. În Europa, cele mai remarcabile contribuții la cunoașterea mamiferelor le-au avut specialiști din Rusia, Germania, Franța, Belgia, Italia, Austria ș.a. Mamiferele din fauna României au fost pentru prima dată semnalate în secolul al XVIII-lea, dar cercetări sistematice asupra lor s-au publicat tot în secolul al XIX-lea, de când datează diversificarea cercetărilor și publicarea de lucrări faunistice, de sistematică și morfologie, fiziologie, genetică, ecologie, zoogeografie și mai puține de etologie.

Academicianul Dumitru Murariu și-a dedicat întreaga carieră științifică cercetării și studiului clasei mamiferelor. A publicat peste 12 volume despre mamifere, o mențiune specială merită cele șase volume *Din lumea mamiferelor* (1988–2012).

Incursiune în tema originii și evoluției mamiferelor actuale este o monografie de referință, îndelung așteptată de comunitatea zoologilor, paleontologilor și de toți cei interesați de evoluționism și de științele naturii. Monografia acoperă o lacună importantă din literatura de specialitate, în contextul în care mamiferele sunt insuficient reprezentate atât în literatura științifică din România, cât și la nivel mondial. Mai mult, monografia se constituie într-o sursă de referință foarte importantă, cu informații foarte riguros documentate.

Iconografia de calitate excelentă, numărul semnificativ de surse bibliografice (multe de dată recentă) și indexul denumirilor științifice vin să completeze valoarea științifică a informațiilor prezentate.

Lucrarea face referire asupra învelișului de sol din toate zonele (terenurile) administrate de Academia Română, în ce privește: identificarea tipului și subtipului de sol, caracterizarea morfologică și fizico-chimică a acestuia, starea actuală de fertilitate și culturală a solului, bonitarea terenului, modul de exploatare a terenurilor, precum și recomandări privind exploatarea acestora de către arendași.

În fiecare zonă (teritoriu) studiată, sunt prezentate condițiile fizico-geografice de formare a solurilor (litologie, relief, climă, hidrografie, vegetație, intervenții antropice etc.), dar și modul de exploatare a terenurilor în funcție de folosință, dotarea cu utilaje agricole, condițiile pedoclimatice, structura culturilor, condiții specifice locale (terasă sau luncă).

Pentru identificarea tipului și subtipului de sol, au fost efectuate peste 20 profile de sol și mai multe sondaje pedologice, acestea fiind caracterizate morfologic și fizico-chimic, conform Metodologiei de Elaborare a Studiilor Pedologice (MESP, INCDPA, 1987).

Toate probele de sol recoltate, au fost condiționate (uscare, mojarare, cernere) în laboratoarele USAMV București și analizate în laboratoarele INCDPA București, însoțite de borderoul de analiză, unde s-au specificat analizele ce urmau a fi efectuate. Unele rezultate au fost determinate indirect, prin calcul sau pe baza cilindrilor metalici recoltați din fiecare profil de sol.

Pe baza celor identificate în teren și a interpretării analizelor rezultate s-au făcut recomandări privind tehnologia aplicată (efectuarea lucrărilor solului, rotația culturilor, conservarea apei în sol, refacerea structurii solului, a conținutului în humus, corectarea reacției solului etc.), în vederea menținerii calității solului din fiecare zonă, cel puțin la același nivel la care au fost luate în exploatare.

Dr. ing. Marian Mușat

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â”, și „sunt”, în grafia limbii române (www.acad.ro/alteInfo/pag_norme_orto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori. De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica”
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București,
tel.: 021.318.81.06/2712, 2713

Abonamentele la revista „Academica” se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica”, serviciul difuzare (Ioana Tălpeanu)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.

ISSN 1220-5737 114 pagini

PREȚUL 6 LEI